

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

**BALIKESİR VE MERKEZ KÖYLERİNDE
İMAM-HATİPLERİN MESLEKİ YETERLİLİĞİ VE
YAYGIN DİN EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK

HAZIRLAYAN
Ahmet Ali ÇANAKCI

KONYA 2006

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere, her insan maddi ve manevi bir takım ihtiyaçlarla doğar. Maddi ihtiyaçları, anne-babası ve yakın çevresi tarafından karşılanır. Manevi ihtiyaçları ise daha çok din eğitimiyle karşılanır. Din eğitimi ilk defa, ilk insan Hz. Adem ile başlamış, tarih boyunca peygamberler, din bilginleri ve din eğitimcileri ile devam etmiştir. Bunun en güzel örneğini Hz. Muhammed Mescid-i Nebevi’de ve Ashab-ı Suffa’da göstermiştir. Hz. Muhammed’den sonra bu eğitim, Onun varisi kabul edilen din görevlilerince, günümüze kadar yürütülmüştür. Bu faaliyet, günümüzde de yaygın ve örgün eğitim kurumlarınca karşılanmaktadır. Yaygın eğitim kurumlarının başında ise camiler gelir.

Tez çalışmasında, yaygın din eğitiminde önemli bir role sahip olan, “İmam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimdeki rolü” konusu araştırılmıştır. Çalışma alanı Balıkesir merkez ve merkez köyleri ile sınırlandırılmıştır.

Çalışma bir alan araştırması olarak ele alınmıştır. Giriş hariç iki ana bölüm, sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Girişte, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, evren ve örneklem, sınırlılıklar, metod-teknikler, temel kavramlar ve konuyla ilgili yapılan çalışmalar bulunmaktadır.

Birinci bölümde, din görevliliği, imam-hatip, vaiz, müezzin, imam-hatiplerde bulunması gereken vasıflar, imam-hatiplerin yaygın din eğitimindeki yeri, Balıkesir’in tarihi, kültürel ve dini hayatı konuları yer almaktadır.

İkinci bölümde, örneklemin genel özellikleri, mesleki bilgi ve yeterlilik açısından din görevlisi, mesleki yeterlilik sorunu, yaygın din eğitimi ve sosyal alanda din görevlisi, yaygın din eğitimi, cemaatle ve dernekle ilişkiler, sosyal-dini etkinlikler ve din görevlilerinin mesleki problemleri ele alınmıştır.

Ayrıca çalışmamızda bu iki bölümden başka, araştırmada ortaya çıkan sonuçlar ile araştırmanın bulguları ışığında geliştirilen önerilere de yer verilmiştir.

Çalışmamın belirlenmesinden sonuçlandırılmasına kadar her türlü teşvik, tenkit ve yol göstericiliği ile bana maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK'e, çalışmalarım esnasında kıymetli vakitlerinden fedakarlıkta bulunarak çalışmamla yakından ilgilenen ve bana yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU ve Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT'e, anketlerin uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen Balıkesir İl Müftüsü Necdet ÇETİN'e, müftülük personeline ve tecrübelerinden yararlandığım emekli meslek dersleri öğretmeni babam Süreyya ÇANAKCI'ya şükranlarımı sunarım.

Ahmet Ali ÇANAKCI

Konya - 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	viii
TABLolar.....	ix

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
C. VARSAYIMLAR.....	4
D. EVREN VE ÖRNEKLEM	5
E. SINIRLILIKLAR.....	5
F. METOD VE TEKNİKLER.....	6
1. Bilgi Toplama Araçları ve Bilgilerin Toplanması.....	6
2. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	6
G. TEMEL KAVRAMLAR.....	7
H. KONUYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN GÖREVLİLİĞİ VE BALIKESİR’DE DİN HİZMETLERİ

I. DİN GÖREVLİLİĞİ.....	11
A. DİN GÖREVLİLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	11
1. İmam – Hatip.....	12
2. Vaiz	15
2.1. Cezaevi Vaizi	18
2.2. Vaaz ve İrşat Kurulu	18
2.3. Vaazların Hazırlanışı ve Yapılışı.....	19
2.4. Vaaz Etme Yetkisi Olanlar.....	19
2.5. Vaaz Etmesine İzin Verilebilecek Olanlar	20

3. Müezzin-Kayyim.....	20
B. İMAM – HATİPLERDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR	29
1. Bilgi.....	30
2. Söz ve Davranış Uyumu.....	31
3. Samimiyet ve İçtenlik.....	32
4. Giyim-Kuşam	32
5. Konuşma Adabı.....	33
6. Jest ve Mimikler	33
7. Konuşmalarda Dinleyici Seviyesine Özen Gösterme	34
8. Genel Kültür	34
9. Mesleki Yeterlilik ve Formasyon	35
10. Yapılan Davet ve Çağrının Allah İçin Olması	35
11. Tebliğ ve İrşad Metodunu İyi Uygulama	36
12. Alçak Gönüllülük	36
13. Hitabet	36
C. İMAM – HATİPLERİN YAYGIN DİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ	37
1. Örgün Din Eğitimi.....	38
2. Yaygın Din Eğitimi	38
D. YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ.....	43
1. Camiler.....	44
2. Kur'an Kursları.....	45
3. Dini Yayınlar.....	46
4. Panel ve Konferanslar	47
5. TV Programları.....	47
II. BALIKESİR'DE DİN HİZMETLERİ.....	48
A. BALIKESİR'DE TARİHİ, KÜLTÜREL VE DİNİ HAYAT	48
1. Balıkesir'in Tarihi	48
1.1. Türklerden Önceki Dönemi.....	49
1.2. Türkler Dönemi	50
1.2.1. Selçuklular Dönemi.....	50
1.2.2. Karesi Beyliği Dönemi.....	50
1.2.3. Osmanlı Devleti Dönemi.....	51
2. İdari Yapı ve Karesi Beyliği.....	52
3. Dini ve Kültürel Durum	53

B. OSMANLI DÖNEMİNDE EĞİTİM-ÖĞRETİM.....	54
1. Medreseler.....	54
2. Mektepler.....	55
2.1. Sıbyan Mektepleri.....	55
2.2. İbtidaiye Mektepleri.....	55
2.3. Rüşdiye Mektepleri.....	56
2.4. İdadi Mektepleri.....	56
3. Kütüphane ve Matbaalar.....	57
C. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAYGIN VE ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ.....	57
1. Kur'an Kursları	58
2. İmam-Hatip Liseleri	59

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

I. ÖRNEKLEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ	62
II. MESLEKİ BİLGİ VE YETERLİLİK AÇISINDAN DİN GÖREVLİSİ	73
A. DİN GÖREVLİLİĞİ SEÇİMİ.....	73
B. BİLGİ DÜZEYİ.....	82
1. Temel Dini Bilgiler	83
2. Genel Kültür ve Dil	90
3. Takip Edilen Yayınlar	93
C. MESLEKİ YETERLİLİK SORUNU	99
1. Din Görevlisinin Özelliği	99
2. Mesleki Yeterlilik / Yetersizlik ve Nedenleri	103
3. Meslekte Kariyer	113
III. YAYGIN DİN EĞİTİMİ VE SOSYAL ALANDA DİN GÖREVLİSİ.....	117
A. YAYGIN DİN EĞİTİMİ.....	117
1. Yaz Kur'an Kursları	117
2. Rehberlik ve İletişim	122
B. CEMAATLE VE DERNEKLE İLİŞKİLER.....	128
C. SOSYAL VE DİNİ ETKİNLİKLER.....	132
IV. DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ PROBLEMLERİ.....	144

SONUÇ ve ÖNERİLER

A. SONUÇ	149
B.ÖNERİLER	156
ÖZET	159
BİBLİYOGRAFYA	161
EKLER	169
EK 1. Araştırma İle İlgili Çizelge ve Fotoğraflar.....	170
EK 2. Araştırma ile ilgili Yazışmalar.....	179
EK 3. İmam – Hatiplere Uygulanan Anket Formu	183

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
a.g.tebliğ	: Adı Geçen Tebliğ
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.Ü.İ.F.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
İ.H.L	: İmam Hatip Lisesi
İMYO	: İlahiyat Meslek Yüksek Okulu
İOP	: İlahiyat Önlisans Programı
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
M.Y.O.	: Meslek Yüksek Okulu
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
S.A.V.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
S.Ü.İ.F.	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
T.D.V.	: Türk Diyanet Vakfı
U.Ü.İ.F.	:Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
y.y.	:Yüzyıl

TABLolar

Tablo No	Sayfa No
1. 1894 yılında Karesi Sancağının köyleriyle birlikte merkez ve kazalarındaki kız-erkek İbtidai Mektepleri.....	55
2. Balıkesir müftülüğüne bağlı Kur'an Kursları.....	59
3. İmam-Hatiplerin hayatlarının çoğunluğunun geçtiği çevre	62
4. İmam-Hatiplerin kadro durumuna göre dağılımı	63
5. İmam-Hatiplerin yaş gruplarına göre dağılımı.....	63
6. Hizmet sürelerine göre dağılım	65
7. İmam-Hatiplerin görev yaptıkları camilere göre dağılımı	66
8. İmam-Hatiplerin eğitim durumlarına göre dağılımı.....	67
9. İmam-Hatiplerin medeni durumu.....	70
10. İmam- Hatiplerin ortalama aylık gelir dağılımı	70
11. İmam-Hatiplerin ek iş yapma hakkındaki görüşleri.....	71
12. İmam-Hatiplerin yaptığı ek işlerin dağılımı.....	72
13. İmam-hatiplerin öğrencilik yıllarında meslekleri hakkındaki düşünceleri	73
14. Yaş grubu ile öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olma isteği arasındaki ilişki	74
15. Eğitim durumu ile öğrencilik yıllarında İken din görevlisi olma isteği arasındaki ilişki .	75
16. Öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istemeyen imam-hatiplerin düşünceleri .	76
17. İmam-hatiplerin, din görevliliği mesleğini seçme sebeplerine göre dağılımı.....	77
18. Yaş grubu ile din görevliliği mesleğini seçme sebepleri arasındaki ilişkisi.....	78
19. Eğitim durumu ile din görevliliği mesleğini seçme sebepleri arasındaki ilişki	79
20. Yeniden bir meslek seçme imkanı olsa, İmam-hatiplerin seçeceği meslekler.....	80
21. Yaş grubu ile yeniden seçilecek meslek arasındaki ilişki	81
22. Eğitim grubu ile yeniden seçilecek meslek arasındaki ilişki.....	82
23. İmam-hatiplerin, İmam Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilmesiyle ilgili düşünceleri	83
24. Yaş grubu ile İmam-Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilmesi arasındaki ilişki.....	84
25. İmam-hatiplerin Kur'an tefsiri yönünden kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	85
26. İmam-hatiplerin Hz.Peygamber'in sünnetini öğrenme ve bu konuda kendilerini geliştirmek için yaptıkları çalışmalar	86

27. İmam-hatiplerin fıkıh ve ilmihal açısından yaptığı çalışmalar.....	87
28. Yaş grubu ile Fıkıh, İlmihal açısından yapılan çalışmalar arasındaki ilişkiler	87
29. İmam-hatiplerin siyer ve İslam tarihi ile ilgili çalışmaları	88
30. Yaş grubu ile yapılan Siyer ve İslam Tarihi çalışmaları arasındaki ilişki.....	88
31. İmam-hatiplerin ansiklopedik bilgilerini ve genel kültürlerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	90
32. İmam-hatiplerin Arapça bilgi düzeyleri	90
33. Çevre ile Arapça bilgi düzeyi arasındaki ilişki	91
34. İmam-hatiplerin Arapçanın yanında bildikleri yabancı dil durumu.....	92
35. İmam-hatiplerin diyanet dergisi dışında takip ettikleri gazete ve dergiler.....	93
36. Yaş grubu ile Diyanet Dergisi dışında devamlı takip edilen gazete veya dergi arasındaki ilişki.....	94
37. Çevre ile Diyanet Dergisi dışında devamlı takip edilen gazete veya dergi arasındaki ilişki.....	94
38. İmam-hatiplerin severek izledikleri radyo-televizyon programları	95
39. İmam-hatiplerin evlerinde bulunan kitapların dağılımı	97
40. Din görevlisinde bulunması gereken özellikler.....	99
41. Yaş grubu ile bir din görevlisinde bulunması gereken en önemli özellik arasındaki ilişki.....	102
42. İmam-hatiplerin mesleki ve kültürel yönden yeterlilikleri.....	103
43. Yaş grubu ile imam-hatiplerin kendilerini mesleki ve kültürel yönden yeterli bulmaları arasındaki ilişki	105
44. İmam-hatiplerin kendilerini yetersiz görme sebepleri	107
45. İmam-hatiplerin mesleği sevmelerine rağmen, zorla yapma sebepleri	108
46. İmam-hatiplerin hizmet içi eğitim durumu	109
47. Hizmet içi eğitim kurslarına katılmayan imam-hatiplerin düşünceleri.....	110
48. Hizmet içi eğitim kurslarına katılan imam-hatiplerin düşünceleri.....	111
49. İmam-hatiplerin Hac ve Umre' ye gitme durumları.....	113
50. Çevre ile görevli olarak Hacc ve Umre' ye gitme arasındaki ilişki	113
51. İmam-hatiplerin Hac ve Umre'nin dışında görevli olarak başka ülkelere gitme durumu.....	114
52. İmam-hatiplerin mesleklerinde daha iyi olabilmek için üst eğitim-öğretim yapma düşünceleri	114

53. Eğitim durumu ile meslekte daha iyi olabilmek için bir üst eğitim-öğretim yapmayı düşünme arasındaki ilişki	115
54. Üst eğitim-öğretim yapmayı düşünen imam-hatiplerin durumu	116
55. İmam-hatiplerin yaz Kur'an kurslarını başarılı bulmalarına göre dağılımı	117
56. Eğitim durumu ile imam-hatiplerin Yaz Kur'an Kurslarını başarılı bulmaları arasındaki ilişki	119
57. İmam-hatiplerin.yaz Kur'an Kurslarında yeterli öğrenciye ulaşılmasıyla ilgili düşünceleri	119
58. İmam-hatiplerin yaz Kur'an Kurslarında yeterli öğrenci sayısına ulaşamaması ile ilgili düşünceleri	121
59. İmam-hatiplerin dini konularda komşularına rehberlik yapma durumu	122
60 Yaş grubu ile komşulara dini konularda rehberlik yapma arasındaki ilişki	123
61. Cemaatin ve çevrenin imam-hatiplere son bir ay içinde dini bir problemini danışma durumu	124
62. İmam-hatiplerin toplumdaki diyalog kurduğu yaş grupları	125
63. Yaş grubu ile diyalogun daha iyi sağlandığı yaşlar arasındaki ilişki	126
64. İmam-hatiplerin cemaatle diyaloglarını sağlama durumları	127
65. Camiye beş vakit devam eden cemaat sayısının dağılımı	128
66. Cemaatin yaş ortalamasının dağılımı	128
67. İmam-hatiplere göre gençlerin camiye daha az gelme sebepleri	129
68. Cami cemaatinde en çok problem çıkaran yaş gruplarının dağılımları.....	130
69. İmam-hatiplerin cami dernek yöneticileriyle problem durumu	131
70 İmam-hatiplerin katıldığı sosyal faaliyetlerin dağılımları.....	133
71. İmam-hatiplerin yetişkinler için dini etkinlikler yapma durumu	135
72. Çevre ile yetişkinler için dini etkinlikler (sohbet) yapma arasındaki ilişki.....	137
73. Yaş grubu ile yetişkinler için dini etkinlikler (sohbet) yapma arasındaki ilişki.....	138
74. Yetişkinler için yapılan dini etkinliklerin konulara göre dağılımı	139
75 Yaş grubu ile yetişkinler için yapılan dini etkinlikler arasındaki ilişki.....	140
76. İmam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden para alma durumu	141
77. İmam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden zorunlu durumlarda para almalarının sebepleri.....	143
78. Din görevlilerinin mesleki problemleriyle ilgili düşünceleri	144

GİRİŞ

İnsanoğlunun eğitiminde, din eğitiminin önemi yadsınamaz. Bu eğitim, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Peygamberler, yaşamları boyunca, bu eğitimi bizzat kendileri üstlenmişlerdir. Dost ve arkadaşlarını (kendine inananları), her türlü problemi çözebilecek bir kafa yapısına ve olgunluğa ulaştırmışlardır. Nitekim Hz. Muhammed, yaygın eğitim faaliyetlerini her zaman ve her yerde sürdürmüştür.

H. Muhammed “Allah beni sizlere bir muallim (öğretici) olarak gönderdi”¹ diyerek kendisinin de insanları, eğitici / öğretici olduğunu belirtmiştir. Onlardan sonra bu görevi, varisleri olan bilginler ve din görevlileri üstlenmişlerdir. Din görevlileri, H. Muhammed’den bu yana, inananların dini eğitim ve öğretimini büyük bir özveriyle yürütmektedirler.

Yirminci asırda, insanı tesadüfî bir eğitime terk etmek imkansızdır. Belli sistemler ve belli kurallar doğrultusunda onu, zamanın icaplarına göre yeniden eğitmek gereklidir.² Günümüzde bilim, teknoloji ve eğitimde büyük atılımlar gerçekleştirilmektedir. Özellikle iletişim ve teknolojiadaki gelişmeler dünyayı küçültmüş, her şeyi insanın avucunun içine koymuştur. Bu maddi gelişimin yanında, insanın asıl yapısını oluşturan manevi gelişimi, çok daha büyük önem arz etmektedir.

Eğitim, her kuşağa, geçmişin bilgi ve deneyimlerini aktarma ya da kazandırma işidir.³ Eğitimin tanımlarından birisi de bireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak istenilen yönde değişme meydana getirme sürecidir.⁴ Bu süreçte, insan eğitiminin en öncelikli mimarları olan din görevlilerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüzde dini değerlerin yükseldiği bir gerçektir. Bu nedenle insan eğitiminde, din eğitimi ve moral eğitimi çok büyük bir öneme haizdir. Durum böyle olunca, bu eğitimi verecek din görevlilerinin günün koşullarına göre gerekli bütün bilgilerle donatılması gerekmektedir.

Küreselleşen dünyamızda ve Avrupa ile entegrasyon sürecinde, büyük bir aşama kaydedilen ülkemizde, din görevlilerinin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü

¹ İbn-i Mace, Sünen, Mukaddime 17, (nr. 229).

² Bayraktar Bayraklı, İslam’da Eğitim Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli, Anda An Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1983, s. 17.

³ Haydar Taymaz, Hizmet içi Eğitim Kavramlar İlkeler Yöntemler, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara 1981, s. 3.

⁴ Selahattin Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yay., Ankara 1984, s. 9.

konusuna yeni yaklaşımlar getirmek lazımdır. Artık, okuduğu okullarda öğrendikleriyle yetinen, temel kaynaklardan faydalanabilme becerisi kazanamamış, bilimsel ve sosyal yönden toplumun gerisinde kalmış, klasik din görevlisi zamanı geçmiştir. Bu tip insanlar, topluma faydadan çok zarar getirmiştir.

Bugün, günümüzün şartlarına ayak uydurabilen, mesleki formasyonda ve yeterlilikte kendini alanında yetiştirmiş, temel dini kaynaklara ulaşabilen, Arapçayı bilimsel olarak öğrenen ve kullanabilen, en az bir batı dilini konuşabilen, toplumun sosyal dinamikleriyle barışık, söz ve davranış bütünlüğü sağlayarak, toplumun güvenini kazanmış, inanan-inanmayan bütün insanlarla, ayırım yapmadan diyalog kurabilen din görevlilerine ihtiyaç vardır.

Bu araştırmada, görevlilerin kendi ağızlarından, durumları tespit edilmeye çalışılmış, mesleki yeterliliğe ulaşma ve formasyon kazanmadaki istekleri ilgililere aktarılmıştır.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Globalleşen dünyamızda farklılıkları ile beraber yaşayan insanoğlunun, tarih boyunca öncelikli ihtiyacı eğitim olmuştur. **Din eğitimi, eğitimin önemli bir parçasıdır.** Bugünkü ortamda, din eğitiminin yaygın eğitim bölümünde ilk karşılaşılan kesim din görevlileridir..

İletişim çağı ile küçülen dünyamızda din görevlilerinin (imam-hatiplerin) yeterlilik alanı da çok genişlemiştir. Bu nedenle, kendilerine düşen görevi yerine getirirken birçok problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu problemin çözümü için büyük uğraşı gerekmektedir. Bu nedenle araştırmanın konusu, “İmam ve Hatiplik yapanların mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü”olarak belirlenmiştir.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Camilerde yürütülen yaygın din hizmetleri (hutbe ve vaaz) günümüzde, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun 1. maddesi gereğince DİB’e verilmiş olup, bu kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bu madde ile “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu

aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek’’ görevi DİB’e verilmiştir.^{5*} Bunun için din görevlilerinin toplum yaşamında önemli bir yeri vardır. Görevleri gereği toplumla iç içedirler. Caminin içindeki ve dışındaki davranışlarıyla yaptığı dini, milli ahlaki konuşmalarla her zaman ön plandadırlar. Dini eğitim ve öğretim verme konumunda olan imam-hatipler mesleki yeterliliğe ve formasyona sahip olmalıdır. Ülkemiz genelinde olduğu gibi Balıkesir Merkez ilçe ve köylerinde görevli imam ve hatiplerin de mesleki, pedagojik ve genel kültür bilgilerinin ne düzeyde olduğunu, bu birikimlerinin mesleki yaşamdaki başarılarını nasıl etkilediğini, konu alan yeterli düzeyde çalışma henüz yapılamamıştır.

Yapılacak bu çalışma, Balıkesir ve Merkez köylerindeki yaygın din eğitimi faaliyetlerinin daha verimli hale getirilmesi ve uygulamalarda görülen aksaklıkların giderilmesine yardımcı olmayı amaçlandığı için, topluma da yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın, yöredeki imam-hatiplerin yeterlilikleri ve yaygın din eğitimi hakkında bilgilenmeleri bakımından da faydalı olacağı beklenmektedir.

Bunun yanında, Balıkesir’de yapılan çalışmaya benzer çalışmalar, diğer illerde de yapılmaktadır. İstenilen düzeye ulaşmasa da ülke çapındaki bu çalışmalar derlendiğinde, din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri ve yaygın din eğitimi haritası ortaya çıkacaktır. Bu ise ortaya çıkan Türkiye haritasını okuyan ilgililerin ve yetkililerin, mesleki yeterliliğe sahip din görevlileri yetiştirilmesi, daha sağlıklı din eğitimi verilmesi, dolayısıyla moral değerlere sahip dini, ahlaki ve sosyal alanlarda olumlu davranışlara sahip toplumun yetişmesi için gerekli tedbirleri almalarına yardımcı olacaktır.

Araştırmada, yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için aşağıdaki bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. İmam-hatiplerin mesleki yeterliliklerini tespit etmek
2. İmam-hatiplerin halkla münasebetini belirlemek

⁵ DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 54-59.

*Bu yönergenin süresi bitmiş olmasına rağmen, yönerge hala günümüzde yürürlüktedir.

3. İmam-hatiplerin mesleki faaliyetleri ile ilgili verimlilikleri, formasyon ve icra görevleriyle ilgili imkanların ve problemlerin belirlenmesi hususunda imam-hatiplerin görüşlerini almak.

Bu araştırma, yukarıda belirtilen hedeflerin dışında, genel yaygın din eğitimi çalışmalarına da katkıda bulunmayı ve halkın yaygın din eğitimine etkin katılımını sağlayacak bilgilere ulaşılmasını amaçlamaktadır.

C. VARSAYIMLAR

Toplumların yaşam seviyeleri ve mutlulukları eğitim ve öğretim ile doğru orantılıdır. Kültür ve eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa yaşam düzeyi de o derece yükselecektir.

İnsan eğitiminin en önemli mekanlarından birisi de mabetlerdir. Camilerimizdeki din görevlilerimizin bilgisi, kültürü, diyalogu ve sosyal aktivitesi ne kadar yüksek ise, cemaatlerine ve sosyal çevrelerine faydaları o denli fazla olur. Bu nedenle din görevlilerinin yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolleri yadsınamaz. Bu çerçevede varsayımlarımız aşağıda sıralanmaktadır:

1. İmam-hatiplerin çoğunluğu kırsal kesim kökenlidir.
2. İmam-hatip liselerinde, imam-hatip adaylarına yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilememektedir.
3. İmam-hatipler, temel dini bilgi, kaynaklar, genel kültür ve Arapça konusunda yeterli düzeyde değildirler.
4. Hizmet içi eğitim, İmam-hatiplerin mesleki formasyonları açısından olumlu ve önemli sonuçlar doğurmaktadır.
5. İmam-hatipler, özellikle cami dışı sosyal ilişkiler açısından yetersizdirler.
6. Din görevlileri cami dışında da bazı dini, toplumsal görev ve sorumlulukları olduğunun yeteri kadar farkında değildirler.
7. İmam-hatipler mesleki saygınlıklarının olmadığını düşünmektedirler.

8. Bazı din görevlileri ekonomik düzeylerini yükseltmek için ek gelir sağlayacak işlerle uğraşmaktadır. Genelde bu tür faaliyetler, hem görevlerini hakkıyla yerine getirmelerini engellemekte, hem de saygınlıklarına gölge düşürmektedir.

9. Camilerde yaz kurslarından arzu edilen sonuçlar alınamamaktadır.

10. İmam-hatiplerin en önemli sorunları, cemaatle yaşadıkları problemler ve ekonomik sıkıntılardır.

D. EVREN VE ÖRNEKLEM

Toplumumuzda din hizmeti ile uğraşan çeşitli din görevlileri vardır (Müftüler, vaizler, büro elemanları, kur'an kursu öğreticileri, imam-hatipler, müezzin-kayyim). Bunların hepsini içine alan bir çalışmanın zorluğu aşikardır. Bu nedenle alan araştırmamız, toplumla daima iç içe olan imam-hatipler üzerine yoğunlaştırılmıştır. Bunun yanında, bir il sınırları içindeki tüm imam-hatipleri içine alan bir araştırma yapmak da zordur. Bundan dolayı sosyal bilimlerdeki benzer çalışmalarda en çok başvurulan örnekleme yolu seçilmiştir.

Bu örneklem, Balıkesir Merkez İlçe ve köylerinde görev yapan imam-hatipleri kapsamaktadır. İmam-hatiplere 250 anket dağıtılmış bunlardan 204 adet geri alınabilmiştir. Bu nedenle araştırmanın örneklemini Balıkesir Merkez ilçe ve köylerinden toplam 204 kişi oluşturmaktadır.

E. SINIRLILIKLAR

Araştırma, Balıkesir Merkez ilçe ve köylerindeki 204 cami görevlisi ve bu görevlilerden elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Bu çalışma, belli bir zaman dilimi içinde yapılacağından, görevlilerin yeterlilikleri ve rolleri de zamanla değişebileceği varsayımı göz önünde tutularak, yapılacağı zamanla ve araştırmada kullanılan anketteki sorularla sınırlandırılmıştır.

F. METOD VE TEKNİKLER

1. Bilgi Toplama Araçları ve Bilgilerin Toplanması

Araştırmayla ilgili olarak çeşitli veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili kaynaklar taranarak, konunun teorik kısmı büyük ölçüde literatür incelemesi yoluyla oluşturulmuştur.

Bunun dışında imam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü ile ilgili olarak başta anket olmak üzere gözlem ve mülakat teknikleri veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan anketlerin uygulamaları 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. Anketlerin uygulanması, araştırmacı tarafından yapılmıştır. Öncelikle bir pilot uygulama yapılmış, denekler tarafından iyi anlaşılamayan ya da yanlış anlaşılmalara neden olabilecek durumdaki sorular, bu sahada otoriter olan kişilerin de yardımıyla düzeltilmiş ya da çıkarılmıştır.

Araştırmanın örneklemi göz önünde bulundurularak 250 adet anket formu basılmış ve anket formları imam-hatiplere, müftülükte mutat aybaşı toplantısında dağıtılmıştır. Uygulama yapılmadan önce imam-hatiplere araştırmanın amacı ve anket formunun nasıl doldurulacağı hakkında açıklamalar yapılmış, uygulama sırasında deneklerin soruları cevaplanmıştır. Görevlilerce doldurulduktan sonra toplanmıştır. 46 adet anket formu çeşitli sebeplerle değerlendirilememiştir. Bu nedenle 204 adet anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmaya konu olan anketlerdeki bilgiler, ham veriler olup, yalnız başına değerlendirildiklerinde çoğu zaman bir anlam ifade etmemektedirler. Bu nedenle tek tek bilgilerin toplanması kadar bunların belli metod ve tekniklerle anlamlaştırılması gerekir.

2. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Öncelikle ankete katılan deneklere ilişkin bağımsız değişkenler için frekans tabloları düzenlenmiş, daha sonra bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi amacıyla karşılaştırma tabloları alınmıştır. Karşılaştırma tablolarında, bağımlı değişkenlerle ilgili frekanslar da verildiğinden, ayrıca bir frekans tablosu almaya

gerek görülmemiştir. Ayrıca açık uçlu sorulara verilen cevaplar tasnif edildikten sonra elde edilen verilerin müstakil ve karşılaştırmalı olarak yorumları yapılmıştır.

Anketlerden elde edilen verilerle, literatür incelemesinden elde edilen verilerin ışığında, imam-hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolleriyle ilgili yöntem ve tekniklere ilişkin tespitler ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

G. TEMEL KAVRAMLAR

1. Eğitim: Kişinin yaşamını sürdürdüğü toplumda, ilgilerini, yeteneklerini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır.

Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi, ya da ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması, yolundaki çalışmaların tümüdür. Eğitim hayat boyu sürer, planlı ya da tesadüfi olabilir.⁶

2. Öğretim: Öğrenmenin sağlanabilmesi için girişilen düzenli, teşkilatlı, planlı çabaların tümüdür. Bazen örgün eğitim olarak da adlandırılır. Öğretim eğitimin bir parçasıdır ve ancak öğretilen şeyler kişinin davranışlarında değişiklik meydana getirmişse eğitim haline dönüşür.⁷

3. Din Eğitimi: Dini iletişim yoluyla kişinin tutum, tavır ve davranışlarında istenilen değişiklikleri meydana getirme sürecidir. Bir başka deyişle dinin mahiyetine uygun olarak insanın varlığının bütünü ile ilgilenen, insan hayatını, hayatın bütünlüğü içindeki yeri ile ele alan bir ilim dalıdır.⁸

4. Yaygın Din Eğitimi: Bu kavram, genel din eğitimi bilimindeki anlamı ile kullanılmakla birlikte, Balıkesirdeki cami, medrese, Kur'an Kursları ve kitle iletişim araçları vasıtası ile verilen din eğitimi faaliyetlerinin tamamına verilen isim anlamında da kullanılmıştır.

5. Yetişkin Din Eğitimi: Yetişkin bireylere yönelik olarak yapılan her türlü din eğitimi ve öğretimi faaliyetleridir.

⁶ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yay., 8. Baskı, İstanbul, 2001, s. 2.

⁷ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 1.

⁸ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara, 1990, s. 43.

6. Din Görevlisi: Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin, v.b. halkla din konularda muhatap olan kişiler.

7. İmam-Hatip: Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından camilerde namaz kıldırarak ve hutbe okumakla görevlendirilen din görevlisi .

H. KONUSYLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülkemizde din görevlilerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolleri ile ilgili bir takım çalışmalardan söz etmek mümkündür. Bunlar:

1. Cemal Tosun (1992)⁹, ‘‘Federal Almanya’da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri’’ konulu çalışmasında, Almanya’da Yaşayan Türklerin sosyal hayatlarında camilerin yeri ve önemi, camilerde yetişkinlerin din eğitimini ve camilerde çocukların din eğitimini ele almıştır.

2. Özer Çetin (1992)¹⁰, ‘‘Balıkesir ve Yakın Çevresindeki İmam ve Müezzinlerin Çeşitli Problemleri Hakkında Psiko-Sosyal Bir Araştırma’’ adlı yüksek lisans çalışmasında, imam ve müezzinlerin çeşitli problemlerini tespit edip, nedenlerini psiko-sosyal açıdan incelemiştir.

3. Mustafa Köylü (1989)¹¹, ‘‘Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri’’ adlı yüksek lisans tezinde, din görevlilerinin meslekte karşılaştıkları çeşitli problemleri ele almıştır.

4. Ramazan Buyrukçu (1991)¹², ‘‘Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Etme Gücü’’ adlı çalışmasında, din görevlilerinin mesleki yeterlilik ve yetersizliklerini, bunların nedenlerini ve bunlarla ilgili problemlerini, din görevlilerinin kendilerinin ve cemaatin görüşlerine dayalı olarak ele alınıp incelenmiştir.

⁹ Cemal Tosun, F. Almanya’da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.

¹⁰ Özer Çetin, Balıkesir ve Yakın Çevresindeki İmam ve Müezzinlerin Çeşitli Problemleri Hakkında Psiko-Sosyal Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992.

¹¹ Mustafa Köylü, Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1989.

¹² Ramazan Buyrukçu , Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, T.D.V. Yay., Ankara, 1995.

5. Hamdi Uygun (1992)¹³, “Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri” adlı çalışmasında cemaate uyguladığı anketle, cemaatin din görevlilerini nasıl değerlendirdiğini ve onlardan ne gibi beklentileri olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır

6. Veysel Demir (1996)¹⁴, “Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında da benzer durumları ele almıştır.

7. Şükrü Keyifli (1997)¹⁵, “Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkanları ve Problemleriyle İlgili Alan Araştırması)”adlı araştırmasında Urfa yöresinde faaliyet gösteren yaygın din eğitimi kurumları ile imam-hatiplerin mesleki faaliyetlerine ilişkin imkanlarını ve problemlerini incelemiştir.

8. Mehmet Yılın (1997)¹⁶, “Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri” adlı yüksek lisans çalışmasında, din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri, cemaat üzerindeki etkinlikleri ve saygınlıkları ele alınmıştır.

9. Mustafa Köylü (2000)¹⁷, “Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri (Amasya ve Çorum Alevi-Bektaşî Köyleri Üzerine Bir Araştırma)” adlı çalışmasında, Amasya ve Çorum’un il ve ilçelerine bağlı Alevi köylerinde görev yapan imamlara, yöre halkının karşılıklı ilişkilerini, birbirlerinden beklentilerini, din görevlilerinin karşılaştıkları mesleki problemleri ve bu problemlere yönelik çözüm önerilerini ortaya koymuştur.

10. Fahri Kayadibi (2000)¹⁸, “Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri” adlı çalışmasında, cami ve mescitlerin tarihi gelişimini, fonksiyonlarını, görevlilerin durumlarını, dökümantasyon metoduyla elde elden bilgilerin ışığında değerlendirmiştir. Cami görevlilerinin camilerde yürüttükleri yaygın din eğitimi faaliyetlerini ele almış ve görevlilerin

¹³ Hamdi Uygun, Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2002.

¹⁴ Veysel Demir, Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma “ Bursa Örneği ”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996.

¹⁵ Şükrü Keyifli, Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997.

¹⁶ Mehmet Yılın, Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1997.

¹⁷ Mustafa Köylü, “ Alevi Köylerindeki Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri (Amasya ve Çorum Örneği) ”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2003.

¹⁸ Fahri Kayadibi, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, DİB Yay., Ankara, 2000.

bu konudaki verimliliklerini, yeterliliklerini ve sorunlarını tespit edip, ortaya koymaya çalışmıştır.

11. Hasan Dam (2002)¹⁹, ‘‘Yetişkinlerin Din Eğitimi’’ adlı doktora çalışmasında, yetişkin din eğitiminin tanımını, mahiyetini, tarihi gelişimini, yetişkinlik dönemi özelliklerini ve yetişkinlik döneminde eğitim ve öğretilimi ele almıştır.

12. Halit Ev (2003)²⁰, ‘‘Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’an ve Dini Bilgiler Kursları’’ adlı çalışmasında Almanya’daki camilerde çocuklara yönelik olarak düzenlenen kursların mevcut durumu ve bu ülkedeki Türkler hakkında genel bilgiler verilmiş, kurslar değerlendirilmeye ve konu ile ilgili bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar ve bu kursların programının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

¹⁹ Hasan Dam, Yetişkinlerin Din Eğitimi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 1992.

²⁰ Halit Ev, Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’an ve Dini Bilgiler Kursları, Tıbyan Yay., İzmir, 2003.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN GÖREVLİLİĞİ VE BALIKESİR'DE DİN HİZMETLERİ

I. DİN GÖREVLİLİĞİ

A. DİN GÖREVLİLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Halka dini öğretmek ve toplu şekilde yapılması gereken ibadetlerde rehberlik etmek maksadıyla hizmet veren kişilere, eski deyişle ‘‘hademe-i hayrat’’ bugünkü ifade ile ‘‘din görevlileri’’ denir. Halkın dini hayatında kendilerinden istifade ettiği bu şahısları resmi ve gayr-ı resmi olmak üzere iki grupta ele almak daha gerçekçi olacaktır. Resmi din görevlilerinin başında, Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatında görevli bulunan Diyanet İşleri Başkanı, yardımcıları, Din işleri Yüksek Kurulun üyeleri ve bu kuruluşun bazı bölümlerinin üyeleri yer alır. Taşra Teşkilatında ise, müftüler, vaizler, imam-hatipler, müezzinler, Kur’an Kursu öğretmenleri, bazı şehirlerde belediyelere bağlı cenaze teşkilatı mensupları sayılabilir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı bulunmamakla beraber, Milli Eğitim Bakanlığında çalışan din öğretimi yapan öğretmenler de resmi görevliler arasında sayılabilir.²¹

Bugün ülkemizde din hizmetlerini verenlerin başında, müslümanlarla her gün iç içe olan başta imam-hatip, vaiz ve müezzinler gelmektedir.²² Yaygın din eğitimi camilerde (imam-hatip, vaiz ve müezzin) din görevlileri tarafından yürütülmektedir.

Araştırmamızın konusu gereği, cemaatle doğrudan muhatap olmaları sebebiyle, din görevlilerinden imam-hatip, vaiz ve müezzin hakkında kısa açıklamadan sonra, irşad veya dini tebliğ görevini üstlenen bu insanlarda hangi vasıfların bulunması gerektiği ve bunların yaygın din eğitimindeki konumu aşağıda açıklanmıştır.

²¹ Nihat Akyürek, Yaşar Çelik, Enver Şahinarslan, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi, (1924-1987), Ankara 1987, s. 72-75.

²² Şükrü Keyifli, a.g.t, s. 1.

1. İMAM-HATİP

Kur'an-ı Kerim'de yedi defa müfret, beş defa cemi' olarak geçer. Orada, numune, işaret, misal ve rehber manalarını ifade eder.²³

İstilah bakımından pek çok manası olan²⁴ bu kelimenin ele alınan yönü “İmamet-i Kübra” yı şahsında birleştiren Hz. Muhammed'dir. Din ıstılahında “İmam” devlet reisi anlamında kullanılmıştır. İmam kelimesinin asli manasından hareketle bir ilimde ileri gitmiş otorite mevkiindeki zevata da imam denilmiştir. Hadiste imam, fıkıhta imam tefsirde imam gibi...²⁵ Yani ilahi kitabı bilen, dini konulara açıklık getirecek kadar dini bilgiye sahip olan, insanlara yol gösterecek, onlara rehber olacak onların problemlerini çözecek bilgiye sahip olan şahsiyettir.

İmam, hadis alanında geniş bilgisine güvenilen hoca anlamında da kullanılmıştır. Buna göre imam, hadis alimlerinin belirli seviyelerini göstermek için kullanılan hafız, huccet ve hakim terimlerini de içine alan geniş bir manaya sahiptir.²⁶

Cemaatin tabi oldukları ve uymuş bulundukları kişiye “imam” denir.²⁷ Fıkıhta ise imamlık şartlarını kendisinde toplayan şahsın, insanlar önüne geçerek onlara topluca namaz kıldırmasına “imamlık”, bu görevi yapana da “imam” denir. İmamlık görevinin sahîh olabilmesi için imamda şu vasıfların bulunması şarttır; erkek olmak, müslüman olmak, akıllı ve baliğ olmak, Kur'an okumasını bilmek ve dilinde Kur'an okumasına mani bir rahatsızlık bulunmamak.²⁸

Manevi Hayat ile maddi hayatı birbirinden ayırmama endişesi ve gayretinde olan Hz. Muhammed (S.A.V.) merkezi olsun, tali olsun, idare başkanlığı ile cami imamlığını birleştirmiş bulunuyordu.²⁹

²³ W. Ivanov, “İmam Maddesi.”, İslam Ansiklopedisi, M.E.B., c.5/2, Eskişehir, 2001, s. 980.

²⁴ Şemseddin Sami, Kamus-i Türki, Çağ Yay., 7. Baskı, İstanbul, 1996, s. 162.

²⁵ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 65.

²⁶ Abdullah Aydın, “İmam maddesi” İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay, c.22, İstanbul, 2000, s. 190.

²⁷ Ramazan Buyrukçu, “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği”, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999, s. 504.

²⁸ Fikri Yavuz, İslam İlmihali, Çile Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 141-143.

²⁹ Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri, (Çev. M. Said Mutlu), İrfan Yay. İstanbul, 1972, s. 78.

Hatipler ise cuma ve bayramlarda hutbe okumakla görevli idiler. Hatipler çok sayıda cemaate hitap etmek ve onları dini konularda aydınlatmakla mükellef oldukları için devlet, hatiplerin seçim ve atanmalarına özel bir özen göstermekteydi. Hatip olarak görevlendirilen kişilere birer ‘‘Berat’’ verilirdi. Berat’a sahip olamayanlar, minbere çıkıp hutbe okuma hak ve yetkisine sahip olamazdı. Günümüzde hatiplik görevini imam-hatipler yapmaktadır. İmam-hatipler, imamlık ile hatiplik görevini birlikte yürüttükleri için ‘‘imam-hatip’’ ismini almışlardır. Bu nedenle imam-hatipler aynı zamanda hatip olmak sorumluluğunu da taşımaktadırlar.³⁰

Bugün imam-hatiplik yapan görevlilerin, DİB tarafından açılan imamlık tesbit imtihanında başarı göstererek atanmış olma şartı vardır. Belli şartları yerine getirenler, ihtiyaca göre zaman zaman, DİB’nin uygun gördüğü müftülüklerde açılan imtihana katılırlar. Bu imtihanlarda, başta Kur’an-ı Kerim ve dini bilgilerden başarılı olanlar imam-hatip olarak tayin edilirler.³¹

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 63. maddesine göre, camideki hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu olan imam-hatiplerin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:³²

1- Camilerde vakit namazları ile Cuma, bayram ve teravih namazlarını, gerektiğinde cenaze namazını kıldırarak.

2- Başkanlık veya müftülükçe hazırlanan yahut da müftülükçe incelendikten sonra okunması uygun görülen Cuma ve bayram hutbelerini, zamanında ve usulüne uygun olarak okumak.

3- Cami içinde, müftünün izni ile cemaati dini konularda aydınlatmak.

4- İsteyen vatandaşlara müftülüğün izni ile uygun görülecek yerlerde ve müftülükçe belirlenecek esaslar çerçevesinde Kur’an-ı Kerim okumayı öğretmek.

³⁰ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 23.

³¹ Mehmet Yılın, a.g.t., s. 27.

³² DİB. Görevleri Hakkındaki Kanun, Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı, Ankara 2002, Sayı, 12038, k-1/1.

Ayrıca Bkz. DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 71,72.

Ayrıca Bkz. [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 107. madde (22.02.2006).

5- Durum ve ihtiyaca göre, vakit namazlarından önce veya sonra Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek.

6- Müftülükçe yapılacak bir program gereğince mukabele okumak, gerektiğinde dini gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda görev almak.

7- Müezzin ve kayyımın bulunmadığı hallerde müezzinin-kayyımlık görevlerini de yapmak.

8- Görevli bulunduğu cami ve mescidin zamanında ibadete açılmasını ve huzur içinde ibadet edebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak.

9- Teberrukat eşyanın bakımını ve korunmasını sağlamak.

10- Görevli bulunduğu camideki müezzin-kayyımları denetlemek.

11- Çağrıldığı kurs, toplantı ve seminerlere katılmak.

12- Minarenin ve ses cihazının ibadet maksadı dışında kullanılmasını önlemek.

13- Belediye cenaze teşkilatı bulunmayan yerlerde gerektiğinde cenaze techiz ve tekfin işlerini yapmak.

14- Mahalli örf ve adetler de dikkate alınarak; vakit namazlarından en az yirmi dakika, cuma ve bayram namazlarından bir saat önce camide bulunmak, gerekli kontrolü yapmak ve ezan okunmadan önce yerini almak.

15- Müftülükçe tesbit edilecek esaslara göre yerli ve yabancı ziyaretçilerin cami ziyaretleri ile ilgili işleri düzenlemek.

16- Her ne surette olursa olsun, cami içinde veya müftülükten izin olmadan, cami avlusunda veya müştemilatında makbuzlu, makbuzsuz para toplanmasına engel olmak.

17- Satıcı ve dilencilerin cami avlusunda faaliyetlerine engel olmak.

18- Başkanlık ve müftülük emirlerinden, cami hizmetleri ile ilgili olanları camilerde uygulamak, bunlardan cemaate duyurulması gerekenleri, maksadına uygun bir biçimde cemaate duyurmak.

19- Görevlendirildiği komisyonda çalışmak.

20- Müftülükçe düzenlenecek irşat hizmetlerine katılmak.

21- Cami ve müştemilatında yapılacak her türlü tamir ve değişikliklerden müftülüğü haberdar etmek.

22- Görev alanıyla ilgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak.

23- 442 Köy Kanunun 23. maddesi gereğince Köy İhtiyar Meclisinin tabii üyesi olan köy imam-hatipleri bu yönerge ile tesbit edilen görevlerine ek olarak köy ihtiyar meclisi üyeliği görevlerini de yaparlar.³³

Ayrıca cami görevlileri, görevlerinde ve çevre ile ilişkilerinde şu hususlara da riayet ederler (madde 120):

1- Dini ve mesleki konularda sürekli olarak kendini yeniler ve geliştirir.

2- Sarık ve cüppelerini daima temiz tutarlar, kılık kıyafet ve davranışlarıyla kendilerinin ve mesleklerinin onur ve vakarını korurular, çevresindekilere daima güven, itimat ve hürmet telkin ederler.

3- Ölüm, nikah, nişan, mevlit, hatim ve benzeri merasimlere katıldıklarında mesleğin şeref ve haysiyetini rencide edici tutum ve davranışlardan sakınırlar.

4- Din görevliliği sıfatını zedeleyici yerlerde bulunmaktan ve içinde bulunduğu toplumun dini duygularını sarsıcı söz ve davranışlardan kaçınırlar.

5- Görevli bulunduğu caminin ve camideki teberrukat eşyasının bakımı ile korunmasında gerekli titizliği gösterirler, hakiki ve hükmi şahıslar tarafından her türlü tadilat ve onarımı müftülüğe bildirirler.

6- Ehil ve yetkili olmayan kişilere kendi görevlerini yaptırmazlar.³⁴

2. VAİZ

Vaaz: Cami içinde namazdan önce veya sonra vaiz tarafından cemaate dini, dünyevi bilgiler öğretmek ve bunların daha verimli bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmak üzere kullanılmış bir hitabet şeklidir. Başka bir ifade ile, camilerde ve topluca ibadet yapılan yerlerde toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla yapılan dini bir öğüttür.³⁵

³³DİB Merkez ve Taşra TeşkilatıGörev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 71,72,73.

Ayrıca Bkz. DİB Görev ve Çalışma yönergesi, Aralık 2002, R-10/31.

Ayrıca Bkz. B.02.1.DİB.0.65.00.01-062-357/2002 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Ekim 2002 G-2002/19-20.

³⁴ [http:// www.diyenet.gov.tr/](http://www.diyenet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 120. madde (22.02.2006).

³⁵ DİB Merkez ve Taşra TeşkilatıGörev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 54.

Camilerde yürütülen din eğitimi faaliyetlerinden biri de vaazlardır. Vaazlar, bir taraftan halkın bulunduğu mescitlerde asırlarca İslami eğitim-öğretimin vazgeçilmez vasıtası olmuş, diğer yandan onun devamını sağlamak suretiyle kültür hayatımızın gelişmesinde tesir etmiştir.³⁶

Vaiz kelimesi, Arapça va'z kökünden türemiştir. Va'z, cemaate öğüt vermek, yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak onları uyarmak, inananların kalplerini yumuşatarak onları iyiliğe özendirmek, onlarda yüce duygular uyandırmak amacıyla yapılan konuşmalara va'z denmektedir. Bu görevi yerine getiren kimseye de vaiz denir.³⁷ Bilinen ve en meşhur manasıyla vaaz; bir kimseye kalbini yumuşatacak sevap ve ikaba dair sözler hatırlatma manasına gelmektedir. Bu görevi yapan kişilere vaiz denmektedir.³⁸ Vaiz, uyuyan müslümanı uyandıracak, uyanmışları elinden tutup yürütecek ve nurlu gayeye ulaştıracak büyük ellerden biridir.³⁹

Vaaz ve vaizlikle ilgili uygulamalar da Hz. Peygamber tarafından başlatılmıştır. Sahabeler ve daha sonra gelen müslüman bilginler tarafından devam ettirilen bu gelenek, geçmişte oldu gibi günümüzde de bir yaygın din eğitimi vasıtası olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde profesyonel bir din görevliliği haline gelen vaizlik, belli hukuki dayanağı olan ve ilgili mevzuatta yeri olan kadrolu bir meslektir. Bir din eğitimi mesleğidir. Vaizler de yaygın din eğiticileridir.⁴⁰

633 sayılı kanunun 33. maddesinde ve DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma yönergesinde “vaaz ve irşad görevi” başlığı altında, vaizin görev, yetki ve sorumlulukları ile vaaz etme yetkisi verilebilecek olanlar belirlenmiştir. Vaaz etme görevi, Diyanet İşleri Başkanı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri, müftü ve vaizlere verilmiştir. Ayrıca imam-hatipler de müftünün izni ile görev yaptıkları camilerde vaaz edebilirler.⁴¹

³⁶ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 25.

³⁷ Beyza Bilgin, Din Öğretimi- Özel Öğretim Yöntemleri, Akaid Yay., Ankara, 1992, s. 176.

³⁸ DİB Merkez ve Taşra TeşkilatıGörev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 54.

Ayrıca Bkz. Fahri Kayadibi, “ Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik ”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1999, sayı, 6, s. 162-163.

³⁹ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 27.

⁴⁰ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 26.

⁴¹ DİB Merkez ve Taşra TeşkilatıGörev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 58.

Ayrıca Bkz., [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 113 madde (22.02.2006).

Dolayısıyla vaaz etme görevi vaizlere verilmiş olmaktadır.⁴² Buna göre ülkemizde cami içi yaygın din eğitimi, Cuma ve Bayram hutbeleri ile başta, Cuma, Bayram ve Teravih namazı öncesi olmak üzere çeşitli vesilelerle, vaiz, müftü bazen de imam-hatipler tarafından verilen vaazlarla gerçekleştirilmektedir.

Bugün bazı cemaat tarafından “irticalen konuşan ve önüne sadece Kur’an-ı Kerim koyarak vaaz veren vaiz iyi ve alim vaiz kabul edilmekte, hazırlanıp plan yapıp konuşan, kürsüye kitapla çıkan vaiz ise iyi yetişmemiş olarak kabul edilmektedir. Vaizin kürsüde, hatibin minberde ayet, hadis veya Arapça bir metni yanlış okuduğu ve doğru telaffuz edemediği zaman, vaaz ve hutbe esnasında söylediklerine gölge düşüreceği bir gerçektir. Pedagojik formasyon açısından seviyeleri yükseltilen vaiz ve hatiplerin, adeta yaşar gibi konuyu açıklaması ve vaaz etmesi gerekir.”⁴³

Vaizde bulunması gereken düşünce ve davranış biçimlerinden, beşeri münasebetleri iyi olan, insanlara güzel sözle hitap edebilen, kişisel düşünce ve kanaatlerini ön plana çıkarmayan siyasi ve etnik meselelerini tahrik ve teşvik edici tutum ve davranışlardan kaçınan, insanlar arasında herhangi bir sosyal statü ayrılığı gözetmeyen v.b. gibi davranışlar kastedilmektedir.⁴⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 95. maddesine göre, vaizlerin görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

a- Cami veya gerektiğinde ceza ve tevkifevleri, çocuk ıslahevleri, güçsüzler yurdu, öğrenci yurdu, hastahane, fabrika ve benzeri yerlerde vaaz etmek.

b- Ramazan ayı ve dini günler dışında biri Cuma vaktinde olmak üzere haftada en az üç defa müftülükçe belirtilen yerlerde vaaz etmek, bunlardan en az birini dini bilgileri öğretmek amacıyla itikat ve ibadet konularında yapmak.

c- Savcılıkların talebi üzerine, ceza ve tevkifevleri ile çocuk ıslah evlerinde ilgili mevzuata göre ders vermek.

⁴² Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 62.

⁴³ M. Faruk Bayraktar, “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999, s. 349.

⁴⁴ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 29.

d- İrşat programlarında görev almak, gerektiğinde seminer, panel, sempozyum gibi toplantılara katılmak veya konferans vermek.

e- Gerektiğinde Kur'an Kursları ile hizmet içi eğitim kurslarında ders vermek.

f- Görevli bulunduğu bölgenin dini, milli, ahlaki, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışları üzerinde incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarını ve görülen aksaklıkların giderilebilmesi için görüş ve tekliflerini yazılı olarak müftülüğe bildirmek.

g- Dini soruları cevaplandırmak ve irşad programları ile ilgili çalışmalar yapmak üzere, müftülükçe uygun görülmesi halinde haftanın bir veya iki günün de müftülükte görev yapmak.

h- Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer görevleri yapmak⁴⁵

2.1. Cezaevi Vaizi

Madde 96: Cezaevi Vaizlerinin görevleri şunlardır:

a- Görevlendirildiği ceza ve tevkifevleri ile çocuk ıslahevlerinde dini konuşmalar yapmak, din ve ahlak bilgisi dersini okutmak.

b- Müftülükçe hazırlanan programa göre haftada bir defa camilerde vaaz etmek.

c- Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer görevleri yapmak.⁴⁶

2.2. Vaaz ve İrşat Kurulu

Madde 111- Her ilde, Valilik onayı ile ve il müftüsünün başkanlığında bir ‘‘Vaaz ve İrşad Kurulu’’ teşkil edilir. Bu kurulun müftü dışında en az 3, en çok 5 üyesi bulunur. Vaaz ve

⁴⁵ [http:// www.diyamet.gov.tr/](http://www.diyamet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 95. madde (22.02.2006). Ayrıca Bkz., DİB Merkez ve Taşra TeşkilatıGörev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s. 54.

⁴⁶ [http:// www.diyamet.gov.tr/](http://www.diyamet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 96 madde (22.02.2006).

İrşat Kurulunun üyeleri, vaizler ile varsa Kur'an Kursu müdürü ve din hizmetleri uzmanından, bunlardan yeteri kadar bulunmadığı takdirde vaaz etme yetkisi verilen görevlilerden teşekkül eder.

Bu kurul en az ayda bir defa , müftülükçe tespit edilen tarihte toplanarak yapılacak vaaz ve irşat çalışmalarını gözden geçirir; bir önceki irşat uygulamasını değerlendirir; kurulacak mahalli vaaz ve irşat ekiplerinin çalışma programını hazırlar ve müzakere ve değerlendirme sonuçlarını bir raporla müftülüğe sunar.⁴⁷

2.3. Vaazın Hazırlanışı ve Yapılışı

112. maddeye göre vaaz hazırlanırken ve vaaz ederken şu esaslara uyulur:

a- Yapılan program ve tesbit edilen konu ile ilgili ayet, hadis ve diğer bilgiler toplanır, konuşma süresi de dikkate alınarak bir plan hazırlanır ve konu bu plana göre işlenir.

b- Vaaz kolay anlaşılır düzgün bir Türkçe ve mutedil bir üslupla yapılır.

c- Vaaz, samimi, dini heyecan verici, yapıcı, uyarıcı, düşündürücü, öğretici, müjdeleyici, dini yasaklardan ve ahlaka aykırı davranışlardan sakındırıcı ve yanlış inançları düzeltici şekilde yapılır.

d- Vaazlarda kırıcı, ölçüsüz ve mesnetsiz sözlerden kaçınılır; sıhhatli olmayan bilgilere, hurafelere ve dini bakımdan muteber sayılmayan görüşlere, milli ve dini beraberliği zedeleyici ifadeler ve ihtilaf konusu olan meselelere yer verilmez. Siyaset ve şahsiyet yapılmaz.

e- Namazdan önce yapılan vaazlarda ezan vakti yaklaşınca vaaz özetlenir ve ezanla birlikte vaaza son verilir.⁴⁸

2.4. Vaaz Etme Yetkisi Olanlar

Madde113- vaaz etme yetkisine sahip olanlar şunlardır:

⁴⁷[http:// www.diyaret.gov.tr/](http://www.diyaret.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 111 madde (22.02.2006).

⁴⁸[http:// www.diyaret.gov.tr/](http://www.diyaret.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 112 madde (22.02.2006).

a- Başkan ve Başkan Yardımcıları ile Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı, bütün camilerde, müftü ve vaizler görev bölgelerinde camilerde vaaz etme yetkisine sahiptirler.

b- Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri ve uzmanları, dini yüksek öğrenim yapmış olmak şartıyla merkezde birim başkanlığı birim başkanları ile Teftiş Kurulu Üyeleri ve 633 sayılı Kanunun 33'üncü maddesine göre görevlendirilenler, ilgili müftülüğe bilgi vermek suretiyle vaaz etme yetkisine sahiptirler.

c- Kendi görev bölgeleri dışında vaaz edecek müftü ve vaizler ile 633 sayılı Kanunun 33'üncü maddesine göre görevlendirilenler hariç, (a) ve (b) bentlerinde zikredilenlerden emekli olanlar, mahalli müftülüğten izin almak suretiyle vaaz etme yetkisine sahiptirler.⁴⁹

2.5. Vaaz Etmesine İzin Verilebilecek Olanlar

Madde 114- Başkanlıkça veya müftülüklerce gerektiğinde vaaz etmesine izin verilebilecek olanlar şunlardır:

a- Vaaz etme ehliyetine sahip olduklarına dair Başkanlıkça kendilerine fahri vaizlik belgesi verilmiş olanlar.

b- Görev yaptıkları camilere mahsus olmak üzere cami görevlileri

c-Dini yüksek öğrenim yapmış olanlar

d- Uygulama vaazları için din öğretimi yapan fakülte ve yüksek okullar ile imam-hatip liselerinin öğrencileri⁵⁰

3. MÜEZZİN-KAYYIM

Sözlükte, “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek” anlamına gelmektedir.⁵¹

Ezan okuyan ve namaz vakitlerini bildiren kişiye verilen isimdir. Kullanılan terim olarak farz namazların vakti geldiğini, nassla belirtilen sözlerle özel şekilde, mü'minlere

⁴⁹<http://www.diyaret.gov.tr/> mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 113 madde (22.02.2006).

⁵⁰<http://www.diyaret.gov.tr/> mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 114. madde (22.02.2006).

⁵¹ Ebu Davud, Salat, 3, 27, 45, 60.

duyurmayı ifade eden sözlere “ezan” aynı kökten gelen müezzin “ezan okuyan kimse”, minare de “ezan okunan yer” (minare) demektir.⁵² Bir topluluğa bir emri, bilgiyi haberi duyuran kişiye verilen isimdir. Hz. Yusuf’tan Hz. Peygamberimiz’in zamanına kadar izleyeceğimiz bu faaliyetin ahirete kadar, uzanacağını öğrenmekteyiz.⁵³

Peygamber (S.A.V.)’in Mekke’den Medine’ye hicretinin birinci yılında, müslümanlara namaz vakitlerini ilan etme ihtiyacı hasıl olmuştu. Yapılan istişarede, namaz vaktini ilan şeklinde bir karara varılamadı. Abdullah bin Zeyd’e rüyasında bugünkü ezan sözleri ezberlettirildi. Aynı sözler peygamberimize de vahiyle bildirilmişti. Bunun üzerine peygamberimiz (S.A.V.) namaz vakitlerini müslümanlara ilan etmek ve duyurmak üzere bugün de minarelerde okunan ezanı emretti. İşte o günden bu güne kadar ezan okuyarak müslümanlara namaz vaktini ilan eden kişilere müezzin denmektedir.⁵⁴

Müezzinlik müessesesinin bizzat kurucusu Hz. Peygamber’dir. İlk müezzin Bilal-i Habeşi’dir. Müezzinin sesinin gür ve güzel olması, ezanı ayakta ve yüksekçe bir yere çıkıp tegannisiz makam ve usulüne uygun okuması önemlidir. Kulağa hoş gelen, kalplere tesir eden, tevhid akidesini ifade eden, insanları kurtuluşa ve namaza çağıran ezan aynı zamanda dini yönden eğitici özelliğe sahiptir. Resulullah’ın müezzini de daha uzaklara kadar ulaştırabilmek için, Mescid-i Nebi’nin yakınlarındaki bir evin damı üzerine çıkmıştır. Daha sonraki senelerde minareler inşa edilmiştir.⁵⁵ Günümüzde de müezzinlik müessesesi devam etmektedir.

Kayyım ise lügatta: “ayakta duran”, “bir şeyi deruhte eden”, bir şeyin veya bir kimsenin bakımını üstüne alan ve dolayısıyla “bunlar üzerinde amir olan kimse” manasına gelmektedir. İstılahta ise Kayyım tabiri muhtelif işleri nefsinde toplayan bir kimse için kullanıldığı gibi, caminin temizlik işlerini yapan hademesine de bu ad verilmektedir.⁵⁶

Hz. Peygamber’in camiini bir zencinin süpürdüğü,⁵⁷ büyük camilerde çok sayıda hademe, ferraş ve sucuların bulunduğu, Mekke’de zemzeme nezaret, Kabe’yi muhafaza gibi

⁵² Abdurrahman Çetin, “Ezan Maddesi” İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay., c. 12, İstanbul, 1995, s. 35, 36, 37.

⁵³ Bayraktar Bayraklı, “Kur’an-ı Kerim’de Din Adamı Kavramı”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1994, Sayı: 1, s. 150.

⁵⁴ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 28.

⁵⁵ Muhammed Hamidullah, İslam Müesseselerine Giriş, (Çev. İhsan Süreyya Sırma), Bir Yay., İstanbul, 1984, s. 84-85.

⁵⁶ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 80.

⁵⁷ Buhari, Salat, 72.

daima bir takım hizmetlerin görüldüğü, İbn Battuta zamanın da Peygamber camiinin hademeleri olduğu, bilhassa Habeşli kadınların görev yaptığı ve bunların reislerinin (Şeyh el-huddam) emir payesine haiz olduğu, kendilerine Mısır hükümeti tarafından maaş verildiği ve 300 yılına doğru Kudüs camiinde en az 140 hademe'nin varlığından haber verilmekte, Ezher Camiinde 12 dinarlık maaşı olan bir kayyım olduğu zikredilmektedir.⁵⁸

Daha sonra kayyım tabiri müezzin sözcüğü ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde D.İ.B. 633 sayılı kuruluş kanunun 243. maddesinde belirtildiği gibi camilerin bakım, temizlik, korunması ve ibadet sırasında her türlü müezzinlik görevinin yerine getirilmesinde müezzin-kayyımların görevli oldukları belirtilmektedir. Müezzin-kayyımlar kulağa hoş gelecek, ruhlara huzur verecek, ezanı güzelce okumakla aynı zamanda bir eğiticilik görevi yerine getirmenin yanında camide devamlı imamın yardımcısı olması, imam olmadığı zaman da imamet görevini deruhta etmesi diğer görevlerle birlikte eğiticilik, görevini de yaptığı muhakkaktır. Müezzinlik görevinin büyük önemi vardır.⁵⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 66. maddesine göre, camilerin, bakım, temizlik ve korunması ile ilgili aşağıda belirtilen görevlerin yerine getirilmesinden sorumlu olan müezzin-kayyımın görev, yetki ve sorumlulukları şunlardır:

1- Camiyi müftülükçe tesbit edilecek zamanlarda ibadete açmak ve kapalı tutulması gereken zamanlarda kapatmak.

2- Namaz vakitlerinde, vakit cetveline göre minareye çıkarak, varsa ses cihazı ayarlamak suretiyle ezan okumak (minaresi olmayan camilerde, ezanı yüksekçe bir yere çıkarak okumak).

3- Farz namazlardan önce kamet getirmek.

4- Vakit namazlar ile Cuma, bayram, teravîh ve gerektiğinde cenaze namazlarında ibadetin gerektirdiği her türlü müezzinlik hizmetlerini yapma, gereken hallerde tekbir almak.

⁵⁸ Jons Pedersen, “ Mescid Maddesi, İslam Ansiklopedisi, MEB., c. 8, İstanbul, 1979, s. 86; A. Schaade, “Kayyım Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, MEB, c. 6, İstanbul, 1977, s. 492.

⁵⁹ Fahri Kayadibi, a.g.e , s. 81.

5- Camide huzur ibadet yapılabilmesi için müftü veya cami imam-hatibi tarafından yapılan düzenlemelerden, müezzin-kayyımlarca yerine getirilmesi gerekli görülen işleri yapmak.

6- Teberrukat eşyasını korumak, camilerdeki ses cihazları ile diğer teknik araç ve gereçlerin bakımı, korunmasını ve çalışır durumda bulunmasını sağlamak (Bu eşya, cami müezzininin, yoksa imam-hatibin zimmetindedir. Birden fazla müezzini olan camilerde müezzinler, teberrukat eşyasının korunmasından hasar veya zayiinden müştereken ve müteselsilen sorumludur).

7- Caminin ve çevresinin günlük, haftalık ve genel temizliğini yapmak.

8- İmam-hatibin bulunmadığı hallerde bu yönergenin 6. maddesinin (1), (2), (3), (4), (5) ve (8) fıkralarında tesbit edilen görevleri yapmak.

9- Kur'an-ı Kerim öğretiminde imam-hatibe yardımcı olmak.

10- Müftülükçe yapılacak program gereğince mukabele okumak, gerektiğinde dini gün ve gecelerde düzenlenecek programlarda görev almak.

11- Çağrıldığı kurs, seminer ve toplantılara katılmak.

12- İmam-hatibin yapacağı bir düzenleme ile namaz vakitlerinden önce veya sonra Kur'an-ı Kerim okumak.

13- Cami minaresi ve ses cihazının ibadet maksadı dışında kullanılmasına engel olmak.

14- Başkanlık ve müftülük emirlerinden cami hizmetleri ile ilgili olanları camilerde uygulamak.

15- İzinsiz olarak vaaz etmek, makbuz satmak, para toplamak ve kitap satmak isteyenlere engel olmak.

16- Yerli ve yabancı ziyaretçilerin inceleme ve ziyaretlerini cemaati rahatsız etmeyecek biçimde ve cami adabına uyarak yapmalarına yardımcı olmak.

17- Görev alanı ile ilgili konularda amirlerince verilen diğer işleri yapmak.⁶⁰

18- Ezanın sünnetlerini ve namaz vakitlerini bilmek.⁶¹

Ayrıca bütün bunların dışında din görevlilerinin cami dışında da bazı ihtiyari görevleri vardır:

1- Yeni Doğan Çocuklara İsim Konulması: Toplumumuzda yeni doğan çocuklara isim koyarken cami imamını çağırmak yaygındır. Cami görevlileri yeni doğan çocuklara isim koymak için çağırılırsa istiaze, besmele, hamdele ve salveleden sonra hafif bir sesle sağ kulağına ezan, sol kulağına kameti okuyarak çocuğun ismini söyler, sonra da çocuğun sağlığına, ailesine, dinine, vatanına, milletine yararlı olması için dua ederler.

2- Nişan, Nikah ve Sünnet Merasimlerine Katılmak: Cami görevlileri nişan, nikah, düğün ve çocukların sünnet merasimlerine davet edildiklerinde bunlara iştirak etmelidirler. Bu merasimlerde gerekli olan dini işleri yerine getirmelidirler. Özellikle buralarda genç nesillerle sohbet etmeli ve onlarla bütünleşmelidirler.

3- Huzurevleri, Çocuk Islah Evleri, Hapishane ve Hastaneleri Ziyaret: Din görevlisi çevresiyle ilgilendiği oranda toplumda yer eder. Özellikle yalnızlık içinde dertlerini sıkıntılarını paylaşacak kimseleri bekleyenleri ziyaret etmeli, gönüllerini almalıdır. Onlara sevgi ve saygıyla yaklaşmalıdır.

4- Temsil, Uğurlama, Temel Atma ve Açılışlar: Halkımız hayırlı işlere besmele ve duayla başlamak ister. Milli ve dini konularda, hayırlı işlerde devamlı cami görevlilerinden dua etmelerini isterler.

5- Gençliğin Eğitimiyle İlgilenmek: Gençlere ve çocuklara sevgiyle yaklaşmalıdır. Onları, uyuşturucu, alkol, kumar, fuhuş ve kurulmuş tuzaklardan kurtarmak için özel planlar yapılmalıdır.

6- Sosyal Etkinliklere Katılmak (spor kulüpleri, okul aile birlikleri, eğitici faaliyetler, v.b.): Gençlerin boş zamanlarını değerlendirmeleri, iyi eğitilmeleri milletin geleceği için

⁶⁰ DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985, s., 74,75,76.

Ayrıca Bkz. [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / görev ve çalışma çalışma yönergesi, 108. madde (22.02.2006).

⁶¹ Mehmet Yılgin, a.g.t , s. .27.

önemlidir. Cami görevleri ülke ve millet için faydalı olan her faaliyetin yanında olmalıdır. Çevresiyle, halkıyla, cemaatiyle bütünleşmelidir. Caminin kürsünün, mihrabın ve minberin sahibi ve hakimi olmak, görevini iyi temsil edebilmek, cemaatle ilişkileri müspet yönde geliştirir.⁶²

7- Bilgili, Kültürlü ve Formasyonlu Olmak: Camilerde, ibadet eden insanlardan meydana gelen bir mozaik oluşabilir. Bunlar arasında psikolojik ve sosyolojik bakımdan ferdi farklılıklar içeren bir insan kitlesi meydana gelebilir. Bu yüzden din görevlisinin, cemaati ile ilgili ön araştırma yapması gerekmektedir. Söz ve davranışlarıyla onlara örnek olmalıdır.

8- Halkla İlişkiler Konusunda İyi Yetişmiş ve Diyaloga Açık Olmak: Cami görevlilerinin halkla ilişkiler konusunda başarılı olabilmeleri için yeterli bilgi birikimleri yine ön plandadır. İnsanlar bir yakını kaybettiklerinde kendi kontrollerini de kaybedip şoka giriyorlar. Cenaze evine gidince, ilk iş ölü ile değil, geride kalanları sakinleştirip yatıştırmakla başlıyor.⁶³

9- Türkçe'yi İyi Kullanmaya Özen Göstermek: Cami görevlileri hutbelerinde, vaazlarında, verdikleri dini bilgi kurslarında, sohbetlerinde dillerini iyi kullanmalıdır. Anlaşılır bir dille konuşulmalıdır. Hz. Peygamberin, “Az sözle çok mana ifade etme sanatı ile gönderildim”⁶⁴ buyurması dili iyi kullanmanın önemini gösterir. Din görevlileri konuşmalarında dilin anlaşılır ve sade olmasına özen göstermelidir.

10- Alçakgönüllü, Mütevazı Olmak: Ağır başlılık ve alçak gönüllülük, her türlü şartta dengeyi yitirmeme, kendisine yapılan tersliklere müsamahalı davranma, sabır, sessizlik ve barış yolunu seçme olarak nitelendirilebilir.

11- İyi Örnek Olmak: Eğitimde örnek olma meselesi önemlidir. Cemaat, imamı önder ve örnek kişi olarak görmektedir.

12- Davranışlarıyla Cemaati Etkilemek: Din görevlisinin sözü kadar davranışları da cemaat üzerinde etkili olur. Bunun için menfi tesir edecek hiçbir davranışı sergilememesi, aksine, cemaati söz ve davranışlarıyla müspet etkilemesi şarttır. Din görevlisi daima

⁶² Fahri Kayadibi, a.g.e , s. 120-121-122.

⁶³ Ahmet Onay , “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, Diyanet Aylık Dergisi, Sayı:149 , Mayıs 2003, s. 33.

⁶⁴ Kamil Miras, Tecridi Sarih Tercümesi ve Şerhi, DİB Yay., Ankara, 1981, III/359.

davranışlarında samimiyet ifade etmelidir. Cami görevlisi vaaz ve hutbelerinde cemaatiyle göz iletişimi içinde olmalıdır. Din görevlisi, davranışlarında daima samimiyeti ifade etmelidir. Samimiyetten ve iyilik severlikten söz eden bir öğreticinin, davranışlarında riyakarlık ve düşmanlık ifadeleri göstermesi, onun sözlerinin yalan olarak anlaşılmasına sebebiyet verir.⁶⁵

13- Ahlaki Güzelliklere Dikkat Etmek: Güler yüz, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, tevazu, hoşgörü, cömertlik, merhamet, şefkat, sabır, adalet gibi huy ve davranışlar, din görevlisini halk nazarında sevilen, sözü dinlenen bir önder haline getirir.

14- Kılık Kıyafete Dikkat Etmek: İmam-hatiplerin kılık kıyafetlerine dikkat etmeleri, temiz, ağırbaşlı ve sade bir giyimi tercih etmeleri, hizmetlerinin tesiri açısından önemlidir. Saç-sakal birbirine karışmış, kirli, uygun olmayan bir kıyafetle insanların karşısına çıkılırsa, daha baştan söyleneceklerin tesir alanı daralmış olur.

15- Güvenilir Olmak: Bilindiği gibi emanet Peygamberlerde bulunması vacip olan sıfatlardandır. Din görevlisi emin yani her yönüyle güvenilir olmak zorundadır. Çünkü söylenene güvenebilmek için söyleyenin güvenilir olması gerekir. Sözü söyleyen güvenilir olmazsa söylediği söze nasıl itimat edilebilir?⁶⁶

Bir ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: “Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler.”⁶⁷ Bir mü'min olarak zaten bu özelliği taşıması gereken din görevlisinin, üstlendiği vazife göz önüne alınınca, onun bu konuda ne kadar hassasiyet göstermesi gerektiği daha iyi anlaşılır.

16- İhlaslı ve Samimi Olmak: İhlas amellerin özüdür. Yüce Allah'ın rızası ihlas ile kazanılır. İhlassız olarak dünyalar dolusu ameller işlense, bunların Allah katında bir değeri olmaz. Cami görevlisinin verdiği hizmetin verimli ve etkili olabilmesi, ihlasıyla orantılıdır. Ne kadar ihlaslı ise, hizmeti o kadar etkili olur.

17- Güler Yüz ve Tatlı Dilli Olmak: Halka hizmet sunan bir insanın, herkese karşı güler yüzlü, tatlı dilli ve açık kalpli olması, insanların kendisine yaklaşmasına vesile olur. Bu

⁶⁵ Beyza Bilgin, a.g.e., s. 36.

⁶⁶ Fahri Kayadibi, a.g.e , s. 105.

⁶⁷ Mü'minun, 23 / 8.

da görevlinin hizmetini kolaylaştırır. Kibir, gurur, huşunet, kendini beğenmişlik, asık suratlılık gibi özellikler hizmet alanını sınırlar. Bu bakımdan din görevlisinin mümkün olduğunca yapmacık tavırlardan uzak kalarak, güler yüzlü, güzel sözlü ve sempatik olmaya çalışması gerekir.

Cami görevlisinin üstlendiği mesaj en güzel mesajdır. Bu güzel mesajın taşıyıcısına düşen, güler yüzlü ve sempatik olmaktır ki tebliği etmeye ve anlatmaya çalıştığı güzel sistem halk nazarında yanlış anlaşılmasın.⁶⁸

18- Din Görevlisi İnsanlara Yaklaşmak ve Onlara Yakın Olmak Zorundadır: Uzaktan kumanda ile tebliğ ve irşatta bulunamaz. Kendisinde, insanlar için çekici, onları kendisine bağlayıcı yönlerinin bulunması gerekir. Bir ayet-i kerimede Yüce Allah, Hz. Peygambere hitapta şöyle buyurmuştur: “Kaba ve katı kalpli olsaydın etrafından dağılıp giderlerdi.”⁶⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “İçimizden biri imam olduğu zaman, namazı kısa kıldırarak hafifletsin, belki cemaatin içinde, güçsüz, hasta veya işi olan olabilir, kendi başına kıldığı zaman istediği kadar uzatsın.” diyecek kadar pratikti.⁷⁰

19- İnsanın dünya ve ahirette saadete, mutluluğa ve refaha kavuşmasını isteyen dinin, gerek öğretilmesinde, gerekse yaşanmasında onlara rehberlik görevini üstlenen imamların, bu görevlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri için, kazanmış oldukları dini ve mesleki formasyonu, gerek insanlara verimli bir şekilde aktarmada, gerekse bilfiil onların yaşamaya yönelik uygulamada başarılı olmaları gerekir.

Dinin toplumsallaşmasında çeşitli faktörlerle birlikte imamların rolü büyüktür. Dini pratiklerin özellikle toplu yapılması zorunlu olan ibadetlerin yaşanmasında, yerine getirilmesinde, imamlara önemli ve sorumluluğu küçümsenmeyecek görevler düşmektedir.⁷¹

20- Din eğitimcileri, dürüstlük, doğruluk, örneklik ve bilgi bakımından herkesten önde olmak durumundadırlar. Bu ise, devamlı bir iç muhakemeyi ve nefis muhasebesini gerektirir.

⁶⁸ Fahri Kayadibi , a.g.e , s. 107-108.

⁶⁹ Ali İmran, 3 / 159.

⁷⁰ İsmet Ersöz , “Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991, s. 457.

⁷¹ Ramazan Buyrukçu , a.g.e. , s. 142-143.

Aksi takdirde din eğitimcilerinin, görevlerinin gerektirdiği sorumluluğun icaplarını tam olarak yerine getirmeleri mümkün değildir.⁷²

21- Camiler, ibadet yeri olma özelliği yanında din eğitiminin temel konuları olan, iman, ibadet, ahlak gibi insanın ruhen ve bedenlen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı toplu eğitim merkezlerinin başında gelmektedir. Din eğitimi, pratik yönde olduğu kadar teorik yönde de verimli hale getirmek, cami hizmetlerini yürüten vaiz ve imam-hatiplere düşen görevlerdir.⁷³

22- Dini pratikler veya ibadetler deyince müslümanın aklına ilk önce ‘‘dinin direği, müminin miracı’’ olarak nitelenen namaz ibadeti gelir. Bu ibadetin kabul ve sahih olmasının temel şartlarından biri olan kıraat, yani Kur’an-ı Kerimin okunması gelmektedir. Cuma, bayram ve vakit namazlarının yerine getirilmesinde, cemaatin dini yaşayışına rehberlik veya önderlik etmek de imamların temel görevlerindendir.⁷⁴

23- Din görevlilerinin başarılı olabilmek için bulunduğu çevrede saygın bir konumda olması gerekir. Bunun içinde gerekli bilgi, beceri, davranış güzelliği kim olursa olsun, karşısındaki insana sevecen yaklaşmasını bilmelidir.

24- İmam-hatiplerin cami içinde beş vakit namaz, cuma, bayram namaz ve hutbeleri, vaaz etme, yetişkinlere ve çocuklara dini bilgiler verme görevi yanında, cami dışında icra ettikleri pratik görevler de vardır. Bunlar; hatim, mukabele, mevlit, cenaze, sünnet, çocuklara isim koyma, nişan ve düğünlere iştirak, dini nikah kıymak, taziye, düşkün evleri, çocuk ıslah evleri, hapishane ve hastaneleri ziyaret gibi pratik dini görevleri vardır.

Cami görevlisi, halk adamıdır. Halk, acı gününde de, tatlı gününde de din görevlisini yanında görmek ister. Halkın acı günleri olsun, tatlı günleri olsun, insanların kazanılması, onların camiye cemaate ısındırılması⁷⁵ dini yönden bilmediklerinin öğretilmesi milli ve dini duygularının pekiştirilmesi, birlik-beraberliğin sağlanması, küslerin barıştırılması açısından çok önemlidir. Din görevlileri, toplumla kendisi arasında bir bağ oluşmasını, müspet köprü

⁷² Mustafa Öcal , ‘‘Nasıl Din Eğitimcileri Yetiştirmeliyiz?’’, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, İstanbul, 2002, s. 126.

⁷³ Sakıb Yıldız , ‘‘Vaaz ve Hutbelerle Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü’’, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye’de I. Din Eğitimi Semineri, Ankara, 1981, s. 59

⁷⁴ Ramazan Buyrukçu , a.g.e. , s.143.

⁷⁵ Mevlüt Özcan, Din Görevlisinin El Kitabı, Sabır Yay. 3. Baskı, İstanbul, 1987, s. 48.

kurulmasını bu toplantılarla sağlayabilir. Çağrıldığında bunlara gitmeye ve müspet gelişmeler sağlamaya özen göstermelidir.⁷⁶

25- Vaaz ve hutbe metnlerinin açık, anlaşılır bir üslupla basılması sağlanmalı, broşürler halinde cüz'i bir fiyatla veya karşılıksız olarak cemaate dağıtılmalıdır.⁷⁷

B. İMAM-HATİPLERDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

Din bilginleri, namaz kıldırın ve topluma söz ve davranışlarıyla örnek olacak cami görevlisinde (imam-hatipte) bazı niteliklerin bulunması gereğini ön görmüşlerdir. Bunlardan bazıları; müslüman olmak, akıl, ergenlik, Kur'an tilaveti, özürllü olmamak, yeterli dini bilgiye sahip olmak vb...⁷⁸ Osmanlı döneminde de imam tayin edilirken seçiminde çok titiz davranılırdı. Genelde özet olarak şu şartlar aranırđı:

- Kur'an tilaveti, Arapça bilgisi
- Fıkıhı bilgi, mesleki durum,
- Ehliyet ve kişilik,
- İlmiyle amel olmaları,

Din görevlisinin yetişmesi için gerekli bilgiler:

- 1- Hafızlık (Caminin durumuna göre, Selatin camilerde)
- 2- Arapça öğretimi,
- 3- Tefsir, hadis, fıkıh öğretimi,
- 4- Siyer,
- 5- Genel kültür.⁷⁹

⁷⁶ Fahri Kayadibi, “ Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik ”, s. 172-173.

⁷⁷ Sakıb Yıldız, a.g.tebliğ, s. 64.

⁷⁸ Fikri Yavuz, a.g.e., s. 141-143.

⁷⁹ Ali Özek , “İmam Hatip Liseleri ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İşı”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, Ankara, 1991, s.216..

Özellikle Selatin camilerde görev yapacak olanların bu özelliklere ilaveten sesi çok güzel, hitabet ve belagatı güçlü, tefsir, hadis ve kelim gibi ilimlerde temayüz etmiş olanlar tercih edilirdi. Günümüzde de imamların bunlara ilave olarak değişen ve gelişen dünyamızın şartlarına uygun bilgili, donanımlı, kültürlü, sorun çözücü, insan ilişkilerinde yetişmiş devamlı kendini yenileyen yetenekli bir kişilikte olması gerekiyor.

Din eğitimcileri için kişilik ve karakter birinci derecede önemlidir. Bundan maksat ise daha olgun, daha başarılı din eğitimcileri yetiştirmek, dini doğru anlayabilen, doğru yorumlayabilen ve onu iyi temsil edip, yurt içinde ve yurt dışında, müslim, gayrimüslim herkese İslam'ın orijinalliğini ve güzelliklerini yaşantısı ve bilgisi ile sunabilecek örnek insanlar ortaya koyabilmektir.⁸⁰ Günümüz koşullarında imamların aktiviteleri cami dışında da arttığından, din görevlileri aşağıdaki konularda da kendilerini iyi yetiştirmelidirler:

1. BİLGİ

Bilgi, din eğitiminin temelini oluşturur. Bilgisiz yapılan bir din eğitimi hiçbir fayda sağlamayacağı gibi, telafisi mümkün olmayan zararlara da yol açabilir. Din eğitimi bir ikna ve inandırma işidir.⁸¹

İletişimin çok geliştiği günümüzde insanoğlunun ilgi alanı da genişlemiştir. İnsanlara faydalı olmayı görev kabul eden imam-hatiplerin çok geniş, çeşitli, onları doyuracak tatmin ve ikna edecek düzeyde bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

Din işleri görevlisinin önemli bir yönü, bu mesleğin doktorluk ve sanatkarlık gibi hem bilgi, hem de beceri istemesidir. Bundan biri eksik olursa vazife noksan yapılmış olur.⁸²

Bilgisiz hitabet olmaz, Kur'an-ı Kerim'de bilimle ilgili 750'den fazla ayetin olması bilgili olmanın gereğini vurgular. Hz. Peygamber (S.A.V.)'den Kur'an-ı Kerim'de "... Allah'ım ilmimi arttır..."⁸³ demesinin istenmesi bilgilenme konusunda açık mesajlar veriyor. Hatibin devamlı olarak, okuyarak kendisini yenilemesi gerekir. Yeni yeni bilgiler elde etmeyen hatibin durmadan kültür seviyesi ilerleyen dinleyici karşısında yetersiz kalması kaçınılmazdır. Zira günümüz topluluğu içinde bilgi, akıl ve muhakeme yeteneği çok yüksek seviyede kişilerin bulunduklarını unutmamak gerekir.

⁸⁰ Mustafa Öcal , a.g.tebliğ, s.138.

⁸¹ Mehmet Yılgin, a.g.t. , s. 30.

⁸² Ali Özek , a.g.tebliğ , s. 214.

⁸³ Taha, 20 / 114.

M. Akif ERSOY, hocaların ilim sahibi olmalarını istiyor ve kendini bilgiyle yenilemeyenleri şöyle tenkit ediyor;

“Bu ilimsiz hocalardan bu beyinsizlerden,

Çekecek memleketin hali ne olmaz? Düşünün!”⁸⁴

Bilgisiz hatip dinleyicileri sıkar, hitabeti güçlü de olsa kısa bir süre sonra dinlenmez duruma düşer.⁸⁵ Çeşitli vesilelerle hadis olarak sık sık tekrar edilen: “Beşikten mezara kadar ilim tahsilini” din eğitimcilerinin önce kendi nefislerinde tatbik etmeleri gerekir.⁸⁶ Güncel gelişmeleri takip ederek yeri ve zamanı geldiğinde, bunları halka yansıtmasını bilmelidir.

Din görevlisinin, kendi branşını ihmal etmemesi şartıyla, dininin kendine özgü bütün bilim dalları yanında tarihten, edebiyattan-felsefeye, fen bilimlerinden güzel sanatlara, spordan aktüaliteye kadar her alanda az çok bilgi ve kültüre de sahip olması şarttır. Onun için bir din eğitimcisinin, her alanda devamlı surette kendisini yenilemesi, genel kültürünü geliştirmesi gerekmektedir.⁸⁷

2. SÖZ ve DAVRANIŞ UYUMU

İmam-hatibin söylediklerini önce kendinin yerine getirmesi gereklidir. Kendi yaşayış ve işleri, söylediği sözleriyle uygunluk göstermezse imam-hatip tutarsız duruma düşer. Bu tutarsızlığı gören dinleyiciler üzerinde, ileriki konuşmalarında etkili olamaz. Bunun için söz ve hareket birliği hitabetin bel kemiğidir. Dinleyiciler için önemli olan imam-hatibin söylediklerini yapması ve yaşamasıdır. Çünkü ne kadar bilgili olursa olsun insanlar arasında davranışıyla kötü tanınan bir imam-hatip dinleyicilerine etkili olamaz.

Din görevlisi kötü ahlak sahibi olmaktan kaçınmalı, söyledikleri ve öğrettikleriyle kendisi amel etmelidir.⁸⁸ Bütün müslümanlar için, özellikle din görevlileri için en güzel örnek olan Hz. Peygamber (S.A.V.) söylediklerini önce kendi nefsinde tatbik eden bir eğitimcidir. Adalet, eşitlik, ilim, cihad, kardeşlik, yardımlaşma, istişare, çocuklara ilgi, kadınlara hürmet,

⁸⁴ Mehmet Akif Ersoy , “Süleymaniye Kürsüsünde” Safahat, (Tertip Eden, Ömer Rıza Doğrul), 23. Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1991, s.168.

⁸⁵ Ahmet H. Önal, “Müzakereler ”, Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, İstanbul, 2000, s.93.

⁸⁶ Mustafa Öcal , Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, T.C. Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1990, s. 17.

⁸⁷ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 36.

⁸⁸ Mehmet Yılgin, a.g.t., s.32.

komşuyu gözetme, akrabayı ve hastayı ziyaret gibi konularda her ne söylemişse herkesin gözü önünde fiili olarak tatbik etmiştir. Yani neyi emretmişse onu önce kendi yapmıştır.⁸⁹

K. Kerim’de: “İnsanlara iyi ve hayırlı olanı emreder ve kendinizi unutur musunuz?”⁹⁰ buyurulmuştur.

Şu durumda başkalarını doğru yola iletmenin, doğru alışkanlıklar kazandırmanın ilk şartı, kişinin söylediğini yapması, yapmadığını söylememesidir. Bunun için; “yaptığını söyle, yapmadığını söyleme” prensibine sıkı sıkıya bağlı kalmak gerekir.⁹¹

3. SAMİMİYET ve İÇTENLİK

Samimiyet vasfı hatipte önemli bir vasıftır. Samimiyet vasfının ilk belirtisi, hatibin söylediğini kendinin yaşamasıdır.

Hatibin kendinde iyilik ve faziletleri toplamış bir kişi olması gerekir. Hak olanı ve doğru sözü söylemek, tebliğ ve tavsiye etmek kolaydır. Fakat onu yaşayarak öğretmek gerekir, işte bu çok zordur.

Hatibin samimiyeti, şevk, heyecan ve doğruluğu, konuşmanın toplum üzerindeki etkisini artırır.

Din görevlilerinin de tek önderi olan Hz.Peygamberin başarısının sırrı , samimiyet ve ihlasında görülmektedir. Hz. Peygamber hayatı boyunca daima söylediklerini yerine getirmiş ve yapamayacaklarını söylememiştir. Bu nedenle “El-emin” ünvanını almıştır.

4. GİYİM-KUŞAM

Giyim-kuşam, hatibin başarısında en az sözleri kadar etkilidir. Özellikle din görevlileri için giyim büyük önem taşımaktadır. Cami, kürsü ve minberde cübbesiz, sarıksız bir konuşmacı yadırganır. Kirli ya da dağınık bir sarık ve cübbe giymiş din görevlisi, yadırganmaktan öte ayıplanır ve cemaati rahatsız eder, sözleri geri planda kalır. Zira kıyafet insan hayatında her zaman önemli bir yer tutmuştur. Temizlik ve sadelik, giyimde esas olmalıdır. Dinleyici grubu, hatip hakkında ilk hükmü, onun kıyafetine göre verir.

⁸⁹ Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (S.A.V.), Selam Yayınevi, Konya, 1988, s. 20-21.

⁹⁰ Bakara, 2 / 44.

⁹¹ M. Faruk Bayraktar , İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, M.Ü.İ.F.V. Yay.,4. Baskı, İstanbul, 1994, s. 160.

Cami görevlilerinin her zaman, özellikle cami dışındaki konuşmalarında örf ve adetlere uygun, sade, temiz giyinmesi toplum üzerinde itibarını yükseltir. Marka ve modadan ziyade temiz ve günün şartlarına uyum esastır. Bu konuda aşırılıktan kaçınmak gerekir.

5. KONUŞMA ADABI

Konuşmada ses, ton, ve ahengin çok büyük önemi vardır. Tatlı bir sesle, yumuşak bir tonla, hoş bir ahenkle yapılan bilgi dolu konuşmaya kim itiraz edebilir?⁹²

Başkalarını etkilemenin, sözü dinletmenin, iletişim kurmanın başında yumuşak davranma, güzel söz ve nezaket gelmektedir. Yumuşak söz söylemek, Kur'an'ı bir metottur. Yumuşak davranmanın, hatırlatıcı, düşündürücü, toplayıcı ve birleştirici olduğu görülecektir.

Kuran-ı Kerim'de Peygamberimiz (S.A.V.)'e: “Şayet sen kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etraftan dağılıp giderlerdi”⁹³ denilerek kaba, katı ve sertlikten kaçınılması vurgulanmaktadır.

Bağırıp çağırmak bilgili insanın değil, cahil insanların yapacağı şeydir. Hz. Peygamberimiz en lüzumsuz tavır ve davranışlar karşısında bile gayet sakin bir tavır takınmış, şiddete dayalı bir konuşma yapmamıştır.

Seçtiğimiz kelimeler ve konuşma düzeyimiz, hitap ettiğimiz toplumun kültür seviyesine uygun olmalıdır.

6. JEST VE MİMİKLER

İmam-hatibin jest ve mimikleri ölçülü ve anlatılan konuya uygun olmalıdır. Yerinde yapılacak jest ve mimikler konunun anlaşılmasını kolaylaştırır. Fakat yersiz yapılan el-kol hareketleri dikkati dağıtır. Uygun hareketlerle konuşmak dinleyicilere müspet etki, yapmacık ve yersiz hareketlerle yapılan konuşmalar menfi etki yapar. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hutbede nadiren el hareketi yapması hatiplerce unutulmamalıdır.⁹⁴

Hal, hareket ve tavırlar anlatılan konuya uygun olmalıdır. Gereksiz hareketler ve aşırılıktan kaçınılmalıdır.

⁹² Fahri Kayadibi, a.g.e, s. 74-75.

⁹³ Ali İmran, 3 / 159.

⁹⁴ Buhari, Talak, 25.

7. KONUŞMALARDA DİNLEYİCİ SEVİYESİNE ÖZEN GÖSTERME

İmam-hatip konunun gereğine göre soru-cevaba yer vermeli, soruları dikkatle dinlemeli, mutlaka geçiştirilmeden sağlıklı cevaplar verilmeli, salonun durumuna göre ses tonuna dikkat edilmelidir. Hitabet tekniğine de özen gösterilmelidir.

Toplumu aydınlatma mevkiinde olan din görevlisi,muhatabının anlayacağı dilden konuşmak zorundadır.⁹⁵

İmam-hatip, dinleyicilerin seviyesini dikkate almalı ve tedrice riayet etmelidir. Aynı zamanda tatlı dilli, güler yüzlü olmalı, yerinde ifade yapmalıdır.

Hiz. Peygamber (S.A.V.): “İnsanların aklının kavrayacağı şekilde hitap ediniz”⁹⁶ buyurarak insanların seviyelerine göre konuşulmasını tavsiye etmiştir.

Din görevlilerinin mesleki açıdan yeterlilikleri konusunda kanaat beyan edenlerin kimlik ve kişilikleri ile, bilgi ve kültür seviyeleri de önem arz etmektedir. Şöyle ki; bir imamdan, bir vaizden sade bir vatandaşın beklentisi ile, aydın kesimin beklentisi aynı olmadığı gibi, dini sahada yetişmiş yani bu işin ehli olanların beklentisi de farklıdır. Onların her biri, din görevlilerini ve onların yaptıkları işleri kendi beklentileri açısından değerlendirmektedir.⁹⁷

Din görevlisinin, kendine özgü bütün bilim dalları yanında, tarihten psikolojiye, edebiyattan felsefeye, fen bilimlerden güzel sanatlara, spordan aktüaliteye kadar her alanda az çok bilgi ve kültüre sahip olmaları şarttır.⁹⁸

8. GENEL KÜLTÜR

Din eğitimcisi, insanlara yakın olabilmek için yaşanan hayattan kopmamalı, bunun yanında eğitim ve öğretimin beşikten mezara süren bir süreç olduğu bilincini unutmamalıdır.

Öyle ise, bir din eğitmeni, branş bilgisi ile yetinmeyecek, tarih, felsefe, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, ekonomi, fen bilimleri, aktüalite, güzel sanatlar, spor... velhasıl her alanda kendisine yetecek kadar bilgiye ve kültüre sahip olmak mecburiyetinde olduğunu

⁹⁵ İsmet Ersöz , a.g.tebliğ.,s. 455

⁹⁶ Buhari, ilim, 49.

⁹⁷ Mustafa Öcal , “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003, s. 46.

⁹⁸ Mustafa Öcal, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, T.C.D.V. Yay., Ankara, 1999, s. 16.

unutmayacaktır.⁹⁹ Bu uğraşı içinde olan insanlarla beraber olmaya çalışacaktır. Bu, dialogun sağlanması açısından elzemdir.

9. MESLEKİ YETERLİLİK ve FORMASYON¹⁰⁰

Din görevlileri yapılan bir ankette, mesleki yeterlilik açısından yetişme ihtiyacında olduklarını belirtmişlerdir. “Mesleki yeterlilik açısından hangi alanlarda yetişme ihtiyacında oldukları” kendilerine sorulduğunda % 38’i kendilerini hafızlık yönünden, % 15’i iyi Kuran okumak, % 18’i iyi vaaz vermek, % 28’i dini bilgi ve kültür yönünden % 8’i halkla ilişkiler yönünden, % 1’i iyi hutbe vermek yönlerinden kendilerini yetiştirme ihtiyacında olduklarını belirtmişlerdir. % 2’si de sorulan soruya hiç cevap vermemiştir. Din görevlilerinin % 65’i kendilerini mesleki açıdan yeterli görmektedir.¹⁰¹

Diyanet İşleri Başkanlığı halka din eğitimi verecek olan personeli alırken seçimi iyi yapmalıdır. Mesleğe alınan elemanlarını göreve başlamadan önce eğitimden geçirilerek eksiklikleri giderilmelidir. Din görevlileri daha sonra ihtiyaç duyuldukça hizmet içi eğitimlere tabi tutulmalıdır.

Günümüzde dini bilgiyi takdim edecek kimselerin, hem yeterlik hem de yetişme açısından farklılık arz ettiği bir gerçektir. Bu özellik kimsenin umurunda değil... Sizlerden en yetenekli insanları, bu konunun önemini idrak etmeyen insanlara teslim ederseniz, bakınız ortaya ne ucubeler çıkar!... ve çıkmaktadır da.¹⁰²

Bilgi, beceri formasyon kazanımlarının sürekliliği ve gelişmesi için konuyla ilgili basın-yayını takip etmeli, güncel olayları örnek göstererek konuları pekiştirmeli, alanıyla ilgili seminer, konferans, sempozyum ve kongreleri takip etmelidir.

10. YAPILAN DAVET VE ÇAĞRININ ALLAH İÇİN OLMASI

Din görevlisi davetinde Kur’an’ı ve Kur’an’ın indiriliş gayesini esas almalıdır. Kur’an’ın indiriliş gayesi bize bu konuda ışık tutmaktadır.¹⁰³

⁹⁹ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁰ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 26.

¹⁰¹ İlhan Yıldız, “Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, (28-29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003, s.77.

¹⁰² Abdullah Özbek , “Müzakere”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003, s.85.

¹⁰³ Mehmet Yılgin, a.g.t., s.33.

“O sadece bir öğüt ve apaçık olan bir Kur’an’dır. Diri olanları uyarıp korkutmak ve küfre sapanların üzerine sözün hak olması için indirilmiştir.”¹⁰⁴ Din görevlisi, yaptığı tebliğ ve irşad hizmetlerini sadece Allah rızasını gözeterek yapmalıdır.

11. TEBLİĞ VE İRŞAD METODUNU İYİ UYGULAMA

Din görevlisinin bilgisinin, takvasının ve ihlasının yanı sıra tebliğ metodunu da iyi bilmesi, yapacağı hizmetten alacağı netice açısından son derece önemlidir. Davet ve tebliğ, hikmetle, güzel öğütlerle yapılmalıdır. K.Kerim’de Yüce Allah (C.C.) Hz. Musa’ya, “Firavun’a karşı bile yumuşak söz söyle, belki öğüt alır ve korkar”¹⁰⁵ buyurmaktadır.

Demek ki, din görevlisi, hizmet ettiği cemaati içerisinde her şeyi görmeli, fakat her şeyi söylememelidir. İnsanlara yumuşak davranmalı, tebliğ ve irşadı yumuşak bir üslup ve tatlı dille yapmalıdır.¹⁰⁶

12. ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK

Alçak gönüllülük aslında her müslümanda bulunması gereken bir vasıftır. Din görevlisinde ise bu özellik daha çok olmalıdır ki herkes onun bilgisinden faydalansın ve kendisine değer versin. Alçak gönüllülüğün bir ölçüsü vardır. Din görevlisi ne gurura kaçmalı ne de ilmin şerefini alçaltıcı bir tutum içinde bulunmalıdır.

Makam, mevki ve maddi menfaatleri uğruna din görevlisi ilim ve şahsi prensiplerinden taviz vermemelidir. Zira prensiplerine bağlı olan din görevlileri daima müslümanların gönüllerinde yaşamışlar ve yaşamaktadırlar. Prensiplerinden taviz verenler ise yok olup gitmişler, tarihe karışmışlardır. Din görevlisi halkın içine karışmalı, onların ihtiyaçları olan soruları sorup kolaylıkla öğrenmelerini temin etmelidir.¹⁰⁷

13. HİTABET

Bir imamın her gün beş defa cemaatle muhatap olması, dolayısıyla onlarla her defasında konuşma imkânı bulması, her hafta, cuma günleri zorunlu olarak irad ettiği hutbeler, vaizin kürsüde yaptığı vaazların hitabete dayalı olması, din görevlisi için hitabetin

¹⁰⁴ Yasin, 35 / 69–70.

¹⁰⁵ Taha, 20 / 44.

¹⁰⁶ M. Faruk Bayraktar, a.g.e., s. 61.

¹⁰⁷ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 35.

ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bir cenaze merasiminde yapılan güzel bir konuşma, ruhları inceltip, sözle olan vaazı, hal ile yapılan vaazla (cenazeyle) birleştirip, kalplerde olumlu yönde önemli değişikliklere sebep olabilir.¹⁰⁸

C- İMAM-HATİPLERİN YAYGIN DİN EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Bilindiği gibi her insanın maddi-manevi bir takım ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlarını temin edemeyen insan için yaşamın pek anlamı yoktur. İnsanın manevi ihtiyaçlarının başında ise din gelmektedir.¹⁰⁹ Din insanları hep hayra, yani iyi şeyler yapmaya sevk etmiştir. Bu sebepten ahlakın kaynağını oluşturmuştur. Ahlak da hukuk ve nizama kaynaklık etmektedir. Yeryüzünde meydana getirilen harika eserlerin ve yürütülen faaliyetlerin çoğu, dini duyguyu yansıtmaktadır. Nitekim, arkeolojik çalışmalar neticesi ortaya çıkarılan eserlerin çoğunun ya dini bir eser ya da dini bir sembol oluşu, bunun açık bir ispatıdır. Bu sebeptendir ki din, her toplumun dilinde, hayatında ve tarihin her devresinde kendini göstermektedir.¹¹⁰

İslam dini, kulun Allah ile ilişkilerinde aracıyı kaldırmış, Allah'ın kullarına “Şah damarından daha yakın olduğu”¹¹¹ inancını ve buna bağlı olarak her kulun aracısız, doğrudan doğruya Rabbine yönelmesi ve kulluğunu arzetmesi esasını getirmiştir. Bu sebeptendir ki İslam'da ruhbanlık ve mukaddes din adamları sınıfı mevcut olmamıştır. Fakat Kur'an-ı Kerim, mütehasıs din alimlerinden ve bunun yararlarından bahseder.

“İçinizden insanları hayra çağıran, iyiliği buyurup, kötülükten meneden bir topluluk olsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.”¹¹² Bütün müslümanların işlerini bırakıp, hepsinin irşad ve tebliğle meşgul olmaları imkansız olacağından, ayrıca herkesin bu işte ihtisas sahibi olmasının mümkün olmayacağından bu işlerin özel olarak yetiştirilmiş din görevlileri tarafından yapılması lazım gelir. İşte bu ayet, İslam tebliğ teşkilatının kurulmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü hakka davet için bir grubun görevlendirilmesini, yetiştirilmesini¹¹³ ve eğitilmesini emretmektedir. İnsanlara bu ruhu kazandıran yegane duygu din duygusudur. Onun için, bu duyguyu bütün yönleriyle geliştirmek ve ayakta tutmak gerekir. İşte bu

¹⁰⁸ Mehmet Yılğın, a.g.t., s. 36.

¹⁰⁹ Mehmet Yılğın, a.g.t., s. 1.

¹¹⁰ Abdullah Özbek, “Din Eğitiminin Problemleri”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1999, sayı, 6, s. 119.

¹¹¹ Kaf Suresi, 50 / 16.

¹¹² Ali İmran, 3 / 104.

¹¹³ Veysel Demir, a.g.tebliğ, s. 15

faaliyetin adı din eğitimidir.¹¹⁴ Bunun sonucunda insanlar da peygamber ve din görevlilerinin rehberliğinde kendilerini eğitmiş, huzur ve mutluluğa ulaşmıştır.

Günümüzde eğitim bilimcileri, insan eğitimi için örgün ve yaygın olmak üzere iki eğitim modeli ortaya koymuştur. Din eğitiminde de bu modeller uygulanmaktadır.

1. Örgün Din Eğitimi :Eğitim, insanda istenilen davranışları oluşturma süreci,¹¹⁵ insanı, arzu edilen istikamete yönlendirme anlamına gelir.¹¹⁶ Örgün eğitim, belirli yaş gruplarındaki ve aynı seviyedeki bireyleri eğitime amacına göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir.¹¹⁷ Örgün eğitim, okul öncesi (ana okulu), ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim kurumlarından oluşur. Örgün din eğitimi, bu eğitim kademelerinde verilen din eğitimi ve öğretimini ihtiva eder. Anayasanın 24. maddesiyle (ilköğretim 4, 5, 6, 7, 8 ve lise 1,2,3,4) zorunludur.¹¹⁸

2. Yaygın Din Eğitimi : Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere gerekli bilgi, beceri, ve davranış kazandırmak için örgün eğitim yanında veya dışında, onların ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim-öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümüdür.¹¹⁹ Yaygın eğitim tarih olarak daha eski, süreç olarak sürekli, kapsam itibarıyla daha geniş, olumlu veya olumsuz bilgilenme, davranış kazanma, geliştirme ve değiştirme bakımından daha fonksiyoner olmasına rağmen, araştırmacılar tarafından yeterince ilgi duyulmayan, eğitimciler tarafından da fazla önemsenmeyen bir eğitim alanı görünümü arz etmektedir.¹²⁰

Yaygın din eğitimi, her yaş ve eğitim düzeyindeki bireye örgün din eğitiminin dışında hayat boyu sunulan bir eğitimidir. Bu tür eğitimin faaliyet alanı, camilerdeki vaaz, çeşitli kurslar ve dini yayınlara kadar oldukça geniştir. Ayrıca hedef aldığı kitleler de çok değişiktir:

¹¹⁴ Abdullah Özbek, a.g.tebliğ, s. 121.

¹¹⁵ Cemal Tosun, “Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları ”, Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999, s. 517.

¹¹⁶ Abdullah Özbek, a.g.e., s. 113.

¹¹⁷ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 28.

¹¹⁸ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 361.

¹¹⁹ Ramazan Buyrukçu, “ Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği ” s. 504.

¹²⁰ Ramazan Buyrukçu, a.g.tebliğ.,s. 503.

Aile, okul, fabrika, ceza ve tutukevleri, hastaneler v.b...¹²¹İslam'daki din eğitiminde yaygın eğitimin yeri ayrı bir öneme haizdir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz" tavsiyesi istisnasız herkesi eğitim-öğretim etkinliği içerisine çekmektedir. Bu durum İslam'da eğitimin umumluk esasına dayandığını ortaya koymaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) yaygın eğitim faaliyetlerini her zaman ve her yerde sürdürmüştür.¹²²

Eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu, örgün ve yaygın din eğitiminin hedefinin şöyle olması gerektiğini belirtmiştir: "Öyle bir din dersi, din kitabı, din konferansı, cami vaazı düşünün ki İslam dininin hem akıl, hem gönül dini olduğunu bildiren, Kur'an ayetleriyle gösterilmiş olsun",¹²³

Milli ve manevi değerlerimizi tahrip eden etkilere karşı sahasında yetişmiş kültürlü din görevlilerine ihtiyaç vardır. İslam dini böyle bir görevlinin olması gerektiğini şu ayette bildirir: "Sizden iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir cemaat olsun. İşte başarıya erişenler yalnız onlardır.",¹²⁴

Bu ayette geçen "ümme" grup sınıf demektir. Bu işle meşgul olan bir grup müslüman bulunsun demektir. Müslümanların hepsinin irşadla meşgul olması imkansız olacağından bu işin din adamları tarafından yapılması lazım gelir.¹²⁵

İnsanları doğruya, iyiye, güzele yönlendirecek nelerin doğru, nelerin yanlış olduğunu öğretecek, eşya ve olayların hakkındaki sorulara hurafelerden uzak, doğru olan bilgileri verecek, yerine göre ümit olup, toplumun birliğini, yardımlaşmasını, milli bağların güçlenmesini sağlayacak, kalbi günah ve hatalarla kararmış olanlara tevbe yollarını öğretecek olanlar din görevlileridir.¹²⁶

Hiç şüphesiz, tarih boyunca dini ve dünyevi bir çok işlevleri bünyesinde toplayan cami ve görevlilerinin önemi, geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok büyüktür. Din görevlileri

¹²¹ Mehmet Bulut, Yaygın Din Eğitimi, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 1993, c. 29, sayı 3, s.4.

¹²² Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 28, 29, 30.

Ayrıca Bkz. Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik" s. 170.

¹²³ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Pedagojide İhtilal, İstanbul, 1964, s.122'den aktaran; Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 30

¹²⁴ Al-i İmran, 3 / 104.

¹²⁵ İmam-ı Gazali, İhya-u Ulumi'd-Din, (Çev. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul, s. 2/303.

¹²⁶ İsmet Ersöz, a.g.tebliğ, s. I-7.

müslim, gayr-i müslim herkese ve her kesimin çocuğuna dini anlatmak, öğretmek ve öğrettiklerinin onlarda davranış haline gelebilmesi için gayret sarf etmek durumundadırlar.¹²⁷

İmamlık, hatiplik, vaizlik ve müftülük gibi sıfatlarla anılan dini hizmetlerin tamamının peygamberimiz Hz. Muhammed'den günümüze intikal eden görevler olduğu malumdur. Medine devrinde de müslümanlar için Hz. Peygamber sadece dini lider değil, aynı zamanda siyasi, idari ve hatta askeri bir lider olarak kabul edilmiştir.¹²⁸ Dolayısıyla her dönem için olduğu gibi, zamanımızda da dini görev üstlenenleri –bu anlamda– peygamber varisleri olarak nitelendirebiliriz. Öyle ise onlar, Hz. Peygamberin dini tebliğde bulunurken imamet ve hitabet görevini ifa ederken kullandığı usulleri, yol ve yöntemleri aynen kullanmak zorundadırlar.¹²⁹

Tarihi seyir dikkate alındığında, islamın ilk din görevlisinin Rasulullah olduğunu gözlemek mümkündür. Peygamberimiz mükemmel bir eğitimciydi, eğitim-öğretimde en güzelini ve en iyisini seçerdi.¹³⁰ O hem bir devlet başkanı, hem de din görevlisiydi.¹³¹ Asr-ı saadette gerek Hz. Peygamber, gerekse O'ndan görüp öğrenen ashab-ı kiram camide oturup etraflarına toplananları aydınlatırdı. Bu toplantılarda ilmin önemi üzerinde de durulurdu.¹³²

İslam Tarihi'nin parlak devirlerinde, peygamberler varisi vasıflı din görevlileri, camide imam, minberde hatip, kürsüde vaiz, dışarıda cemiyetin rehberi, toplumun atan nabzı, emniyet süpabı, siper-i saikı olmayı başarmıştır.¹³³

Daha sonraları İslam Devletinin genişlemesiyle yeni din görevlilerine ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bu ihtiyacı karşılamak maksadıyla, bazı kimseler dini konularda eğitiliyor ve başka yerlere tebliğci olarak gönderiliyordu. Ayrıca Hz. Muhammed'in göndermiş olduğu valiler gittikleri yerlerde dini görevleri de yürütüyorlardı. Valilerin din görevliliğini beraber yürütme şekli, Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler ve Selçuklular zamanında da genellikle devam etti.¹³⁴

¹²⁷ Mustafa Öcal, “Nasıl Din Eğitimcileri Yetiştirmeliyiz?”, s. 126.

¹²⁸ Kamil Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Emre Matbaası, İstanbul, 1998, s. 93.

¹²⁹ Mustafa Öcal, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, s. 45.

¹³⁰ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 19-20.

¹³¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 16. .

¹³² M. Faruk Bayraktar, “ Yaygın Eğitimde Din Öğretimi ”, s. 346.

¹³³ İsmet Ersöz, a.g.tebliğ., s. 454.

¹³⁴ Veysel Demir, a.g.t., s. 16. .

Ayrıca Bkz. Fahri Kayadibi, a.g.tebliğ, s. 146-147.

Bütün İslam aleminde olduğu gibi Osmanlı Devleti döneminde de imam-hatiplik çok saygındı. Çünkü o dönemde imamların görevleri yalnızca camilerde namaz kıldırımdan ibaret değildi. Onlar aynı zamanda toplumda önemli görevler ifa eden önder şahsiyetlerdi.¹³⁵ Osmanlılarda din görevlileri, camide imamlık vazifelerini yapmakla beraber bir takım önemli görevleri de üstleniyorlardı. Mahallelerin en sorumlu kişileri olarak bilinen din görevlileri doğum ve ölüm kayıtlarını tuttukları gibi, mahallenin genel ahlakından da bir dereceye kadar sorumluydular. Bulundukları mahallede ahlak zabıtasına bakmaya, ibtidai şekilde nüfus ve tapu kayıtlarını tutmaya, evlenen halka vaki olacak bütün emirlerin tebliğlerine de aracı olurlardı.¹³⁶

Osmanlılarda mahalle yöneticisi olan imamlar (din adamları), günümüzde olduğu gibi namaz kıldırıp köşelerine çekilmiyorlardı. Onlar mahallenin gören gözü, işiten kulağı idiler. Kahvede vaaz eder, çocuklara ders verir, cemaate yol gösterir, hasta ve fakirlerle ilgilenirdi. Bununla beraber onlar yalnız dini bir kılavuz, öğrencilere ders veren bir öğretmen, kahve minber ve kürsüden cemaate yol gösteren birer akıl hocası değillerdi. Onlar, mahallenin düzeninden, halk arasındaki ahenk ve barıştan sorumlu birer yönetici idiler.

Osmanlı döneminde dini teşkilatın başı Şeyhülislamıktı.¹³⁷ Ayrıca Osmanlı devleti'nde hukukun en yüksek makamı ve özelde dini örgütlenmenin başı olarak Şeyhülislam'a padişahı azletme yetkisi tanınmıştır.¹³⁸ Daha sonra Osmanlı Devlet Müesseselerinin modernleştirilmesi vakıası karşısında Şeyhülislamlığın devlet ve idare içerisindeki nafiz fonksiyonları giderek azalmıştır.¹³⁹

Kurtuluş savaşında milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları, milli mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Ölüm-kalım mücadelesinin ilk günlerinde halkı Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği 'hakiki vaziyeti alamamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Dimağlar adeta durgun bir haldeydi...' Pek çok din adamı yine Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle 'hakikati halka

¹³⁵ Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri", s. 50.

¹³⁶ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 50.

Ayrıca Bkz. İlhan Yıldız, "Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterliliği", s. 70.

¹³⁷ Hamdi Uygun, Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri, s. 3.

¹³⁸ Kemalettin Taş, Türk Halkının Gözüyle Diyanet, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 75.

¹³⁹ Hamdi Mert, "Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye'nin Manevi Hayatındaki Yeri Resmi Statü ve Fonksiyonu", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, 8-10 Nisan 1988, D.İ.B: Yay., Ankara, 1991, s. 415.

izah ettiler...’’ doğru yolu gösteren vaaz ve nasihatlerden sonra herkes çalışmaya başladı.¹⁴⁰ Bu dinamik ruhun coştığı mekanlar ise camiler olmuştur. (Balıkesir Paşa Camiinde, Hasan Basri Çantay örneği) Merhum M. Akif Ersoy’un Kastamonu Nasrullah Camiindeki konuşması, halkın motivasyonu konusunda en önemli örneklerdir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ancak, Osmanlı Devletinin son zamanlarında, imamet ve hitabet görevini ifa eden elemanlarda genel bir seviye düşüklüğü söz konusu olmuştur. 1 Ocak 1928 tarihinden itibaren devlet din görevlilerine maaş vermemiştir. Açılan İmam-Hatipler Mektepleri de kademeli olarak kapatılınca bu görevleri ifa edebilecek kimse kalmamıştır. Bunun üzerine gizli olarak ve kendi gayretleriyle az-çok Kur’an okumasını öğrenen fakat dini bilgice çok yetersiz kişiler, bu görevleri fahri olarak üstlenmişlerdir.

Günümüzde vazife, yetki ve selahiyetini çok iyi bildiğimiz din görevliliği, asırlarca İslam aleminde önemli rol oynamış çok mühim bir memuriyetti. Önemli bir memuriyet olduğundan, resmen tayin edilmemiş, köy ve mahalle halkı tarafından gayri resmi olarak vazifeye getirilenlere “imam” ismi verilmemiştir. Böyle görev alanlara “namazcı” adı verilmiştir.¹⁴¹ Geçmiş tarihimizde önemli vazifeleri yapmış olan din görevlileri, birçok vazifeleri günümüz toplumunda da yapmakla mükelleftir. Günün insanları, dini konulara geçmişe nazaran daha yabancı ve daha muhtaçtır. Hızla gelişmekte olan teknoloji dine olan ihtiyacı azaltmamış, bilakis artmıştır. Çağımızın din görevlileri, bu hızlı gelişmelerden haberdar olmakla beraber, dini konuları da en güzel bir şekilde bilip, günümüz insanların manevi yaralarına çareler sunabilmelidir.¹⁴²

Hızlı bir kalkınma ve ilerleme çabasında olan ülkemizde, insanların dini ihtiyaçlarını karşılayacak olanlar da yine din görevlileridir.

3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı “Şer’iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye vekaletinin İlgasına Dair Kanun” ile, Başvekil Bütçesine ve Başvekaletine bağlı olarak “DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI”nın kuruluş kanunu çıkarılmış olup, bu kanunda Başkanlığın teşkilat yapısı ve kadroları ile görev ve yetkileri belirtilmemiş, Diyanet İşleri

¹⁴⁰ Ali Sarıkoyuncu, Milli Mücadelede Din Adamları I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 4. Baskı, Ankara, 2002, s. 11.

¹⁴¹ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 4.

¹⁴² Veysel Demir, a.g.t., s. III.

Reisliği teşkilatı hakkında bir nizamname tanzim edileceği ifade edilmiştir. Ancak, bir nizamname tanzim edilmek yerine ilk dönemdeki hukuki düzenlemeler, “Diyanet İşleri Reisliği” içersinde yer almıştır.¹⁴³ Halkı aydınlatmak amacıyla yapılan yaygın din eğitimi hizmetleri günümüzde 633 sayılı D.İ.B. kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun 1. maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiş olup, bu kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bu madde ile “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri ve yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” görevi D.İ.B.’na verilmiştir.¹⁴⁴

23. 03.1950 tarih ve 5634 sayılı kanunla, 1931 yılı bütçe kanunuyla Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilen din görevlilerinin kadroları tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı’na geri verilmiştir. 1950’lerden sonra ise gerek siyasi hükümetlerin tesiri, gerek başka etkenlerden dolayı, din görevlilerinin durumlarında eskiye oranla oldukça iyi sayabilecek gelişmeler olmuştur.¹⁴⁵

Toplumu dini konularda aydınlatmak ve cemaate rehberlik etmek görevinin çoğunluğunu cami hizmetleri oluşturmaktadır. Bu hizmet 1998 yılı itibarıyla yaklaşık 65.000 camide 60.000 İmam-Hatip, 9.570 müezzin kayyım ve fiilen 334 vaiz ile yürütülmektedir. Cami sayısı göz önüne getirildiğinde 334 vaiz, sayıca çok yetersiz kalmaktadır. Toplam 1487 vaiz kadrosunun sadece bu kadarı doludur. Halen 32 il merkezinde hiç vaiz bulunmamaktadır. Ayrıca bir çok camide imam-hatip kadrosu yoktur.¹⁴⁶

D. YAYGIN DİN EĞİTİMİ FAALİYETLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaygın din eğitimi faaliyetleri müftü, vaiz, imam-hatip, kur’an kursu öğreticisi ve diğer görevlileri tarafından yürütülmektedir. Camilerde vaaz ve hutbeler, dini sohbetler, okul çocukları için yaz kursları, halka yönelik konferanslar, basılı, sesli, görüntülü yayın faaliyetleri, halk tarafından sorulan dini soruların cevaplandırılması, ceza, tutukevleri gibi yerlerde irşad faaliyetleri ve benzeri çalışmalar, Diyanet İşleri

¹⁴³ Kamil Kaya, a.g.e. s. 122.

¹⁴⁴ . Şükrü Öztürk, “ Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri ” , Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999, s. 402.

Ayrıca Bkz. Fahri Kayadibi, “ Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik ”, s. 158-159.

¹⁴⁵ Veysel Demir, a.g.t., s. 22.

¹⁴⁶ M. Faruk Bayraktar, a.g.tebliğ, s. 349.

Ayrıca Bkz. Fahri Kayadibi, a.g.tebliğ, s. 170.

Başkanlığının yaygın din eğitimi faaliyetleridir. Camilerdeki yaygın din eğitimi hizmetleri, imam-hatip ve müezzin-kayyımlarca yürütülmektedir.¹⁴⁷

Diyanet İşleri Başkanlığı dini konularda vatandaşları aydınlatma görevini:

1. Camiler
2. Kur'an Kursları
3. Dini yayınlar
4. Panel ve konferanslar
5. TV programları ile yerine getirmeye çalışmaktadır.¹⁴⁸

1. Camiler

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumu dini konularda aydınlatma görevinin önemli bir bölümünü camilerde yerine getirmeye çalışmaktadır. Camiler, din eğitimi alanında, örgün eğitimdeki din eğitimiyle ortak amaçlı, fakat yöntemlerde bazı farklılıkları ile yaygın din eğitimi merkezleri olma özelliğini koruyarak, her yaştan insana din eğitimi hizmeti vermeye devam etmektedir.¹⁴⁹

Camilerdeki yaygın din eğitimi düzenleme, koordine ve yürütme görevi ise Diyanet İşlerine Başkanlığına verilmiştir.¹⁵⁰ Bugün için camilerimiz, beş vakit namaz, cuma ve bayram namazlarının kılındığı, hutbelerin okunduğu, uygun zamanlarda nasihatle bulunulduğu, kandil geceleri ve özel günlerde toplanıp, mevlit etkinliklerinin yapıldığı, bazen daha büyük çapta konferans şeklinde belirli konularda bilgi ve kültür ağırlıklı konuşmaların yapılan kutsal mekanlardır.

İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esasları, geniş kitlelere camilerde öğretilir. Bu itibarla, toplum hayatımızda camilerin fevkalade önemli fonksiyonları vardır.. Camiler, cuma ve bayram hutbeleri, vaazlar, Kur'an-ı Kerim ve Meali, dini bilgi öğretimi ile halk için, toplum için, yaygın din eğitimi kurumlarının başında yer alır. Halkımızın dini ve milli konularda

¹⁴⁷ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 32.

¹⁴⁸ Şükrü Öztürk, a.g.tebliğ, 1999, s. 403.

¹⁴⁹ Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, s. 41.

¹⁵⁰ Mustafa Öcal, 20. yy Türkiye'de Din Eğitimi (Ders Notları), Bursa, 2001, s. 169.

aydınlatılmasında, maddi ve manevi birliğin tesisinde hutbe ve vaazların, dolayısıyla camilerin önemi büyüktür.¹⁵¹

Camiler, ibadet yeri olma özelliği yanında, din eğitiminin temel konuları olan; ibadet, ahlak gibi insanın ruhen ve bedenlen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplu eğitim merkezlerinin başında gelmektedir.¹⁵²

Ayrıca tarihimizde, yaptığımız milli mücadelede cami ve görevlilerinin büyük fonksiyonları, onların günümüzde de önemini göstermektedir. İmamlar uygulamalarında başarılı olursa, cemaatin dini pratiklere olan ilgi, istek ve temayülü de artacaktır.

Günümüzde, camilerin günlük ibadet vakitleri dışında İslam tarihindeki fonksiyonuna bir göz atacak olursak, çeşitli kaynakların belirttiği gibi, bulundukları bölgede birer kültür merkezi olarak faaliyet gösterdikleri ortaya çıkar.

2. Kur'an Kursları:

Kur'an öğretimi bizzat Hz. Peygamber Efendimizle başlayan ve milletimizin Kur'an'a saygısının ifadesiyle müesseseseleşen bir öğretim faaliyetidir.¹⁵³

İslam inancına göre Kur'an okumayı öğrenmek, okumak, dinlemek hem dini bir görev hem de ibadet olarak kabul edildiğinden, Kur'an okumak ve ezberlemek İslam toplumlarında her zaman yapılması gereken dini görevler arasında sayılmıştır. Bu inanç, Müslüman-Türk toplumlarında da devam etmiştir. Türkler, Kur'an-ı Kerimi ezberlemeye çok önem vermişlerdir. Cami ve medreselerin yapımında "Darü'l- Kur'an" ve Darü'l Huffaz" adı ile Kur'an-ı Kerim öğretimi yapan kurumlar açılmıştır. Cumhuriyet döneminde de "Kur'an Kursları" adı altında günümüze kadar nitelik ve nicelik itibariyle farklılıklar göstermekle birlikte, varlıklarını ve fonksiyonlarını sürdürmüşlerdir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Şükrü Öztürk, a.g.tebliğ., s. 403-404.

¹⁵² Sakıp Yıldız , a.g.tebliğ., s. 59.

¹⁵³ Vahdettin Akgün, " Kur'an Kursları ve Halkın Kur'an Kurslarından Beklentileri ", Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 191.

¹⁵⁴ Ramazan Buyrukçu, " Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği ", s. 508-509.

Kur'an Kursları 1925'ten günümüze varlığını sürdüren ve hiç kapanmayan yegane din eğitimi kurumudur.¹⁵⁵ Milletimizin din eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1925 yılında 10 kadro ile hizmete başlayan ve bugün sayısı 4650 olan Kur'an Kursları, 4991 Kur'an Kursu öğreticisi ile isteyen vatandaşlara veya bunların çocuklarına Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun okunmasının ve mealinin öğretilmesinde, dini konularda özet bilgilerin verilmesinde alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.¹⁵⁶ Toplumu dini yönden aydınlatma görevi 633 Sayılı Kanun'la Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Kur'an Kursları Türkiye'de din eğitimi alanında son derece hayati bir boşluğu dolduran en yaygın din eğitimi kurumlarıdır. Hemen hepsi halkın hayır duygularıyla inşa edilmiştir. 633 Sayılı Kanun'da 1982 yılında yapılan değişiklikle, Kur'an kurslarının yönetim, eğitim ve öğretim işlerini Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak yürütme görevi verilen Diyanet İşleri Başkanlığı, 17 Ekim 1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliği ile bu konudaki çalışma esasları belirlenmiş, 16 Kasım 1990 gün ve 20697 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği" ile günümüze gelinmiştir.¹⁵⁷

Kur'an Kursları, bu kurslara devam eden vatandaşlarımıza ve çocuklarına Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin yanı sıra, milli birlik ve beraberliği temin etmede, onları İslam Dini'nin birleştirici çatısı altında toplanmada, insanları iyiye ve güzele davet etmede önemli görevler üstlenmektedir.¹⁵⁸

3. Dini Yayınlar

Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatmak, milli duyguları güçlendirmek ve kültür hayatımızı zenginleştirmek gayesi ile yayın faaliyetlerine devam etmektedir. Bugüne kadar 398 çeşit kitap yayınlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, yayınları genel olarak aşağıdaki başlıklar altında yapılmaktadır:

¹⁵⁵ M. Faruk Bayraktar, "Kur'an Kurslarının Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşüneler", Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, (28-29 Mayıs 2002),İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri 2003, s. 200.

¹⁵⁶ Şükrü Öztürk, a.g.tebliğ, s. 404.

¹⁵⁷ Vahdettin Akgün, a.g.tebliğ.,s. 190.

¹⁵⁸ Şükrü Öztürk, a.g.tebliğ, s. 404.

- a- Kur'an-ı Kerim'ler
- b- Kaynak Eserler
- c- İlmi Eserler
- d- Mesleki Kitaplar
- e- Edebi Eserler
- f- Sanat Eserleri
- g- Cep Kitapları
- h- Halk Kitapları
- i- Süreli Yayınlar(Diyanet İlmi Dergisi, Diyanet dergisi (Aylık), Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Takvimi)¹⁵⁹

4. Panel ve konferanslar

Başkanlık, toplumu dini konularda aydınlatma görevini, merkezde ayda bir düzenlediği halka açık panel veya konferanslarla yerine getirmeye çalıştığı gibi, il ve ilçe müftülükleri, imkanları ile taşrada zaman zaman düzenlettiği panel ve konferanslarla da yerine getirmeye çalışmaktadır.¹⁶⁰

5. TV Programları

Diyanet İşleri Başkanlığı, din eğitiminde ve hizmetlerinin götürülmesinde kitle iletişim araçlarının önemini çok iyi bildiği için, bu araçları kullanarak milletimizin kültür hayatına olumlu katkıda bulunmayı bir vazife addetmektedir. Bu gayeyi teminen, TRT 4'de haftada bir gün (Bu program TRT 2 ve TRT İNT'de tekrarlanmaktadır) iki saat yayımlanan “Diyanet Saati” programı yapılmakta ve yayınlanmaktadır. Ayrıca, mübarek gün ve gecelerde televizyonlarda programlar yapılmaktadır.¹⁶¹ Ancak TRT Radyo ve Televizyonlarında hazırlanan “İnanç Dünyası” ve benzeri dini programlar nitelik ve nicelik itibarıyla doyurucu bulunmamaktadır. Bunların zenginleştirilmesi ve kaliteleştirilmesi için

¹⁵⁹ Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997), DİB Yayınları, Ankara, 1999, s. 707.

¹⁶⁰ Şükrü Öztürk, a.g.tebliğ., s. 404-405.

¹⁶¹ Şükrü Öztürk, a.g.Tebliğ., s. 405.

tedbirler alınmalıdır. Bu programların yayın saati öncesi ve sonrası programlar, toplumun güvenini oluşturma ve kaybetmede etkili olmaktadır.¹⁶²

Ayrıca bunların dışında yaygın din eğitimi kurumları da vardır. Aile, kitle iletişim araçları, tarikat ve cemaatler bunlardan bazılarıdır.¹⁶³

II. BALIKESİR'DE DİN HİZMETLERİ

A. BALIKESİR'DE TARİHİ, KÜLTÜREL VE DİNİ HAYAT

1. Balıkesir'in Tarihi

Bugünkü Balıkesir (Karesi) vilayetine, küçük Asya'nın bu bölümüne Misya denilmektedir.¹⁶⁴

Geniş ticari imkanlar, verimli topraklar, uygun iklim, Marmara ve Ege Denizi sahillerine kıyılı olması gibi üstün özelliklere sahip olan Balıkesir ve çevresinde, tarih boyunca pek çok ulusun yaşadığı ve bir o kadar da devletin kurulduğu bilinmektedir. Balıkesir hakkında ilk çalışmayı, 1885 yılında Maarif Müdürü Hikmet Bey yapmıştır.¹⁶⁵

Balıkesir tarihini inceleyebilmek için bu bölgede yaşayan ulus ve devletleri kronolojik olarak ortaya koymak gerekir. Bunun için bölge tarihi:

1.1 Türklerden Önceki Dönem

1.2. Türkler Dönemi diye önce ikiye, sonra da Türkler dönemi:

1.2.1. Selçuklular

1.2.2. Karesi Beyliği

1.2.3. Osmanlı Devleti dönemi diye üçe ayrılabilir.¹⁶⁶

¹⁶² Ramazan Buyrukçu, a.g.tebliğ, s. 511.

¹⁶³ Mehmet Yılgin, a.g.t.,s. 25.

¹⁶⁴ Abdulmecid Mutaş, a.g.e.,s. 3.

¹⁶⁵ Aydın Ayhan, Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler, Zağnos Kültür veEğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 1999, s. 11.

¹⁶⁶ Abdulmecid Mutaş, a.g.e.,s. 3.

Balıkesir ismi konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bilinen en eski ismi Akinos'tur. Arap kaynaklarında (İbnü Batuta) Agina olarak geçmektedir. Balıkesir isminin Grekçe bir kelime olan Eskihisar anlamındaki Palaio Kastr'a dan geldiği ifade edilirken¹⁶⁷, bunun yanında dilimizde Balık kelimesinin şehir anlamına geldiği, Balıkhisar'ın (Hisar Şehri) zamanla Balıkesir şekline dönüştüğü üzerinde duranlar da vardır.¹⁶⁸

1.1. Türklerden Önceki Dönem

Balıkesir ve çevresinde bulunan pek çok höyük, mesken, mağara ve düz yerleşim merkezlerinde yapılan kazılar, bölgenin tarihinin M. Ö. 8000 yıllarına kadar uzadığını ortaya koyar. Hitit metinlerinde de Balıkesir (Misya)'ın M. Ö 2700 yıllarında As Kabilesi kraliçesi Assa tarafından kurulduğu belirtilir.¹⁶⁹

Balıkesir'in ilk yerli halkı hakkında kesin bilgi sahibi olunamamakla birlikte, Semilikler olduğu, az zaman sonra kuzeyden Sitilikler de iltihak ettiği tahmin edilmektedir. Mizyalılar beyaz ırkın Aryan kısmına mensup olup, plaj (Plasiç) şubesindeydir. Plajlar, asıl vatanları olan Herat ve Belh bölgesinden Avrupa'ya göç etmişler, oradan Trakya, Makedonya ve Teselya'ya yayılmışlardır. Takriben M. Ö. 2000 yıllarında da oradan Marmara ve Ege sahillerine yerleşmişlerdir. Marmara bölgesinde Polis yani şehir devleti fikrinin hakim olmasında, uzun süre merkezi bir siyasi otoritenin yokluğu, bölgenin Bizans dönemine kadar sık sık el değiştirmesine sebep olmuştur. M.Ö. 133'de Romalılar, şehri Bergama Krallığından vasiyet yoluyla hâkimiyetlerine aldılar. Roma İmparatorluğu M S. 395'de ikiye bölününce Balıkesir ve çevresi Bizanslara kaldı. Askeri ve ekonomik yönden güçlenen Bizans, bölgedeki hakimiyetini uzun süre devam ettirdi. Fethedilmesi; Hz. Muhammed tarafından müjdelenen İstanbul'u almak, müslüman ordularının en büyük ideali idi. Bu müjdeye nail olmak isteyen Hz. Muaviye'nin orduları Kapıdağ Yarımadasına (Erdek) kadar geldiler. Bölge 670-678 yılları arasında müslüman idaresinde kaldı. Güçlü bir donanma ile İstanbul 5 yıl süreyle kuşatıldı ise de zafere ulaşamayınca, müslümanlar kuşatmayı kaldırıp, geri çekildiler. Müslümanların kuşatmalarıyla zayıflayan Bizans derebeyliklerine bölündü.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Aydın Ayhan, Balıkesir Bir Kentin Kimliği, Rotary Kulübü Yayınları, Ankara, 1997, s. 10-11.

¹⁶⁸ Abdulmecid Mutaş, a.g.e., s. 49.

¹⁶⁹ Tacettin Akkuş, Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir, 2001, s. 2.

¹⁷⁰ Abdulmecid Mutaş, a.g.e., s. 5-6.

1.2. Türkler Dönemi

Selçuklu Türkleri, 1015 yılından itibaren Bizans idaresindeki Anadolu’da görülmeye başladı. Doğu ve İç Anadolu içlerine nüfuz eden Türkler, Bizans halkından büyük bir kabul gördü. İdari, sosyal ve ekonomik yönden zayıflayan Bizans, Türklere karşı koyamadı. 1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu kapıları sonuna kadar açılınca, fetihlerin yanında toplu göçlerle artık Anadolu’da Türkler dönemi başladı.¹⁷¹

1.2.1. Selçuklular Dönemi

Anadolu Selçuklularını kuran Kutalmışoğlu Süleyman Şah, İznik’in yanında 1076 tarihinde Çanakkale ve çevresini de Türk hâkimiyetine kazandırdı. I. Kılıçaslan zamanında Marmara bölgesinin hakimiyeti pekiştirildi ise de, I. Kılıçaslan’dan sonra haçlı seferleri esnasında Türkler bir süreliğine, Anadolu’dan çekilmek zorunda kaldı. Bu esnada Bizanslılar Türklere karşı toplu katliamlar yaptılar.¹⁷²

Haçlı seferlerinden sonra Türkler tekrar batıya yöneldiler. 1175 yılında 100.000 Türkmen, batı ve Marmara bölgesine dağıldı. 1260 yılında çok Türkmen boyu, batıya göçerek yayıldılar. Bizans’a akınlar yaparak sınırlarını genişlettiler. Köseadağ savaşından sonra Selçukluların zayıflığından faydalanan Anadolu Beylikleri, bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar.¹⁷³

1.2.2. Karesi Beyliği Dönemi

1280’li yılların sonlarında Karesi Bey, Germiyanoglu Yakup Bey ve yanlarındaki Türkmen gruplarıyla birlikte Balıkesir ve çevresine yerleştiler. Daha sonra Marmara ve Ege kıyılarını da ele geçiren, Karesi Bey Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud tarafından Emiru’s-Sevail (Sahil Komutanı) olarak atandı. Kısa sürede babası Kalem Beyle beraber, Balıkesir ve Çanakkale’nin bütün çevresini topraklarına kattı. 1296-1300 yıllarında Anadolu Selçuklularının zayıflığından faydalanan bağımsız bir beylik olduğunu ilan etti. Saru Saltuk (ölümünden sonra) ve Ece Halil önderliğindeki Türkmenler Trakya’dan gelerek Karesi

¹⁷¹ Abdulmecid Mutaş, a.g.e., s. 4.

¹⁷² Abdulmecid Mutaş, a.g.e., s. 5.

¹⁷³ Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 5.

topraklarına yerleştiler. Böylece güçlenen Karesililer, Yunan adalarına bir çok akın düzenlediler.¹⁷⁴

Karesi Bey'den sonra başa geçen Aclan Bey, Osmanlı Beyliği ile iyi ilişkiler içinde olmuştur. Aclan'dan sonra beyliğin başına geçen Demir Bey ise kötü bir idare sergiledi. Halka zulüm yaptı. Beyliğin ileri gelenleri, Vezir Hacı İlbey etrafında toplanarak Demir Han Bey'in yerine, Bursa'daki kardeşi Dursun Bey'in başa geçmesi için Osmanlılardan yardım istemeye karar verdiler. Sultan Orhan, Dursun Bey'i yanına alarak Hacı İlbey ile beraber Bergama'da bulunan Demirhan Bey'e gider. Fakat Demirhan Bey, kardeşi Dursun Bey'i öldürür. Bunun zerine Karesi Beyliği'nin ileri gelenleri Orhan Bey'e, himayelerine girip, Osmanlıya katılmak istediklerini bildirince, duruma çok üzülen Orhan Bey, Karesi Beyliğini 1345 yılında, kendi beyliğine katar. Katılma süreci 15 yıl kadar devam eder.¹⁷⁵

1.2.3. Osmanlı Devleti Dönemi

Henüz kuruluş döneminde olan Osmanlı Devleti, Karesi Beyliğinin katılımıyla, oldukça güçlendi. Beyliğin önemli komutanlarından Evronos Bey, Hacı İlbey, Ece Halil ve Gazi Fazıl Bey'lerden büyük destek kazandı. Özellikle Osmanlı akınlarının başarılı olmasında önemli rol oynadı. Özellikle Karesi'den intikal eden güçlü donanma ile Osmanlılar, Ege ve Marmara sahillerinde büyük zaferler kazandılar ve kıyı emniyetini sağladılar. Osmanlıların kuruluş ve yükseliş döneminde, Rumeli ve Balkanlar'daki fethedilen yerlerde emniyeti sağlamak ve Türkleştirmek amacıyla genelde Karesi Beyliği bölgesindeki Türkler iskana tabi tutulmuştur. Evlad-ı Fatihan (Fatihlerin çocukları-nesli) adıyla anılan bu Türk nüfus, asırlarca bu topraklar elden çıkıncaya kadar buralarda yaşamış, elden çıkınca da mübadele ile tekrar eski yurtlarına dönmüşlerdir.¹⁷⁶

Osmanlı devleti, idaresi altındaki Karesi (Balıkesir) beyliği, kuruluş ve yükseliş dönemlerinin sevinç ve refahını yaşamış, duraklama ve gerileme dönemlerinin de, üzüntü ve sıkıntılarına ortak olmuştur. Böylece, gerek ülke genelinde ve gerekse bölgede yaşanan ekonomi ile siyasi, askeri ve idari pek çok olaya şahit olmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 6.

¹⁷⁵ Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 6.

¹⁷⁶ Abdulmecid Mutaş, a.g.e.,s. 7.

¹⁷⁷ Abdulmecid Mutaş, a.g.e.,s. 8.

2. İdari Yapı ve Karesi Beyliği

Karesi Beyliği, Anadolu Selçukluları ve Beylik döneminde, başındaki beyler tarafından idare edilirdi. Osmanlıya iltihakından sonra Orhan Bey, beyliğin adını Karesi Sancağı olarak değiştirdi. Başına da oğlu Şehzade Süleyman'ı sancakbeyi olarak tayin etti. Böylece Karesi, aynı zamanla şehzade sancağı olmuş oldu. Ülke genişleyip idari yapı yeniden şekillenince, Karesi sancağı, merkezi Kütahya olan Anadolu eyaletine bağlandı. Sancak beyi Balıkesir'de bulunurdu. 1816 yılında Hüdavendigâr ve Kocaeli Eyaleti adıyla kurulan eyalete bağlanıp, mütesellimler tarafından idare edilmeye başlanmıştır.¹⁷⁸

1841'deki yeni yapılanmada da Hüdavendigâr (Bursa) eyaletine bağlanmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Balıkesir Şer'iyye Sicillerinden, başlangıcından 1841 yılına kadar görev yapan 129 Sancakbeyi, mütesellim ve mutasarrıfın ismini çıkarmıştır.¹⁷⁹

1841 yılından 1909 yılına kadar (1881-1888 orası **müstakil** vilayet olarak yönetildi) eyalet olarak kalmış, 1909-1922 yılları arasında da merkeze bağlı müstakil bir sancak (liva) olarak kalmıştır. Bu arada I. dünya savaşından yenik çıkan Türklerin bu durumunu fırsat bilen Yunanlılar, gözlerini Batı Anadolu topraklarına diktiler. Yunanistan'ın buraları işgal etmesini, diğer Avrupa devletleri de desteklediler. İtilaf devletlerinin tehditi altında bulunan, yeterli askeri ve silahı olmayan, devletin aciz kaldığını gören Türk halkı, müdafaa cemiyetlerini kurmaya başladı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'e giren Yunanlılar, Anadolu'ya yayılmaya başladı. 18 Mayıs 1919'da Balıkesir'de Vehbi (Bolak) Bey¹⁸⁰ başkanlığında, Alaca Mescid'de toplanarak Redd-i İlhak heyetini kurdu. 41 kişilik heyet, hemen faaliyete başladı. I ve II. Balıkesir Kongreleri neticesinde, Kuvay-ı Milliye Teşkilatı kuruldu. **Bir yıl** boyunca düşmana karşı teşkilat olarak mücadele etti . 23 Mart 1920'de kendini feshederek, Anadolu hareketine tam olarak katılarak, Mustafa Kemal'e destek oldu. Türk Milli Mücadelesi açısından Balıkesir'in çok ayrı ve özel bir yeri bulunmaktadır.¹⁸¹ Balıkesir'deki Milli mücadele çalışmalarına, özellikle Ses gazetesi vasıtası ile, büyük bilgin Hasan Basri Çantay'ın katkıları çok büyüktür.¹⁸²

¹⁷⁸ Abdulmecid Mutfak, a.g.e.,s. 9. Ayrıca Mütesellim kelimesi, büyük idari vazifelere tayin edilenlerin, tayin edildikleri vazifeyi, kendileri alıncaya kadar gönderdikleri vekil, vali veya mutasarrıfların tayin ettikleri vergi memuru demektir.

¹⁷⁹ Abdulmecid Mutfak, Salnamelere Göre Karesi (1847, 1922), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 2003, s. 9.

¹⁸⁰ Zekeriya Özdemir, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Ankara 2001, s. 23

¹⁸¹ Ahmet Mumcu, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay. 998, Eskişehir, 2004, s. 157.

¹⁸² Zekeriya Özdemir, a.g.e., s. 72-73-74.

3 .Balıkesir’de Dini ve Kültürel Durum

Balıkesir’in dini ve kültürel hayatını anlayıp değerlendirebilmek için, tarihsel sürece bakmak faydalı olacaktır.

Çünkü 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu yerleşim bakımından büyük ilgi görmüştür. Bu ilgi, Ege ve Marmara’ya kadar devam etmiş, hatta Balkanlara uzanmıştır. Aşiretler düzeyindeki göç dalgaları, yıllar içinde özellikle Selçukluların teşvikiyle, bir düzene girmiş, Anadolu’nun hemen her yanında cazibe merkezleri oluşturulmuştur. Müslüman Türk halkı bu merkezlerce yönlendirilmiştir. Buralardan Evlad-ı Fatihan ruhu doğmuştur. İşte bu cazibe merkezi olarak adlandırdığımız kuruluşlarının başında, eğitim ve öğretim veren medreseler ile tekkeleri sayabiliriz. Askeri ve siyasi erkler kadar, kültürel ve ilmi alanda da bu kuruluşların rolü önemlidir. Bu kuruluşların kurulması, gelişmesi ve güven kazanmasında, Şeyhlütfullah, Barak Baba, Saru Saltuk, Balım Sultan, Pir Ali, Hasan Baba gibi isimler, Anadolu’nun Mysia (Misya) bölgesinde Karesi Beyliğinin temelini atmışlardır.¹⁸³

Böylece toplum göçebe kültüründen şehir yaşamına doğru gelişmiş ve Osmanlının da güçlü toplum hayatını hazırlamıştır. Karesi Beyliği yaklaşık 80 yıllık yaşamında, özellikle devlet yaşamı ve imarında büyük başarılar kazanmış, yetiştirdiği komutanlarıyla İslamiyetin Rumeli’ye yayılıp gelişmesinde büyük rol oynamıştır.¹⁸⁴

Bu dönemde becerikli bir yönetimin teşvikiyle Osmanlı Beyliğiyle birleşmiş, özellikle halkını eğitmek ve öğretmek için köylere kadar yayılarak gerekli kurumların oluşmasına özen göstermiştir. Daha sonraki dönemlerde de bölgedeki tasavvufi hareketler görülmektedir. Orta Asya kökenli olan bu akımlar zamanla yerlerini elit kesimin de ilgisiyle yeni isimlere bırakmışlardır. Böylece halkın kültür zenginliğinin oluşmasını sağlamıştır. Karesi Sancağında, Osmanlılarla birleşmeden önce hemen hiç cami yoktu. Takriben H. 730-740, M. 1330-1340 yılları arasında Balıkesir’i ziyaret eden Arap seyyah İbn-i Batuta, şehirde hiç

Ayrıca Bkz. Mücteba İlgürel, “ Balıkesir Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay., c. 5, İstanbul, 1992, s. 12,17.

¹⁸³ Mehmet Sarı, Ahmet Karaman, Karesi Meşahiri İsmail Hakkı (Uzun Çarşılı), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 1999, s. 67.

¹⁸⁴ Cengiz Eratalay, Balıkesir Bir Kentin Kimliği, Rotary Kulübü Yay., Ankara, 1997, s. 389.

camii olmadığından, ahalinin bir camii inşasıyla uğraştığını, henüz tamam olmadığı için Cuma namazını ağaç gölgesinde kıldığını beyan eder.¹⁸⁵

Özellikle 1350'lerden sonra camii inşası hız kazanmıştır. 1358 tarihinde Karaoğlan (Bkz. Ek-1.1; Caminin görünümü), 1368'de Eski Camii (Yıldırım Camisi), 1412 de Umur Bey camisi¹⁸⁶ gibi camiler inşa edilmiştir. 1840'li yıllarda 40 civarında camii ve mescidin olduğu bilinmektedir. (Bkz. Ek-1.2; 1840-tarihinde Balıkesir'deki camiler ile camilerdeki imam-ve müezzinlerin listesi)¹⁸⁷

B. OSMANLI DÖNEMİNDE EĞİTİM-ÖĞRETİM

1. Medreseler

Osmanlı Devleti idaresi altındaki Karesi'de en eski eğitim müessesesi medreselerdir. Fatih devrinde inşa edilen medresede, külliye halinde yüksek seviyede eğitim verilmekteydi. Daha sonraları padişah, devlet büyükleri ve hayır severlerin yaptırdığı medreseler teşkilatlanarak artmıştır. Matematik, geometri, astronomi gibi müsbet ilimlerle, fıkıh, hadis ve tefsir gibi dini ilimlere ait derslerin verildiği medreselerin ihtiyaçları vakıflar tarafından karşılanırdı. Buralardan mezun olanlar ya ilmi müesseselerde müderris, ya adli makamlarda kadi, ya da idari makamlarda yöneticilik gibi görevler alırlardı.¹⁸⁸

Zamanla bozulup verimsizleşen medreseler ıslaha çalışılmış, bunların yanında ayrıca: ilk, orta ve yüksek eğitim müesseseleri açılmıştır. Balıkesir salnamesine göre, 1887 yılında Balıkesir'de eğitim-öğretim veren 15 medrese olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında bir de 20 öğrencisi olan Özel Edebiyat Medresesi bulunmaktadır.¹⁸⁹

1845 yılı nüfus sayımında, medreselerde yabancı müslüman öğrenci olarak 42 genç ve 1 çocuk olmak üzere 43 erkek nüfusun bulunması, dışarıdan öğrenci çekebilen önemli bir konumda bulunduğunu gösterir. (Bkz. Ek-1.3; 1840-1845 Tarihlerinde Balıkesir medreseleri)¹⁹⁰

¹⁸⁵ Abdulmecid Mutfak, Karesi Vilayeti Tarihçesi İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), s. 83.

¹⁸⁶ Aynur Durukan, Yitik Kent Balıkesir, Yapı Kredi Yay., Balıkesir, 1999, s. 65.

¹⁸⁷ Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 161.

¹⁸⁸ Yusuf Halacoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Basimevi, Ankara, 2003, s. 137-138.

¹⁸⁹ Abdulmecid Mutfak, a.g.e., s. 54.

¹⁹⁰ Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 158.

2. Mektepler

Medreselerden yeterli verim alınamayınca, bunların yanında “Mektep” adıyla ilk orta ve yüksek derecede eğitim veren bazı okullar daha açılmıştır. Bu okulları Sıbyan, İbtidai, Rüşdi ve idadi olarak sıralamak mümkündür. Bu sıralamanın bugünkü karşılığı anaokulu/okulöncesi, ilkokul, ortaokul (ilköğretim) ve Lise şeklindedir. 1867 yılında çıkarılan “Maarif Nizamnamesi” kasabalarda Rüşdiye, bin haneli kasabalarda İdadiye ve vilayet merkezlerinde Sultaniye açılmasını hükme bağlanmıştır.¹⁹¹

2.1. Sıbyan Mektepleri

Osmanlı devletinde eğitimin ilk aşaması Sıbyan Mektebi veya diğer ismiyle Mahalle Mektepleri idi.¹⁹² İlk tahsili vermek üzere kurulmuş olup, beş-altı yaşlarındaki kız-erkek çocuklar gönderilir ve buralarda Kur'an, ilmiyal, yazı, matematik, tarih ve coğrafya dersleri okutulurdu. Hemen her mahallede bulunduğu için Mahalle Mektebi de denilmiştir. Cami bitişiğinde ve tek odalı olan bu okullarda, İslam dinine göre kadın-erkek herkesin en az bilmesi gereken bilgiler öğretilir ve tatbik ettirilirdi. Kuruluşu Fatih dönemine kadar uzanan bu okullar, Tanzimat'tan sonra ıslah edilmeye çalışılmıştır. Çocuklar buraya merasimle gönderilir, okulu bitirdiğinde yine merasim yapılırdı.¹⁹³

2.2. İbtidaiye Mektepleri

Sıbyan mektepleri, maarif alanında yapılan düzenlemelerle, günümüz ilköğretim I. kademesi (ilk beş yıl) seviyesindeki ibtidaiye mektepleri olarak devam etmiştir. 1887 yılında Balıkesir şehrinde dört büyük İbtidaiye Mektebi vardır: Hasan Çelebi, Hanımzade, Hacı Mehmed ve Vafirzade mektepleridir.¹⁹⁴ Bu okullarda toplam 399 erkek, 25 kız öğrenci olduğu aşağıdaki tabloda da görülmektedir:

¹⁹¹ Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, c. 1-2, İstanbul, 1977, s. 495.

¹⁹² Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 159.

¹⁹³ Abdulmecit Mutfak, a.g.e., s. 54-55.

¹⁹⁴ Karesi 1305, s. 59' den aktaran; Abdulmecit Mutfak, Salnamelere Göre Karesi (1847, 1922), s. 55.

Tablo 1. 1894 yılında Karesi Sancağının köyleriyle birlikte merkez ve kazalarındaki kız-erkek İbtidai Mektepleri

Yerleşim Yeri	Kız	Erkek	Yerleşim Yeri	Kız	Erkek
Balıkesir	25	399	Bigadiç	2	65
Erdek	-	25	Bandırma	1	97
Gönen	-	79	Edremit	2	47
Kemer Edremit	-	57	Sındırgı	-	73

Kaynak: Abdulmecit Mutf, Salnamelere Göre Karesi (1847, 1922), Zağnos Kültür veEğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 2003, s. 55

2.3. Rüşdiye Mektepleri

İlkokul ile lise arası, bugünkü anlamda ortaokul seviyesindeki okuldur. İki 1838’de açılan Rüşdiye’ler, 1850’den sonra yaygınlaşmış ve 1923 ‘e kadar eğitim hizmeti vermiştir. 1860’dan sonra Kız Rüşdiye’leri de açılmaya başlamıştır. Balıkesir’deki ilk Rüştiye Mektebi 1864 yılında açılmıştır. İlk hocası ve idarecisi Mehmed Nuri Efendi’dir.¹⁹⁵

2.4. İdadi Mektepleri

Günümüz liselerine denk olan idadiler, devlet memuru ve yüksek tahsile öğrenci hazırlayan okullardır. İdadiler 1883 yılından sonra açılmıştır. Balıkesir’de ilk idadi 1886-1887 öğretim yılında 29 öğrenci ile açılmıştır. Zamanla öğrenci sayısı artmıştır. Balkan savaşlarından sonra adı “Karesi İdadi Sultanisi” olmuştur. 1921’de “Sultani” ismi kaldırılan bu okul, halen “Balıkesir Lisesi” olarak hizmet vermektedir.¹⁹⁶ Karesi sancağında yaşayan gayrimüslimler için orta ve lise seviyesinde 1851 yılında “Mekatib-i Gayr-i Müslime” adıyla bir okul açılmıştır.¹⁹⁷

Osmanlılarda maarif hizmetleri vakıflar yardımıyla yürütülmüştür. Maarif Nezareti kurulunca, sancaklardaki temsilcisi maarif müdürleri tarafından yürütülmüştür. Ayrıca eğitimle ilgili işlerin görüşüldüğü bir danışma organı durumunda “Maarif Meclisi” vardır.

¹⁹⁵ Abdulmecit Mutf, a.g.e., s. 56.

Ayrıca Bkz. Tacettin Akkuş, a.g.e., s. 159.

¹⁹⁶ Kemal Özer, Tarihte Balıkesir, Türk Dili Matbaası Balıkesir, 1957, s. 18.

Ayrıca İsmail Hakkı Uzunçarşılı Balıkesir’de görevli olduğu yıllarda bu okulu tanıtıcı “ Karesi İdadi-i .Sultanisine Mahsus Salname ” adlı bir eser hazırlayarak yayımlamıştır.

¹⁹⁷ Hüdavendigar 1317, s. 332’den aktaran; Abdulmecit Mutf, a.g.e., s. 58

Karesi vilayetinde bu komisyonun reisi Maarif Müdürüdür. Bundan başka müftü ile Müslüman-gayr-i Müslim kişilerden oluşan 8 kişi üye olarak bulunur.¹⁹⁸

3. Kütüphane ve Matbaalar

1887 tarihli Karesi Vilayeti Salnamesinde Balıkesir’de iki kütüphane olduğu bilgisi yer almaktadır. Bunlardan “Yeni Kütüphane”de 1035, “Eski Kütüphane ” de ise 412 kitap vardır. İlk matbaa 1887 yılında Vilayet Matbaası adıyla resmi olarak kurulmuştur. Matbaanın müdür ve yazarı Mehmed Sadeddin Efendi olup, ayrıca mürettip, dağıtıcı v.b... gibi yedi personeli vardır.¹⁹⁹

Din hizmetlerinin illerdeki yönetim merkezi olan müftülüğün kuruluşu, Balıkesir’de 1850’lere dayanır. İlk müftü Ali Şuuri Efendi (1850-1864)’dir. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar bu görevi yürütenlerin adları ise şunlardır:²⁰⁰

1. Ağabeyzade Hacı Süleyman Efendi (1865-1899)
2. Osman Nuri Efendi (1899-1911)
3. Kodanazzade Hacı Mehmet Efendi (1912-1918)
4. Yırcalızade Sadık Efendi (1919-1923)

C. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAYGIN ve ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ

Osmanlı döneminde dini eğitim ve öğretim, eğitim kurumlarının her kademesinde (sıbyan mekteplerinden, dar’ul-kurralara kadar) belli plan ve program dahilinde veriliyordu.

Cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan inkılap kanunlarıyla, 03.03.1924 tarihinde Şer’iye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış, yerine din işlerini yürütmek için Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Yine aynı tarihte kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla, her kademedeki okulun yönetim ve denetimi, Maarif vekaletinde toplanmıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ Abdulmecit Mutaş, a.g.e., s. 58.

¹⁹⁹ Abdulmecit Mutaş, a.g.e., s. 59.

²⁰⁰ Abdulmecit Mutaş, a.g.e., s. 62.

²⁰¹ Mustafa Öcal, 20. yy Türkiye’de Din Eğitimi (Ders Notları), s. 173.

1. Kur'an Kursları

Diyanet İşleri Reisliği kurulunca, Ankara müftüsü olarak görev yapan Rıfat Börekçi, başkanlık makamına getirildi. Kur'an eğitimi üzerine eğilen Rıfat Börekçi, Daru'l- Kurra'lara Kur'an Kursu niteliği kazandırarak, başkanlığa bağladı. Böylece Kur'an eğitiminin devamlılığı sağlandı. Kurs olmayan yerlerde bu görevi cami görevlileri yerine getiriyordu. Bu dönemde Hafız-ı Kur'an yetiştirmek için 10 Kur'an öğreticisi kadrosu tahsis edildi. Diyanet İşleri Başkanının iyileştirme gayretleri sürerken, 1 Kasım 1928'de gerçekleştirilen Harf İnkılabından sonra kurslar tamamen kapatıldı.

Kur'an eğitiminin engellenen yanlışı anlaşıncı, 1930'dan itibaren az sayıda Kur'an Kursu'nun açılmasına, 12 yaşından küçükleri asla kabul etmemek, büyüklere de yalnızca Kur'an-ı Kerim ile namaz sure ve duaları öğretme şartıyla izin verilmiştir. Kur'an öğretimine izin verilmeyen bölgelerde ise bir çok hoca gizli gizli cami köşelerinde, evlerde Kur'an okutmaya devam ederek, Kur'anın unutulmasını önlemişlerdir. 1945'lere kadar böyle devam etmiş, 1946'da demokrasiye geçişle birlikte ise daha serbest ortamda ve aslına uygun olarak, okumaya ve okutulmaya başlanmıştır.²⁰²

Bu dönemde Balıkesir de bir resmi Kur'an Kursu olmadığı için Kur'an öğretimi gizli gizli yapılmıştır. Hafız Mehmet Karatoprak, 1948 yılında Yeşilli Camii'ne görevli olarak gelmiştir. Her yaştan öğrenciyi iki yıl boyunca eğitmiş, iki yıl da eğitim ve öğretime Karaoğlan Camiinde devam etmiş, Kur'an öğrenmek isteyen her yaştan öğrenciye Kur'an'ı ve dini bilgileri öğretmiştir. 1952 yılında Yıldırım Camii bitişiğindeki külliye, yatılı kurs haline getirilmiş, eğitime orada devam edilmiştir. Görev yaptığı yirmi yıl boyunca, beş yüzün üzerinde hafız yetiştirmiş, (Bkz. Ek-1.4; Ocak 1963 Eski Camii Kur'an Kursu hafızları, öğretmenleri ve dernek yöneticileri) binlercesine yüzünden Kur'an okumayı öğretmiştir. (Kur'an Kursunun evrakları, 1972 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına gönderildiği için kesin rakam verilememektedir.)²⁰³

Yıldırım Camii Kur'an Kursu, iki öğreticisi, 25 hafızlığa çalışan, 40 yüzüne okuyan, 65 talebesi, iki yardımcı personeli ile eğitim ve öğretime, yatılı ve gündüzlü olarak devam

²⁰² Mustafa Öcal, a.g.e., s. 179.

²⁰³ Mehmet Karatoprak'ın Öğrencisi Remzi Okur ile Yapılan Mülakat, Balıkesir, 17 Ocak 2006.

etmektedir.²⁰⁴ Balıkesir müftülüğüne bağlı diğer yatılı kurs, Hacı Hasan Kız Kur'an Kursudur. 1995 yılında tedrisata başlamıştır. Dört öğretmen, 15 hafızlığa çalışan ve 80 yüzüne okuyan olmak üzere toplam 95 öğrenci ve iki yardımcı personeli ile faaliyet göstermektedir. Ayrıca Balıkesir'de bulunan diğer Kur'an Kursları da aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2. Balıkesir müftülüğüne bağlı Kur'an Kursları

Kur'an Kursları						Öğrenci Sayısı				
Gündüzlü Kur'an Kursları			Yatılı Kur'an Kursları			Yüzüne Okuyan		Hafızlığa Çalışan		Toplam
Öğrenime Açık	Öğrenime Kapalı	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Kız	Erkek	Kız	Erkek	
32	10	42	1	1	2	957	56	61	21	1099

Kaynak: Balıkesir Müftülüğü Kur'an Kursları Şube Müdürü Süleyman Dikmen ile yapılan Mülakat, Balıkesir, 24 Ocak 2006

Balıkesir merkezde ibadete açık 111 camide, 95 imam-hatiple, 65 müezzin görev yapmaktadır. Müftülüğün merkez teşkilatı personeli; 1 müftü, 2 müftü yardımcısı, 2 şube müdürü, 3 şef, 1 sayman, 1 din hizmetleri uzmanı, 1 din eğitimi uzmanı, 6 vaiz, 3 murakıp, 95 merkezde imam-hatip, 65 merkezde müezzin, 130 köyde imam-hatip, 45 kur'an kursu öğreticisi, 20 diğer idari ve yardımcı personel olmak üzere toplam 375 kişi²⁰⁵

2. İmam-Hatip Liseleri

Cumhuriyetin ilanından sonra, 03 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat kanunu eğitim-öğretim sisteminde yeni bir devrin başlangıcını oluşturmuştur. Kanunun amacı: Osmanlı Devletinin son iki asrı içerisinde ortaya çıkan çeşitli okul tiplerinin yönetimini, Milli Eğitim Bakanlığında toplamak, tek elden yönetilen her kademedeki bu okullarda, milli nitelikli insan yetiştirmek idi. Nitekim adı geçen kanunun 1 ve 2. maddeleri gereği, Osmanlı döneminde açılmış olan bütün mektep ve medreseler, Maarif Vekaletine bağlanarak tek elden yönetilmeye başlanmıştır. Ancak, kanun Osmanlı döneminde açılan hiçbir medrese veya mektebi kapatmadığı halde, dönemin Maarif Vekili Vasıf Çınar, 11 Mart 1924'te tüm medreseleri kapatmıştır.²⁰⁶ Kanunun dördüncü maddesi müslüman Türk halkını aydınlatmak din bilginleri ve din görevlileri yetiştirmeyi Maarif Vekaletine vermiştir. Bu münasebetle kapatılan medreselerin yerine hemen İmam ve Hatip Mektepleri açmaya başladı. Ancak bu okullar yeni açılan bir kurum olmaktan ziyade, Daru'l-Hilafeti'l-Aliye

²⁰⁴ Kurs Yöneticisi İsmail Solak ile Yapılan Mülakat, Balıkesir, 19 Ocak 2006.

²⁰⁵ Balıkesir Müftülüğü Personel İşleri Şefi Yüksel Aydın ile yapılan Mülakat, Balıkesir, 24 Ocak 2006.

²⁰⁶ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 185.

medreselerinin isim ve programlarının değiştirilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Şöyle ki Bakanlık, kanun gereği kendisine bağlanan Daru'l-Hilafeti'l-Aliye'leri lağvederek, isteyen öğrencileri seviye tesbit sınavlarıyla dört sınıfa ayırarak, 1, 2, 3 ve 4. sınıfları birden oluşturmuştur. Böylece 1923-1924 öğretim yılında ilk defa açılan İmam-Hatip Mekteplerinde, ilk mezunlar verilmiştir. (Bkz. Ek-1.5; Bu okullarda uygulanan ders dağıtım çizelgesi)²⁰⁷

Bu ders yılında, Balıkesir'de de Ali Şuuri Külliyesinde bir İmam ve Hatip Mektebi açılmış ve ilk yıl 99 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Ancak, ilk öğretim yılındaki öğrenci sayısı hakkında kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Yalnız 1925-1926 öğretim yılında öğrenci sayısı 37'dir ve bu ders yılı sonunda okul kapatılmıştır. Eylül 1930'da açık olan son iki İmam-Hatip Mektebi, İstanbul ve Kütahya İmam-Hatip Mektepleri de kapatılmıştır. Bu ara 1932 ile 1946 yılları arasında hemen her kademedeki okulda din dersleri kaldırılmış, 03 Şubat 1932 – 17 Haziran 1950 tarihleri arası ezan Türkçe okunmuştur. 1946 yılında çok partili hayata geçince, dini hayattaki olumsuzluklar tartışılmaya başlanmış, yeniden din dersleri konmaya başlanmıştır. 1950 yılındaki seçimlerde iktidar değişmiş, yeni Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, “İmam-Hatip Okullarının açılması zarureti kaniyiz. Çünkü Türk Milletine hitap edecek olgun kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz”²⁰⁸ ifadesiyle okulların gereğini vurgulayarak, müdürler komisyonuna, okulların açılması ile ilgili hazırlık yapılması talimatı vermiştir. Komisyonda 13 Ekim 1951 tarih ve 601 sayılı kararıyla hemen ilkokula dayalı 4 yıllık bir okul olarak 7 adet İmam-Hatip Okulu açılmasına karar verilmiştir. İlk mezunlarla birlikte 3 yıllık lise ilavesiyle (4+3) yedi yıla çıkarılmıştır.²⁰⁹

1951-1952 ders yılı açılan bu ilk İmam-Hatip Okulları, din eğitimi ve öğretiminin yeniden canlandırılması açısından çok önemli bir adım oldu.²¹⁰ 1958 yılına kadar ülkenin değişik yörelerinde bir çok İmam-Hatip Okulu açılmış, 1958–1959 öğretim yılında da Balıkesir İmam-Hatip Okulu 73 öğrencisiyle eğitim ve öğretime başlamıştır. (Bkz. Ek-1.6; Balıkesir İmam-Hatip Lisesinin Görünümü, Ek-1.7 İmam-hatip okullarında, kuruluşundan 1972 yılına kadar ders dağıtım çizelgesi)²¹¹

Balıkesir İmam Hatip Lisesinde her geçen yıl öğrenci ve okulun fiziki şartlarında büyük gelişmeler olmuş, 1997-1998 öğretim yılında fiili öğrenci sayısı 2850, kayıtlı öğrenci

²⁰⁷ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 202-210.

²⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 03 Ocak 1951. Aktaran; Mustafa Öcal, a.g.e., s. 308.

²⁰⁹ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 309.

²¹⁰ Mustafa Öcal, a.g.e., s. 309.

²¹¹ Balıkesir İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü Arşiv Kayıtları, 27 Ocak 2006.

sayısı (okul dışı kayıtlarla) beraber 3250'ye ulaşmıştır. Okul 72 derslik, 300 kişilik pansiyonu, 325 kişilik yemekhanesi ve bir tatbikat camisi, 7500 kayıtlı kitabı olan kütüphanesi ile bir külliye halini almıştır. (Bkz. Ek-1.8; Halen Uygulanan İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi) Mezunlarından her dalda bir çok bilim adamı yetişmiştir. (Din bilginlerine; Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (U.Ü.İ.F.) Prof. Dr. Erol Ayyıldız, Prof. Dr. Hamdi Döndüren, Doç Dr. İsmail Çetin, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (D.Ü.İ.F.) Nevzat Aşık, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (A.Ü.İ.F.) Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (S.Ü.İ.F.) Prof. Dr. Mehmet Bayyigit, Prof. Dr. Saffet Köse ve Doç Dr. Mehmet Eren birkaç örnektir.) Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığında çalışan veya emekli olan birçok müftü ve üst düzey yöneticinin yanında, diğer alanlarda da hizmet eden önemli şahsiyetler yetişmiştir. 1992-1993 öğretim yılında da aynı müdürlüğe bağlı olarak, 72 öğrenci ile Anadolu İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. (Bkz. Ek-1.9; Anadolu İmam-Hatip Lisesi Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi)

2005-2006 öğretim yılı itibariyle Balıkesir İmam-Hatip Lisesinde 223, Anadolu İmam-Hatip Lisesinde 265, toplam olarak 488 devamlı, okul dışı ve açık lise kayıtlı 125 öğrenci mevcuttur. Balıkesir İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesinde 1 müdür, 6 müdür yardımcısı, 13'ü meslek dersleri olmak üzere 35 öğretmen, 4 memur ve 7 hizmetli görev yapmaktadır.²¹²

²¹² Balıkesir İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü Arşiv Kayıtları ve Okul Müdür Baş Yardımcısı Mustafa Solak ile yapılan mülakat, 27 Ocak 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

I. ÖRNEKLEMİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Tablo 3. İmam-Hatiplerin hayatlarının çoğunluğunun geçtiği çevre

Yerleşim birimi	Kişi sayısı	
	adet	%
Köy	122	59,8
Belde	7	3,4
İlçe	12	5,9
İl	63	30,9
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin yarıdan çoğu, hayatlarının büyük çoğunluğunun köyde geçtiğini, Üçte biri ise il ve ilçede geçtiğini, çok az bir kısım ise belde de geçtiğini belirtmiştir. Buradan hareketle imam-hatipliği, daha çok yaşamlarının büyük çoğunluğu köyde (kırsal kesim) geçmiş kişilerin tercih ettiği görülmektedir. Yaşamlarını daha çok belde de geçirenler ise en az oranı oluşturmaktadır.

1992 yılında Özer Çetin tarafından yapılan Balıkesir ve yakın çevresindeki imam ve müezzinlerin çeşitli problemleri hakkında psiko-sosyal bir araştırmaya göre, araştırmaya katılan görevlilerin %93' ünün kırsal kesim kökenli (köy-belde) olduğu, %7' sinin de il ve ilçe kökenli olduğu görülmektedir. Köy ve belde kökenli görevlilerin oranı %93 iken, bu oranın 2006 da yaptığımız araştırmada %63,2 ye düştüğü, il ve ilçedeki oranında %7 'den, %36,8' e yükseldiği görülmektedir.²¹³ Daha önce kırsal kesimdeki imkanlar sınırlı olduğundan köy ve belde de yaşayanlar daha çok din görevliliği mesleğini seçerken, il ve ilçede yaşayanların çok daha az tercih ettiği anlaşılmaktadır. Şimdi ise kırsal kesimdekilerin oranı azalmış, il ve ilçedekilerin din görevliliğini tercih oranı artmıştır.

Tablo 3'ün verileri 1 numaralı varsayımı doğrulamaktadır.

²¹³ Özer Çetin, Balıkesir ve Yakın Çevresindeki İmam ve Müezzinlerin Çeşitli Problemleri Hakkında Psiko-Sosyal Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992, s. 13.

Tablo 4. İmam-Hatiplerin kadro durumuna göre dağılımı

Kadro	Kişi sayısı	
	adet	%
Asil	191	93,6
Vekil	13	6,4
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %93,6'sının kadrosunun asil olduğu, %6,4 gibi çok az bir kısmının vekil olduğu görülmektedir. 2005 yılında çıkarılan bir kanunla on bin vekil imam-hatip asil kadroya atandığından, şuan vekil imam-hatip hemen hemen hiç kalmamıştır.²¹⁴

1992 yılında Özer Çetin Balıkesir de yaptığı çalışmada, imam-hatiplerin sayısı 78 iken, bu sayının şimdi 191' e çıktığı görülmektedir.²¹⁵ Geçen sürede görevlilerin süresinde büyük bir artış olduğu görülmektedir

Tablo 5. İmam- Hatiplerin yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş grubu	Kişi sayısı	
	adet	%
18-30	24	11,8
31-40	100	49,0
41-50	65	31,9
51- yukarısı	15	7,4
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin, %49,0 gibi yarıya yakın bir oranla, 31-40 yaş (orta yaş) arasında olduğu görülmektedir. % 7,4 ile en az oranı 51 ve yukarı yaştaki imam-hatipler oluşturmaktadır. % 11,8 oranı ile 18-30 (genç yaş) yaşındaki görevliler de dikkate alınırsa genç ve orta yaştakilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Yaş ilerledikçe bu oran düşmektedir. Tablo dikkate alındığında, din görevlilerinin yaş ortalamasının düşük olduğu görülmektedir.

²¹⁴ Balıkesir Müftülüğü Personel İşleri Şefi Yüksel Aydın ile yapılan Mülakat, Balıkesir, 24 Ocak 2006

²¹⁵ Özer Çetin, a.g.t., s. 5.

Daha önce Balıkesir’de yapılan bir çalışmaya göre, araştırmaya katılan genç görevlilerin oranı % 26, orta yaşlı görevlilerin oranı % 70, ihtiyar görevlilerin oranı ise % 4 dır. Şimdi ise gençlerin oranının %11,8, orta yaşlıların % 80,9, yaşlıların ise % 7,4 olduğu görülmektedir. 18-30 yaş arasındaki görevlilerin oranında azalma olduğu, orta yaş ve yaşlılarda ise bu oranın arttığı, görevlilerin son yıllarda yaş ortalamasının yükseldiği söylenebilir.²¹⁶

Ayşe Hümeysra Aslantürk’ün yaptığı çalışmaya da katılanların %65,2’si 18-35 yaş arasındadır.²¹⁷ Bu araştırma ile deneklerin, imam-hatiplerle yaş gruplarının bir birine yakın olduğunu söylenebilir.

Bu konuyla ilgili Ramazan Buyrukçu’nun Ankara, Antalya ve Erzurum’da yaptığı araştırmaya göre; imam-hatiplerin %62’si 18-35, %25’i ise 36-47 yaş grubundadır ve deneklerin yaş ortalaması 30’dur. Ankete katılan imam-hatiplerin yaşlarına göre dağılımında da araştırma alanına göre az da olsa farklılıklar gözlenmektedir. Erzurum’da görevli imamlardan 48-53 yaş grubunda olanların sayısı ve oranı oldukça yüksektir. Diğer yaş grupları da dikkate alındığı zaman, Erzurum’da görevli imamların daha yaşlı oldukları söylenebilir. Antalya’da 50 yaşın üzerinde görevli sayısı ve oranı ise oldukça düşüktür. Ankara’da ve Antalya’daki görevlilerin çoğu 25-40 yaş grubunda olup, orta yaş grubunu oluşturmaktadır.²¹⁸ Federal Almanya’da yapılan benzer bir araştırmadaki ankete katılan din görevlilerinin de yaşlarına göre gruplaşması yapıldığında, 31-40 yaş grubuna girenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.²¹⁹

Mehmet Yılgin yaptığı çalışmada buna yakın sonuçlar elde etmiştir. Din görevlilerinden ilk sırayı 30-40 yaş grubu almakta, bunu sırayla 40-50 arası ve 20-30 ile 50 yaş üstündekilerin takip ettiği görülmektedir.²²⁰ Araştırmamıza katılan görevlilerin de çoğu orta yaş grubundadır. Yaşlılar ise en az oranı oluşturmaktadır. F. Almanya, Ankara ve Antalya’daki oran ile paralellik göstermektedir.

²¹⁶ Özer Çetin, a.g.t., s. 5.

²¹⁷ Ayşe Hümeysra Aslantürk , “Kuran Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 83

²¹⁸ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 22.

²¹⁹ Cemal Tosun, a.g.t., s. 37.

²²⁰ Mehmet Yılgin, a.g.t.,s.47.

Bu konu ile ilgili yapılan benzer çalışmaların sonuçları ile Balıkesir’de yaptığımız araştırma sonuçlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 6 : Hizmet sürelerine göre dağılım

Çalışma süresi	Kişi sayısı	
	adet	%
1-9 yıl	34	16,7
10-19 yıl	99	48,5
20-25 yıl	58	28,4
26- yukarısı	13	6,4
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin yarıya yakını, 10-19 yıl görev yapan, orta yaştaki görevlilerdir. Bu oran, görev yılları arttıkça düşmektedir. Emekliliği gelen imam-hatiplerin hemen hemen hepsinin çalışmayıp, emekli olduğu görülmektedir. Veysel Demir’in yaptığı alan araştırmasında da görevlilerin çoğunluğunun orta yaş ve orta yaşın üzerinde olduğu, kıdem bakımından da tecrübeli imamların çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.²²¹ Mehmet Yılgin’in yaptığı çalışmada ise farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 20 yıl ve üzeri çalışan yaşlı din görevlilerinin %35,2 ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.²²²

Özer Çetin’in yaptığı benzer bir çalışmada görevlilerin çalışma süresine baktığımızda, 1-9 yıllık görevlilerin oranının % 45, 10-19 yıllık görevlilerin oranının % 41, 20 ve yukarı yaştakilerin oranın % 31 olduğu görülmektedir. Çalışma süresi ve kıdem arttıkça görevlilerin oranı düşmektedir.²²³ Bu çalışmada elde edilen orana bakıldığında, ilk on yıllık görevlilerin oranın % 45’den % 16,7’ ye düştüğü görülmektedir.

Mustafa Köylü’nün Amasya ve Çorumda yaptığı bir araştırmaya katılan görevlilerin görev sürelerine ve kıdemleri dikkate alındığında; %45,71’inin 1-4 yıllık görevli, %38,58’inin 5-9 yıllık görevli, %10,71’inin 10-14 yıllık görevli, %4,29’unun 15-19 yıllık görevli, %0,71’inin ise 25yılın üstünde görevli oldukları görülmektedir. Görevlilerin %84,29’u 1-9 yıllık görevlidir. Bu oran araştırma yapılan yerdeki diyanet teşkilatının genç bir kadroya sahip

²²¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 139.

²²² Mehmet Yılgin, a.g.t., s.48.

²²³ Özer Çetin, a.g.t.,s. 12.

olduğunu göstermektedir.²²⁴ Bu araştırmada Balıkesir'deki genç kadronun oranının daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı araştırmaya katılan görevlilerin çalışma sürelerine ve mesleki kıdemleri dikkate alındığında, din görevlilerinin %13'ü 1-5 yıl, %45'i 6-10 yıl, %16'sı 11-15 yıl, %17'si 16-20 yıl, %5'i 21-25 yıl, %4'ü 25 yıldan fazla kıdem durumundadırlar. Çalışma süresi en fazla olan grup % 45'lik oran ile 6-10 yıl grubudur. En az oranı ise yaşlı görevliler oluşturmaktadır. Bu durumda görevlilerin çoğunluğunun genç olduğu, hizmet içi eğitimlerle ve iyi bir planlamayla bu genç insan gücünden daha iyi yararlanılabileceği söylenebilir.²²⁵ Yapılan benzer bir araştırmadaki çalışma sürelerine bakıldığında, %41,1 ile 11-15 yıl arası çalışan ve mesleki kıdeme sahip olan din görevlilerinin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.²²⁶

Sonuç olarak yapılan çalışmalar doğrultusunda hizmet sürelerine bakıldığında, din görevlilerinin daha çok 10-20 yıl arası kıdeme sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 7 : İmam-Hatiplerin görev yaptıkları camilere göre dağılımı

Caminin bulunduğu yer	Kişi sayısı	
	adet	%
İl merkezi	102	50,0
Köy	102	50,0
Toplam	204	100,0

Ankette görev yapılan cami oranlarına bakıldığında, il merkezi camisi ile köy camisi görevlilerinin dağılımının eşit olduğu görülmektedir. İlde merkezi camilerde görev yapanların oranı (%50) ile köy camilerinde görev yapanların oranı (%50) arasında dengeli bir dağılım görülmektedir. Seçtiğimiz deneklerin %50'sinin il merkezinde, %50'sinin de köy camisinde görev yaptığı görülmektedir. Bu seçim tesadüfidir.

Daha öncede yapılan çalışmadaki görevlilerin %40'ının köy ve kasabada, %60'ının ilde görev yaptığı görülmektedir.²²⁷ Bu araştırmada belirtilen oran eşit olarak tespit edilmiştir.

²²⁴ Mustafa Köylü, “ Alevi Köylerindeki Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri (Amasya ve Çorum Örneği) ”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2003, s. 118.

²²⁵ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 153.

²²⁶ Cemal Tosun, a.g.t., s. 39.

²²⁷ Özer Çetin, a.g.t.,s. 12.

Veysel Demir'in Bursa'da yaptığı benzer araştırmaya katılan din görevlilerinin %77'sinin şehir merkezinde, %21'inin de köyde görev yaptığı ve şehir merkezinde görev yapanların büyük oranı oluşturduğu görülmektedir.²²⁸ Bu oran, Balıkesir'deki orandan fazladır.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı alan araştırmasına katılan din görevlilerinin %42'si şehir sayılan il-ilçe merkezlerinde, %27'si belediye merkezlerinde, %31'i de köylerde görev yapmaktadır.²²⁹ Kırsal kesimdeki (köy-kasaba) görevlilerinin oranı %58 ile büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Yaptığımız çalışmada ise bu oranlar eşittir ve bu oranların kısmen birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 8 : İmam-Hatiplerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
İ.H.L Orta kısım	7	3,4
İ.H.L	85	41,7
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	11	5,4
Düz Lise	4	2,0
M.Y.O. (Önlisans)	67	32,8
Yüksek Lisans / Doktora	2	1,0
İlahiyat fak./ Yük. İslam Enst. dışında bir fakülte	28	13,7
Toplam	204	100,0

Ankete katılan İmam-hatiplerin % 41,7 sinin İ.H.L. mezunu, %32,8'inin M.Y.O (önlisans) mezunu olduğu, %13,7 sinin de İlahiyat Fakültesi veya Yüksek İslam Enstitüsü dışında bir fakülte bitirdiği görülmektedir. Bu oranın çoğunluğunu açık öğretim mezunları oluşturmaktadır. 204 deneğin arasında ancak iki kişinin (%1,0) yüksek lisans ve doktora yapmış olması çok düşük bir orandır. Yetkili kurumların, çeşitli imkânlarla yüksek lisans ve doktorayı özendirerek, bu oranı yükseltmesinin yararlı olacağı söylenebilir. İ.H.L orta kısım mezunu din görevlilerinin %3,4 ve düz lise mezunlarının %2 ile çok düşük oranlarda kaldığı belirlenmiştir.

²²⁸ Veysel Demir, a.g.t., s. 139.

²²⁹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 148-149.

1992 de yapılan benzer çalışmadaki görevlilerin eğitim düzeyine bakıldığında, ilk ve ortaokul mezunlarının oranı % 28, İ.H.L mezunlarının %59, ilahiyat fakültesi mezunlarının ise % 3 ile en az oranı oluşturduğu görülmektedir. Görevlilerin ise yarısından çoğu İ.H.L mezunudur.²³⁰ Şu anda ilk-ortaokul mezunu görevlilerin oranının %3,4'e, İ.H.L. mezunlarının % 41,7'ye gerilediği, yüksek okul mezunlarının ise %47,5'e yükseldiği görülmektedir. Son yıllarda görevlilerin eğitim düzeyinde ve buna paralel olarak mesleki, kültürel sosyal yeterlilikte artma olduğu söylenebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 1997 istatistiklerine göre Türkiye genelinde bulunan toplam 59276 İmam-hatipten, 45066'sı İ.H.L, 1479'u ilkokul, 2088'i ortaokul, 307'si lise ve dengi okul, 35'i İlahiyat Meslek Yüksek Okulu, 6860'ı iki yıllık yüksek öğretim, 132'si üç yıllık yüksek öğrenim, 2139'u dört yıllık yüksek öğretim, 8'i beş, 1'i altı, 845'i de dört yıllık dini yüksek öğrenimlidir. Bu rakamlarda, cami görevlilerinin yaklaşık üçte ikisinin sadece İ.H.L mezunu olduğunu göstermektedir. Bu görevlilerinin öğrenim durumlarını yükseltmek, toplumun ihtiyacı için kaçınılmazdır.²³¹ Teşkilat bünyesinde müftülerde olduğu gibi, vaizlik, imam-hatiplik, ve müezzinlik de dahil olmak üzere, din hizmetlerinin tamamı dini yüksek öğrenime dayalı hale getirilmelidir.²³²

Diyanet işleri başkanlığının 2000 yılı itibarıyla din görevlisi kadrosunun % 74,69'unun ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olduğu, bunun %67'sini İ.H.L mezunlarının oluşturduğu, %25,31'inin de yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir.²³³ Din görevlilerinin yarısından çoğunun İ.H.L mezunu olduğu, ¼ 'nün de yüksek okul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Bu oran düşüktür,. Görevlilerin eğitim seviyesi yükseltilmelidir. Araştırmamıza katılan görevlilerinin ise % 47,1'inin ortaokul ve orta öğretim mezunu, yarıdan fazlasının ise yüksek okul mezunu olduğu görülmektedir. Balıkesir'deki imam-hatiplerin eğitim durumlarının, Türkiye'deki ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir.

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı araştırmaya katılan imamların büyük çoğunluğu ortalama %55,76'sı İ.H.L mezunudur. Bunu %14,90'la ilkokul mezunu olanlar ve %07,67 oranla da imam-hatip okulu birinci devre mezunları izlemektedir. Daha sonra %06,55 ile iki

²³⁰ Özer Çetin, a.g.t., s. 6.

²³¹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 150.

²³² Ethem Ruhi Fıçlalı, “ Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri ”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yayınları, Ankara, 1991, s. 477.

²³³ İlhan Yıldız, a.g.tebliğ, s. 46.

yıl süreli yüksek okul mezunları ve %06,32 oranla da öğrenim süresi dört yıl ve daha fazla olan dini yüksek öğretim kurumlarından mezun olanlar gelmektedir. Bu değerleri %03,61 ile ortaokul ve %02,83 ile 4-6 yıllık diğer fakülte ve yüksek okul mezunları takip etmekte, üç yıllık yüksek öğrenim mezunları ile lise ve dengi okul mezunları ise %01,35'lik bir oranla son sırada yer almaktadır. Görüldüğü üzere ankete katılanlardan İ.H.L mezunu olanların oranı oldukça yüksektir. İki yıl öğrenim görenlerin de çoğu açık öğretim fakültesi'nin çeşitli bölümlerinin ön lisans mezunudur.²³⁴ Mehmet Yılğın'ın yaptığı çalışmada da, din görevlilerinden İ.H.L mezunlarının % 47,4 ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.²³⁵ Bu sonuc, bu çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Ankara, Antalya ve Erzurum'daki imam-hatiplerin eğitim durumu ile Balıkesir'dekilerin eğitim durumlarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili başka bir araştırmadaki kurslara katılan deneklerin eğitim durumu değerlendirildiğinde, öğrencilerin %49,1'i İ.H.L , %23,2'si İlahiyat Fakültesi, %14,2'si İMYO, %6,25'i ortaokul, %5,3'ü lise, %3,5'i de ilkokul çıkışlıdır.²³⁶ Kur'an kurslarında da çoğunluğu İ.H.L mezunlarının oluşturduğu görülmektedir.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı araştırmadaki deneklerin eğitim durumlarına bakıldığında, din görevlilerinin yarısından fazlası (%62) İ.H.L mezunudur. % 20'si yüksekokul mezunu, %10'u ortaokul, %7'si ilkokul mezunudur.%1'i de yüksek lisans yapmış durumdadır. İçlerinde doktora yapmış olan hiç yoktur.²³⁷ Bursa'da yapılan benzer araştırmada da yakın sonuçlar görülmektedir. Görevlilerin ekseriyetinin imam-hatip lisesi mezunu olduğu ve mesleki bilgi yönünden de yetersiz oldukları belirlenmiştir.²³⁸ Federal Almanya'da yapılan bir araştırmada ise ankete katılan din görevlilerinin %88,4'ü dini yüksek tahsil görmüştür.²³⁹ Din adamlarının en az bir fakülte mezunu olması ve kendilerini sürekli yenileme gayreti içinde olmaları gerektiği ortaya çıkmaktadır.²⁴⁰

²³⁴ Ramazan Buyrukçu, a.g.e.,s. 24.

²³⁵ Mehmet Yılğın, a.g.t., s.48.

²³⁶ Ayşe Hümeysra Aslantürk , a.g.tebliğ., s. 81-82.

²³⁷ Fahri Kayadibi, a.g.t., s. 150.

²³⁸ Veysel Demir, a.g.et, s. 139.

²³⁹ Cemal Tosun, a.g.t., s. 37.

²⁴⁰ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 78.

Yaptığımız çalışmada ankete katılan görevlilerden yüksek okul mezunu olanların oranı, diğer çalışmalardaki oranlardan daha yüksektir. Balıkesir’deki görevlilerin eğitim durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. İmam-Hatiplerin medeni durumu

Medeni durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Bekar	12	5,9
Evli	186	91,2
Dul	5	2,5
Boşanmış	1	0,5
Toplam	204	100,0

Medeni durum dağılımında, imam-hatiplerin büyük çoğunluğunun %91,2’sinin evli olduğu görülmektedir. Boşanmış olan din görevlilerinin, %0,5 oranı ile en az dağılımı gösterdiği görülmektedir. %2,5’inin dul, % 5,9’unun bekâr olduğu anlaşılmaktadır.

Veysel Demir’in Bursa’da yaptığı benzer bir araştırmaya katılan görevlilerin tamamına yakını evli olup, ekseriyetinin 2 ya da 3 çocuğu vardır. Özellikle bekâr olan din görevlilerinin cemaatle iletişim kurmakta güçlük çektiği de tesbit edilmiştir.²⁴¹ Cemal Tosun’un Federal Almanya’da yaptığı araştırmada da din görevlilerinin % 88 gibi büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir.²⁴²

Tablo 10. İmam- Hatiplerin ortalama aylık gelir dağılımı

Ortalama aylık geliri	Kişi sayısı	
	adet	%
300 Milyon (300 YTL)' den az	6	2,9
301-500 Milyon (301-500 YTL)	9	4,4
501-750 Milyon (501-750 YTL)	178	87,3
751 Milyon - 1 Milyar (751-1000 YTL)	9	4,4
1 Milyar (1000 YTL) ve yukarısı	2	1,0
Toplam	204	100,0

²⁴¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 134-139.

²⁴² Cemal Tosun, a.g.t., s. 38.

Bütün çalışanlar ve ek gelirleriniz dahil ailenizin ortalama aylık geliri sorusuna imam hatiplerin, %87,3'ünün 501-750 YTL , %4,4'ünün 301-500 YTL ve 751-1000 YTL ,%1,0 lik çok az bir oranın da 1000 YTL ve yukarısı olduğu görülmektedir. Geliri %2,9 ile 300 YTL'den az olanların vekil imamlar olduğu anlaşılmıştır. İmam-hatiplerin maaşlarının, gelirleriyle beraber çok fazla olmadığı görülmektedir. Din görevlilerinin maaşlarının, Türkiye'deki standartların altında olduğu çeşitli din görevlilerince de belirtiliyor. Yetkililerin bu durumu düzelterek, geçim şartlarını iyileştirmelerinde fayda vardır. Böylece ek gelire de gerek kalmadan daha iyi bir çalışma ve geçinme şartları da sağlanmış olacaktır.

Balıkesir'de yapılan başka bir çalışmaya göre, din görevlilerinin %35'inin ortalama aylık gelirinin maaşlarıyla paralel olduğu, şu anda ise bu oranın %87,3'e çıktığı görülmektedir.²⁴³ Bu oran arttıkça, imam-hatiplerin ek işlerle uğraşma oranının azaldığı, görevlerine daha çok konsantre oldukları ve kendilerini daha çok geliştirdikleri söylenebilir.

Tablo 11. İmam-Hatiplerin ek iş yapma hakkındaki görüşleri

Ek iş yapma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	36	17,6
Hayır	168	82,4
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %82,4'ünün mesleği dışında ek iş yapmadığı, %17,6 sının ek iş yaptığı görülmektedir.

Balıkesir'de 1992 yılında yapılan bir çalışmaya göre, araştırmaya katılan din görevlilerinin %62'si çeşitli ifadelerle ikinci bir iş yapmayı uygun görmemiştir.²⁴⁴ Fakat Ordu ve Ankara'da benzer bir çalışmaya katılan cemaatin büyük çoğunluğu da (%67,20) din görevlilerinin vazifelerini aksatmamak kaydıyla ek iş yapabileceği görüşündedir.²⁴⁵

İmam-hatiplerin bir kısmı ekonomik sıkıntılarından dolayı din görevliliğinin dışında ek bir iş yapmaktadır. Ek işle meşgul olan görevlilerin, asıl mesleklerine gereken ilgiyi göstermedikleri gözlemlenmiştir.²⁴⁶ Kendilerini yenileme açısından ek iş yapmayanların, ek iş

²⁴³ Özer Çetin, a.g.t., s. 14.

²⁴⁴ Özer Çetin, a.g.e., s. 25.

²⁴⁵ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 115.

²⁴⁶ Hasan Dam, a.g.t.,s. 163-164.

yapanlara göre daha iyi durumda olduğu söylenebilir. Ek iş yapanların zamanlarının büyük bölümü iş yerlerinde geçerken, meslekleri sadece namaz kıldırırmaktan ibaret kalmaktadır. İkinci bir iş din görevlisinin rolünü etkilemektedir. Bu problemin en büyük sebebi maddi yetersizliktir. Ekonomik güçlükleri aşabilmek için, imam-hatiplerin ek iş yapmaya zorlandıkları görülmektedir.

Tablo 12. İmam-Hatiplerin yaptığı ek işlerin dağılımı

Ek işlerin dağılımı	Kişi sayısı	
	adet	%
Ticaret ile uğraşıyorum	12	33,3
Tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorum	21	58,3
Esnaf ve ticaret erbabının yanında bulunuyorum	1	2,8
Mevlüt, hatim, cenaze işlerinden gelirim oluyor	1	2,8
Diğer	1	2,8
Toplam	36	100,0

İkinci bir işle uğraşan (ek iş yapan) imam-hatiplerin %58,3'ü tarım ve hayvancılıkla, %33,3'ü ticaretle uğraştığı, %2,8 'lık oran ile üç grubun ise sırayla esnaf ve ticaret erbabının yanında bulunduğu, mevlüt, hatim, cenaze işleri ve arıcılıkla uğraştığı görülmektedir.

Bu konuyla ilgili benzer çalışmada da, maddi sıkıntıdan dolayı bazı görevlilerin başka işlerle meşgul olduğu, namaz kıldırırmaktan artan zamanlarını buralarda geçirdiği ve cemaatleriyle fazla ilgilenmediği gibi benzer sonuçlar tespit edilmiştir.²⁴⁷ Maddi sıkıntıdan dolayı bazı din görevlilerinin, ek işle uğraşmaları hizmetteki başarılarını düşürmektedir.²⁴⁸ Yapılan ek işlerin imam-hatiplerin mesleki yeterliliklerini ve yaygın din eğitimindeki rollerini aksattığı, mesleğin saygınlığına gölge düşürdüğü söylenebilir.

Tablo 10,11 ve 12'nin bulguları ile 8 numaralı varsayım kısmen doğrulanmaktadır.

²⁴⁷ Veysel Demir, a.g.t., s. 135.

²⁴⁸ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 17.

II. MESLEKİ BİLGİ VE YETERLİLİK AÇISINDAN DİN GÖREVLİSİ

A. DİN GÖREVLİLİĞİ SEÇİMİ

Tablo 13. İmam-hatiplerin öğrencilik yıllarında meslekleri hakkındaki düşünceleri

Öğrencilik yıllarında imam-hatip olma isteği	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	149	73,0
Hayır	55	27,0
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %73 gibi büyük çoğunluğunun öğrencilik yıllarında din görevlisi olmak istediği görülmektedir. Bu mesleği, daha erken yaşlarda düşündükleri, bu göreve isteyerek başladıkları anlaşılmaktadır. % 27’lik bir oranda hayır cevabı vermiştir. Bu da az değildir. Bu durumdaki öğrencilerin okul dönemlerinde öğretmenlerince motive edilmeleri, bu oranı daha da aşağıya çekecektir.

İmam-hatip lisesindeki erkeklerin %90’lara varan büyük çoğunluğu, bu okullara din görevlisi olmak için gelmemektedir. Onların amaçları, lise tahsili yaparken aynı zamanda yeterince dini bilgiler edinmektedir. Ondan sonra da kazanabildikleri takdirde üniversiteye gitmektir. İçlerinden çok azı İ.H.L mezuniyetinden hemen sonra din görevlisi olmayı tercih etmektedirler. Asıl amacı din görevlisi olmak olanlar da, İlahiyat Fakültesinde yüksek tahsil yaptıktan sonra görev almayı tercih etmektedirler. Bugün İ.H.L mezunu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında görev yapanların çok büyük çoğunluğu, üniversiteyi kazanamayanlar arasından sınavla alınanlardır.²⁴⁹

Daha önce yapılan bir tez çalışmasına katılanların %24,9’unun öğrencilik yıllarında iken imam-hatipliği hiç düşünmedikleri, %48,3’ünün önceliği üniversiteye verdiği, %26,1’inin ise tamamen bu mesleği düşündüğü görülmektedir.²⁵⁰ Şuanda baktığımızda öğrenciyken din görevliliğini düşünenlerin oranında büyük artış olduğu gözlenmektedir. Bu sonuca bakarak son zamanlarda, öğrencilik yıllarında öğrencilere yapılan rehberliğin arttığı, meslek hakkında daha çok bilgi verilerek, mesleğin sevdireldiği anlaşılmaktadır. Görevlilerin

²⁴⁹ Mustafa Öcal, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, s. 56.

²⁵⁰ Özer Çetin, a.g.e., s. 60-61.

mesleklerini severek ve isteyerek tercih ettikleri söylenebilir. Görevlerini isteyerek seçmeleri mesleki yeterliliklerini ve yaygın din eğitimindeki rollerini arttırmaktadır.

Bu konu ile ilgili yapılan hemen hemen bütün çalışmalardan elde edilen verilere göre, mesleğe yönelmenin daha çok lise seviyesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Yaş grubu ile öğrencilik yıllarında İken din görevlisi olma isteği arasındaki ilişki

Yaş grubu		Evet	Hayır	Toplam
18-30	adet	14	10	24
	%	58,3	41,7	100,0
31-40	adet	73	27	100
	%	73,0	27,0	100,0
41-50	adet	47	18	65
	%	72,3	27,7	100,0
51- yukarısı	adet	15	0	15
	%	100,0	0,0	100,0
Toplam	adet	149	55	204
	%	73,0	27,0	100,0

Yaş grubuyla öğrencilik yıllarında din görevlisi olma arasındaki ilişkiye bakıldığında, yaş grubu arttıkça öğrencilik yıllarında din görevlisi olma isteği arasında paralel bir artış olduğu görülmektedir. En az oranı 18-30 yaş arasındaki genç imam-hatipler oluşturmaktadır. En yüksek oranı ise 51 ve yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Bu yaş grubunun tamamı öğrenci iken din görevlisi olmak istediğini belirtiyor. Bu sonuca bakarak, mesleklerini severek yaptıkları söylenebilir. Genç imam-hatiplerin neredeyse yarıya yakını ise öğrenci iken din görevlisi olmak istemedikleri görülmektedir. Bu sonuç ile gençlerin, yarıya yakınının mesleklerini isteyerek seçmedikleri, bazılarının da zorla yaptıkları söylenebilir.

Tablo 15 : Eğitim durumu ile öğrencilik yıllarında İken din görevlisi olma isteği arasındaki ilişki

Eğitim durumu		Evet	Hayır	Toplam
İ.H.L Orta kısım	adet	7	0	7
	%	100,0	0,0	100,0
İ.H.L	adet	68	17	85
	%	80,0	20,0	100,0
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	adet	9	2	11
	%	81,8	18,2	100,0
Düz Lise	adet	4	0	4
	%	100,0	0,0	100,0
M.Y.O. (Önlisans)	adet	43	24	67
	%	64,2	35,8	100,0
Yüksek Lisans / Doktora	adet	1	1	2
	%	50,0	50,0	100,0
İlahiyat fak./ Yük. İslam Enst. dışında bir fakülte	adet	17	11	28
	%	60,7	39,3	100,0
Toplam	adet	149	55	204
	%	73,0	27,0	100,0

Eğitim durumuyla öğrencilik yıllarında din görevlisi olma isteği arasında ilişkiye bakıldığında, İHL orta kısım, İHL ve düz lise (orta öğretim) mezunlarının tamamına yakınının öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istedikleri görülmektedir. Bu oran M.Y.O.,İlahiyat Fakültesi/Yüksek İslam Enstitüsü ve yüksek lisans/doktora yapanlarda ise azalmaktadır. Ayrıca, Yüksek lisans/doktora yapanlarında ise bu oran yarı yarıya düşmektedir. Eğitim durumu arttıkça, öğrenci iken din görevlisi olma isteği de azalmakta, eğitim durumu azaldıkça da bu oran artmaktadır. Orta öğretim mezunlarının din görevliliğini daha çok isteyerek seçtikleri anlaşılmaktadır.

Tablo: 13, 14 ve 15'in verileri 2 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

Tablo 16. Öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istemeyen imam-hatiplerin düşünceleri

Öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istememenizin en önemli sebebi nedir?	Kişi sayısı	
	adet	%
Okulda yeterince yönlendilemedim	23	41,8
İmamlığı maddi açıdan cazip bulmuyordum.	9	16,4
Mesleğin yeterli saygınlığının olmadığını düşünüyordum	10	18,2
Bu okullara sadece din bilgisi almak için geldiğimden	11	20,0
Diğer	2	3,6
Toplam	55	100,0

Öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istemeyen imam-hatiplerin yarıya yakın bir oranı, okulda yeterince yönlendirilemediğini belirtmektedir. Bunun dışında yaklaşık aynı oranlarla mesleğin yeterli saygınlığı olmadığı, imam-hatipliğin maddi açıdan cazip olmadığı ve okullara sadece din bilgisi almak için gelindiği görülmektedir.

Veysel Demir'in yaptığı benzer araştırmaya katılan din görevlilerinden, içinde bulundukları mesleği severek ve isteyerek değil, anne ve babalarının isteğiyle veya başka bir işe giremedikleri için seçenlerin olduğu görülmektedir. İş severek yapmadıklarından, verim de düşük olmaktadır.²⁵¹ Bu sonuca göre din görevlilerinin toplumdaki eski prestijlerini kaybettikleri ve halkın bunlara eskisi kadar değer vermediği anlaşılmaktadır.

Din görevliliğini, daha öğrencilik yıllarında iken sevilen bir meslek haline getirmek için imam-hatiplik, maddi açıdan cazip hale getirilmeli, mesleğin saygınlığı arttırılmalı ve okullarda yeterli yönlendirme yapılmalıdır.

Tablo: 16'nın değerleri, 2 ve 7 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

²⁵¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 134, 136.

Tablo 17. İmam-hatiplerin, din görevliliği mesleğini seçme sebeplerine göre dağılımı

İmam-hatip mesleğini seçme sebepleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Kutsal olduğunu düşündüğüm için	113	55,4
Toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olduğu için	15	7,4
Hac, Umre ve yurtdışı görevi imkanı olduğu için	3	1,5
Aile büyüklerim istediği için	30	14,7
Başka bir mesleğe giremediğim için	37	18,1
Diğer	6	2,9
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin %55,4'ünün din görevliliğini kutsal olduğu için, %2,9'u hafız olduğu ve sevdiği bir meslek olduğu için, % 1,5 gibi çok az bir oranın da hac, umre ve yurtdışı görev imkanı olduğu için bu mesleği tercih ettiği görülmektedir. %18,1'inin de başka mesleğe giremediği için bu görevi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu oran yüksektir. Buna bağlı olarak imam-hatiplerin görevlerini benimsememeleri durumunda başarılı olmaları zordur. Bu durumdaki görevlilerin araştırılarak, oryante edilmeleri sağlanmalıdır.

Yapılan bir alan araştırmasına katılan imam-hatiplerin tamamı, imamlığın kutsal ve manevi değeri yüksek olan bir meslek olduğunu kabul etmekte, mesleklerini bu özelliklerinden dolayı seçtiklerini çeşitli ifadelerle belirtme ve aynı değer ölçülerini esas alarak mesleklerini savunur görünmektedir.²⁵²

Konu ile ilgili olarak Hamdi Uygun'un çalışmasında ise din görevlilerinin ekseriyetinin, bu mesleğe severek değil anne-babalarının isteği ya da başka bir iş bulamadığı için girdiği görülmektedir. Bu ise imam-hatiplerin verimini düşürmektedir.²⁵³

Son dönemlerde İmam-Hatip lisesi mezunlarının üniversitenin diğer alanlarına girme şansları azaldığından, büyük olasılıkla ancak kendilerini motive etme bilincine vardıkları anlaşılmaktadır.

²⁵² Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 285.

²⁵³ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 16.

Tablo 18 Yaş grubu işle din görevliliği mesleğini seçme sebepleri arasındaki ilişkisi

Yaş grubu		Kutsal olduğunu düşündüğüm için	Toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olduğu için	Hac, Umre ve yurtdışı görevi imkanı olduğu için	Aile büyükleri m istediği için	Başka bir mesleğe giremediği m için	Diğer	Toplam
18-30	adet	9	3	0	2	9	1	24
	%	37,5	12,5	0,0	8,3	37,5	4,2	100,0
31-40	adet	51	8	2	16	19	4	100
	%	51,0	8,0	2,0	16,0	19,0	4,0	100,0
41-50	adet	41	4	1	10	8	1	65
	%	63,1	6,2	1,5	15,4	12,3	1,5	100,0
51-yukarısı	adet	12	0	0	2	1	0	15
	%	80,0	0,0	0,0	13,3	6,7	0,0	100,0
Toplam	adet	113	15	3	30	37	6	204
	%	55,4	7,4	1,5	14,7	18,1	2,9	100,0

Yaş grubuyla din görevliliğini seçme sebebi arasındaki ilişkiye bakıldığında; 18-30 yaş arasındaki genç ,imam-hatiplerden %37,5 lik iki grubun din görevliliği mesleğini kutsal olduğu ve başka mesleğe giremedikleri için seçtikleri anlaşılmaktadır.En yüksek oranı ise 51 ve yukarı yaştakilerin %80 ‘inin din görevliliğini kutsal olduğu için seçmeleri oluşturmaktadır.

Bu sonuçlara bakarak, din görevliliğini kutsal olduğu için seçenlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu oran da genç görevlilerde az iken orta yaşlı ve yaşlı görevlilerde artmaktadır. Bunların dışında az bir oranın ise, din görevliliğinin toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olması, hac umre ve yurt dışı görevi olması, bu görevi aile büyüklerinin istemesi ve başka mesleğe girememe olduğu görülmektedir.

İmam-hatiplik mesleğinin seçiminde, toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olma oranının çok düşük olması, mesleğin yeteri kadar saygınlığının olmadığını göstermektedir. Bu oranın artırılması gerekir.

Tablo 19. Eğitim durumu ile din görevliliği mesleğini seçme sebepleri arasındaki ilişki

Eğitim durumu		Kutsal olduğunu düşündüğüm için	Toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olduğu için	Hac, Umre ve yurtdışı görevi imkanı olduğu için	Aile büyükleri m istediği için	Başka bir mesleğe giremediğim için	Diğer	Toplam
İ.H.L Orta kısım	adet	6	1	0	0	0	0	7
	%	85,7	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
İ.H.L	adet	56	7	0	9	11	2	85
	%	65,9	8,2	0,0	10,6	12,9	2,4	100,0
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	adet	4	0	0	0	7	0	11
	%	36,4	0,0	0,0	0,0	63,6	0,0	100,0
Düz Lise	adet	4	0	0	0	0	0	4
	%	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
M.Y.O. (Önlisans)	adet	29	3	2	15	15	3	67
	%	43,3	4,5	3,0	22,4	22,4	4,5	100,0
Yüksek Lisans/ Doktora	adet	1	0	0	0	1	0	2
	%	50,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	100,0
İlahiyat fak./Yük. İslam Ens. dışında bir fakülte	adet	13	4	1	6	3	1	28
	%	46,4	14,3	3,6	21,4	10,7	3,6	100,0
Toplam	adet	113	15	3	30	37	6	204
	%	55,4	7,4	1,5	14,7	18,1	2,9	100,0

Eğitim durumu ile din görevliliği seçimi arasındaki ilişkiye bakıldığında, bütün eğitim kademelerinde mesleğin kutsal olması ön plana çıkmaktadır. İ.H.L. orta kısım, İ.H.L ve düz liselerde (orta öğretim), mesleğin kutsallığı büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Önlisans, İlahiyat Fakültesi ve yüksek lisans/doktora yapanlarında ise bu oran düşmektedir. Eğitim durumu arttıkça mesleğin kutsal olduğu için seçilme oranı da azalmaktadır. Diğer oranların ise eğitim kademelerine göre fazla değişiklik göstermediği anlaşılmaktadır. Başka mesleğe giremeyip zorla bu mesleği seçenlerin oranı ise %18,1 dir. En az oranı ise hac, umre ve yurt dışı görev imkanı olması oluşturuyor.

Tablo 20 : Yeniden bir meslek seçme imkanı olsa, İmam-hatiplerin seçeceği meslekler

Yeniden bir meslek seçme imkanı olsa imam-hatiplerin seçeceği meslekler	Kişi sayısı	
	adet	%
Yine din görevlisi olurum.	119	58,3
Doktor olurum	6	2,9
Esnaf-tüccar olurum	10	4,9
Öğretmen olurum.	57	27,9
Avukat olurum	4	2,0
Tarım-hayvancılıkla uğraşırdım	4	2,0
Başka varsa yazınız	4	2,0
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %58,3 gibi büyük çoğunluğun, yeniden meslek seçme imkanı olsa sorusuna, yine din görevlisi olurduk cevabını verdikleri görülmektedir. Bununla beraber ikinci sırada %27,9 ile öğretmen olurum diyenlerin cevabı yer almaktadır. %4,9'unun esnaf ve tüccar, %6'sınında avukat, bürokrat, subay, tarihçi olmak ve tarım-hayvancılıkla uğraşmak istediği görülmektedir.

İmam-hatiplerin yarısından fazlasının, din görevliliği mesleğinden memnun oldukları ve bu mesleği sevdikleri anlaşılmaktadır. Din görevliliğinden sonra en çok tercih edilen ve kendilerine en yakın gördükleri mesleğin öğretmenlik olduğu görülüyor. Veysel Demir'in yaptığı araştırmada imam-hatipler, mesleklerinin kutsal olduğunu ve bir meslek seçme şansları olsa yarısından çoğunun yine aynı mesleği seçmek istedikleri görülmektedir.²⁵⁴ İmam-hatiplerin görevlerini severek yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu sonuç yaptığımız araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Başka bir çalışmada ise ankete katılan imamların çoğu, daha önce başka bir mesleğe girme imkânı verilseydi hangi mesleği seçerdiniz sorusuna, yine aynı mesleği seçerdim,²⁵⁵ cevabını verdiği görülmektedir. Bu sonuçla Erzurum, Ankara ve Antalya'daki görevlilerle, Balıkesir'dekilerin aynı görüşte oldukları belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre imam-hatiplerin çoğunluğunun mesleklerini severek ve isteyerek yaptığı görülmektedir.

²⁵⁴ Veysel Demir, a.g.t., s. 139.

²⁵⁵ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 287.

Tablo 21. Yaş grubu ile yeniden seçilecek meslek arasındaki ilişki

Yaş grubu		Yine din görevlisi	Doktor	Esnaf-tüccar	Öğretmen	Avukat	Tarım-hayvancılık	Diğer	Toplam
18-30	adet	12	0	1	8	1	1	1	24
	%	50,0	0,0	4,2	33,3	4,2	4,2	4,2	100,0
31-40	adet	53	5	6	32	0	2	2	100
	%	53,0	5,0	6,0	32,0	0,0	2,0	2,0	100,0
41-50	adet	42	1	3	14	3	1	1	65
	%	64,6	1,5	4,6	21,5	4,6	1,5	1,5	100,0
51-yukarısı	adet	15	0	0	0	0	0	0	15
	%	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam	adet	119	6	10	57	4	4	4	204
	%	58,3	2,9	4,9	27,9	2,0	2,0	2,0	100,0

Yaş grubu dikkate alındığında, 18-30 yaş arasındaki genç imam-hatiplerin yarısı, yeniden meslek seçme imkanı olsa yine din görevlisi olmak istediklerini, %33,3'ü öğretmen olmak istediğini belirtiyor. Ayrıca %4,2 lik üç grubun ise esnaf, tüccar, avukat olmak ve tarım-hayvancılıkla (arıcılık) uğraşmak istedikleri anlaşılmaktadır. Bu oranın 51 ve yukarı yaştakilerde en çok olduğu anlaşılmaktadır. Yaş grubu ilerledikçe yine din görevlisi olmak isteyenlerin oranının arttığı görülmektedir. Bunu, bütün yaş gruplarında öğretmenlik mesleği takip etmektedir. Fakat öğretmenliği genç görevlilerin daha çok tercih ettiği görülmektedir. Yaşlıların, din görevliliğini daha çok sevdikleri ve benimsedikleri, yaş grubunun düşmesi ile din görevliliğinin dışında da başka mesleklerin (öğretmen, doktor, esnaf vb.) daha fazla tercih edilebileceği görülmektedir.

Tablo 22. Eğitim durumu ile yeniden seçilecek meslek arasındaki ilişki

Eğitim durumu		Din görevlisi	Doktor	Esnaftüccar	Öğretmen	Avukat	Tarım-Hayvanc.	Diğer	Toplam
İ.H.L Orta kısım	adet	6	0	1	0	0	0	0	7
	%	85,7	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
İ.H.L	adet	53	2	4	17	3	3	3	85
	%	62,4	2,4	4,7	20,0	3,5	3,5	3,5	100,0
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	adet	3	0	0	7	1	0	0	11
	%	27,3	0,0	0,0	63,6	9,1	0,0	0,0	100,0
Düz Lise	adet	4	0	0	0	0	0	0	4
	%	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
M.Y.O. (Önlisans)	adet	38	2	4	21	0	1	1	67
	%	56,7	3,0	6,0	31,3	0,0	1,5	1,5	100,0
Yüksek Lisans / Doktora	adet	1	0	0	1	0	0	0	2
	%	50,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	100,0
İlahiyat fak./ Yük. İslam Enstitüsünde bir fakülte	adet	14	2	1	11	0	0	0	28
	%	50,0	7,1	3,6	39,3	0,0	0,0	0,0	100,0
Toplam	adet	119	6	10	57	4	4	4	204
	%	58,3	2,9	4,9	27,9	2,0	2,0	2,0	100,0

Eğitim durumu ile yeniden meslek seçimi arasındaki ilişkiye bakıldığında, neredeyse tüm eğitim kademelerinde din görevliliği mesleği büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu oran düz lisede %100 iken, İ.H.L orta kısımdan, yüksek lisans-doktora yapanlara doğru azalmaktadır. Bunu, öğretmenlik esnaf ve tüccarlık vb...mesleklerin takip ettiği görülmektedir. İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının %63,6 gibi yarıdan fazlasının öğretmen olmak istediği, din görevliliğinin ise ikinci sırada kaldığı görülmektedir.

B. BİLGİ DÜZEYİ

Vahiy bilgisi ile de desteklenen Hz.Muhammed'den, Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ım, ilmimi artır"²⁵⁶ demesinin istenmesi, önemli bir mesaj vermektedir. Din görevlisine vahiy gelebileceğine göre onun, okuyan, kendini yenileyen kişi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü insanların eğilimleri, arzuları, problemleri yıllar geçtikçe çoğalmakta, çeşitlenmekte ve

²⁵⁶ Ta-ha, 20/114.

değişmektedir.²⁵⁷ Bunun için din görevlileri sürekli günceli, temel kaynakları, yayınlanan gazete ve dergileri, tv programlarını takip etmeli, kendini devamlı yenileyip geliştirmelidir.

1. Temel Dini Bilgiler

Tablo 23. İmam-hatiplerin, İmam Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilmesiyle ilgili düşünceleri

İmam-Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilebiliyor mu?	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	54	26,5
Hayır	146	71,6
Diğer	4	2,0
Toplam	204	100,0

Ankette yer alan bu soruya cevap veren 204 deneğin %71,6'sı, İmam Hatip Liselerinde mesleki bilgi ve formasyonun verilemediğini, ancak %26,5'inin mesleki bilgi ve formasyonun verilebildiğini ifade etmesi ile İmam Hatip Lisesi programlarında bu konuya daha çok yer verilmesi kanaati belirmiştir. Ayrıca %2'sinin de mesleki bilgi ve formasyonun tam olarak değil de kısmen verildiğini, bunun da yeterli olmadığını belirttiği görülüyor. İmam-hatiplerin büyük çoğunluğu, okullarından mesleki açıdan donanımlı olarak mezun olmamaktadır.

Halit Ev'in Almanya'da yaptığı araştırmaya katılan din görevlilerinin, yapmış oldukları kurslarda başarılı olabilmek için üniversite yıllarında aldıkları öğretmenlik meslek bilgisi derslerindeki bilgilerini yeterli gördükleri belirtilmektedir.²⁵⁸ Özer Çetin'in yaptığı araştırmaya katılanların % 56'sı biraz, %26'sı çok eksiği olduğuna inanırken, %18'i eksiğinin olmadığına, inanmaktadır. Kur'an kursu mezunlarının %34,48'i mesleki açıdan eksiğini belirtirken, bu oran İmam-Hatip Lisesi mezunlarında %11,26'dır. İmam-Hatip Lisesi mezunları mesleğe yetersiz başlamaktadır. % 16,90'ı okulda gerekli bilgileri yeterli olarak aldığını, diğerleri ise alamadıklarını kaydetmiştir. Yeterli bilgileri alamayan İmam-Hatip Lisesi mezunu 59 din görevlisinin 5 tanesi, kendini yeterli görmektedir. Veriler İHL mezunlarının mesleğe yetersiz başlayıp daha sonra da kendilerini yetiştiremediklerini göstermektedir.²⁵⁹

²⁵⁷ İsmet Ersöz, a.g.tebliğ, s. 455.

²⁵⁸ Halit Ev, a.g.e., s. 125.

²⁵⁹ Özer Çetin, a.g.t., s. 84-85.

Şükrü Keyif’in Urfa’da yaptığı benzer çalışmada imam-hatiplerin çoğunluğunun yeterli mesleki tecrübeye sahip oldukları görülmektedir. Ancak Urfa ve yöresinde görev yapan imam-hatiplerin, mesleki faaliyetlerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilecek nitelikte olanlarının, halkın din eğitimi ihtiyacını karşılayabilecek nitelikte olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.²⁶⁰ Veysel Demir’in Bursa’da yaptığı benzer araştırmada da din görevlilerinin yarısına yakınının mesleki formasyonunun eksik olduğu belirlenmiştir.²⁶¹

Ramazan Buyrukçu’nun araştırmasına katılan deneklerin büyük çoğunluğu, okullarda verilen dini bilgileri mesleklerini icra etmek için yeterli bulmamaktadırlar. İmam-hatiplerin büyük çoğunluğu sahip oldukları bilgilerin mesleklerinde başarı olabilmek için yeterli olmadığı görüşünde ittifak etmektedirler.²⁶² Din görevlilerinin çoğunluğunun İ.H.L mezunu olduğu dikkate alındığında, pedagojik formasyonlarının eksik olduğu söylenebilir. Bu durum hizmette verimi düşürmektedir.²⁶³ İ.H.L’lerde öğrencilere yeterli bilgi ve mesleki formasyonun verilemediği görülmektedir. Bu alınan sonuçlar ile bu araştırmada elde edilen sonuç aynı doğrultudadır.

Tablo 24. Yaş grubu ile İmam-Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilmesi arasındaki ilişki

Yaş grubu		Evet	Hayır	Diğer	Toplam
18-30	adet	3	21	0	24
	%	12,5	87,5	0,0	100,0
31-40	adet	29	69	2	100
	%	29,0	69,0	2,0	100,0
41-50	adet	16	47	2	65
	%	24,6	72,3	3,1	100,0
51-yukarı	adet	6	9	0	15
	%	40,0	60,0	0,0	100,0
Toplam	adet	54	146	4	204
	%	26,5	71,6	2,0	100,0

²⁶⁰ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 222.

²⁶¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 134.

²⁶² Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 118.

²⁶³ Şükrü Öztürk, “Din Eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığının Görevleri ve Sorunları”, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, Değişim Yay., İstanbul, 2002, s. 37.

Yaş grubuyla imam-hatip liselerinde öğrencilere yeterli formasyon verilme ilişkisine bakıldığında, bütün yaş gruplarında, imam-hatip liselerinde öğrencilere yeterli bilgi ve formasyon verilemediği düşüncesi çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu oran yaşın artmasıyla beraber paralel bir düşüş göstermektedir. Genç imam-hatiplerin %12'5' i, öğrencilere imam-hatip liselerinde yeterli formasyon verildiği görüşündedirler. Bu ise en az oranı oluşturmaktadır. Bu oranın yaş arttıkça yükseldiği görülmektedir

İmamlarda, mesleki formasyon ve uygulama açısından tam olarak yetişememenin psikolojik sıkıntısı olduğu düşüncesi hakimdir. İmamlar genelde bugün, imam-hatip yetiştiren kuruluşlar olarak İmam-Hatip Liselerini, müfredat programları, mesleki bilgi, özellikle de mesleki uygulama itibarıyla yetersiz görüyorlar.²⁶⁴

Gelişen dünyamızda artık din görevlilerinin de toplumun ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilme gücünde olması gereklidir. İmam-Hatip Lisesi mezunlarının meslek okullarına getirilen kısıtlamalarla yüksek öğrenim yapma şansı azalmıştır. Üniversiteye gidemeyen lise mezunlarını, ya meslekte yeterli hale getirmeli, ya da İlahiyat Fakültelerinin kontenjanlarını arttırıp, bu gençlerin fakültelere girmeleri sağlanmalı, imam-hatiplerin de en az fakülte mezunu olmaları şartı getirilmelidir.

Tablo : 23 ve 24'ün değerleri, 2 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

Tablo 25. İmam-hatiplerin Kur'an tefsiri yönünden kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar

Kur'an tefsiri yönünden imam-hatiplerin kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	Kişi sayısı	
	adet	%
Bir meal/tefsir okudum	81	39,7
Sadece ihtiyaç oldukça bakarım	81	39,7
Birden fazla meal/tefsir okudum	40	19,6
Hiç okumadım	2	1,0
Toplam	204	100,0

²⁶⁴ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 379-380.

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %39,7'sinin kendilerini geliştirmek için bir meal/tefsir okuduğu, yine %39,7'sinin sadece ihtiyaç duydukça baktığı görülmektedir. Birden fazla meal/tefsir okuyanların oranı %19,6, hiç okumayanların oranı ise %1,0 dır.

İmam-hatiplerin sürekli kendilerini yenilemek ve geliştirmek için, tefsir çalışmaları ve kaynak araştırmaları yapmadıkları görülmektedir. Bu da mesleki yeterliliği etkilemektedir.

Yapılan başka bir araştırmada cemaatin çoğu, imamların Kur'an okuma ve namaz kıldırma hususlarında samimi ve yeterli olmadıkları düşüncesindedir. İmamların bilgi eksikliği ve uygulama azlığı sebebiyle, Kur'an okuyuşları ve namaz kıldırışları bakımından yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır.²⁶⁵ Bursa'da yapılan benzer bir araştırmada da bazı din görevlilerinin, İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in meallerini dahi okumadıkları tesbit edilmiştir. Ayrıca diğer İslami kitapları okuma oranının da bundan farklı olmadığı ortaya çıkmıştır.²⁶⁶

Tablo 26. İmam-hatiplerin Hz.Peygamber'in sünnetini öğrenme ve bu konuda kendilerini geliştirmek yaptıkları çalışmalar

Hz. Peygamber'in sünnetini öğrenmede imam-hatiplerin kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	Kişi sayısı	
	adet	%
Temel kaynaklardan bir hadis kitabı okudum.	56	27,5
Birden fazla hadis kitabı okudum.	64	31,4
İhtiyaç duydukça bakarım	83	40,7
Hiç okumadım	1	,5
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin % 40,7'lik büyük çoğunluğu, hadis kitaplarına sadece ihtiyaç duydukça baktığını, %31,4'ü birden fazla hadis kitabı okuduğunu, %27,5'i bir hadis kitabı okuduğunu, %0,5'i ise hiç hadis kitabı okumadığını belirtiyor.

İmam-hatiplerin büyük bir bölümünün sadece ihtiyaç duydukça hadis kitaplarına baktığı görülmektedir. Bu durum da imam-hatiplerin ilerlemesini, mesleki yeterliliğini ve sosyal yönünü etkilemektedir.

²⁶⁵ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 206-207-208.

²⁶⁶ Veysel Demir, a.g.t, s. 134.

Tablo 27. İmam-hatiplerin fıkıh ve ilmihal açısından yaptığı çalışmalar

Fıkıh, ilmihal açısından imam-hatiplerin kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	Kişi sayısı	
	adet	%
Bir temel fıkıh kaynağı okudum	55	27,0
Birden fazla okudum	82	40,2
Sadece ihtiyaç duydukça bakarım	66	32,4
Hiç okumadım	1	,5
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %40,2'sinin birden fazla fıkıh ve ilmihal kitabı okuduğu, %32,4'ünün sadece ihtiyaç duydukça baktığı, %27'sinin bir temel fıkıh kaynağı okuduğu, %0,5'inin ise hiç okumadığı anlaşılmaktadır. Görevlilerin kendilerini yeterli gördüğü, gerekli kaynak çalışmaları yapmadıkları söylenebilir. İmam-hatipler, görevleri itibarıyla fıkıh konularıyla sürekli iç içedirler. Bu yüzden %40'lık oranın daha da artırılması iyi olacaktır. Bu mesleki yeterliliği yükseltecektir. İmam-hatiplerin bu konularda çalışmaları teşvik edilmelidir.

Tablo 28. Yaş grubu ile Fıkıh, ilmihal açısından yapılan çalışmalar arasındaki ilişki

Yaş grubu		Bir temel fıkıh kaynağı okudum	Birden fazla okudum	Sadece ihtiyaç duydukça bakarım	Hiç okumadım	Toplam
18-30	adet	9	9	6	0	24
	%	37,5	37,5	25,0	0,0	100,0
31-40	adet	27	40	32	1	100
	%	27,0	40,0	32,0	1,0	100,0
41-50	adet	16	25	24	0	65
	%	24,6	38,5	36,9	0,0	100,0
51-yukarısı	adet	3	8	4	0	15
	%	20,0	53,3	26,7	0,0	100,0
Toplam	adet	55	82	66	1	204
	%	27,0	40,2	32,4	0,5	100,0

Yaş grubu arttıkça birden fazla fıkıh kitabı okuma oranının da arttığı görülmektedir. En fazla fıkıh ve ilmihal kitabı okuyanların % 53,3'lük oran ile 51 ve yukarı yaştakiler olduğu belirlenmiştir. İmam-hatiplerin yaş grubu düştükçe birden fazla okunan fıkıh, ilmihal

kitaplarının da oranı buna paralel düşmektedir. Genç imam-hatiplerin bu konularla ilgili yeterli düzeyde çalışma yapmadığı görülmektedir. Sadece ihtiyaç duyulduğunda bu kaynaklara bakılma oranı da az değildir. Hiç okumadım diyenler ise hemen hemen yok gibidir. Kıdemli görevlilerin bu çalışmalara daha çok önem verdiği ve bu sonuçların da mesleki yeterliliği etkilediği, söylenebilir.

Tablo 29. İmam-hatiplerin siyer ve İslam tarihi ile ilgili çalışmaları

Siyer ve İslam Tarihi ile ilgili imam-hatiplerin kendilerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar	Kişi sayısı	
	adet	%
Bir temel kaynak okudum	65	31,9
Birden fazla okudum	84	41,2
Sadece ihtiyaç duydukça bakarım	53	26,0
Hiç okumadım	2	1,0
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %41,2'sinin birden fazla siyer ve İslam tarihi kitabı okuduğu, %31,9'unun bir temel kaynak okuduğu,%26,0'ının sadece ihtiyaç duydukça baktığı,%1,0'ının hiç okumadığı görülmektedir. Siyer ve İslam tarihi kaynakları imam-hatiplerin mesleki gücünü de etkileyeceğinden, din görevlilerine bunlarla ilgili çeşitli konferans ve seminerler verilmelidir. Böylece imam-hatiplerin kendilerini daha donanımlı hale getirmesi sağlanabilir.

Tablo 30. Yaş grubu ile yapılan Siyer ve İslam Tarihi çalışmaları arasındaki ilişki

Yaş grubu		Bir temel kaynak okudum	Birden fazla okudum.	Sadece ihtiyaç duydukça bakarım.	Hiç okumadım.	Toplam
18-30	adet	7	8	9	0	24
	%	29,2	33,3	37,5	0,0	100,0
31-40	adet	33	41	25	1	100
	%	33,0	41,0	25,0	1,0	100,0
41-50	adet	20	28	16	1	65
	%	30,8	43,1	24,6	1,5	100,0
51-yukarısı	adet	5	7	3	0	15
	%	33,3	46,7	20,0	0,0	100,0
Toplam	adet	65	84	53	2	204
	%	31,9	41,2	26,0	1,0	100,0

Yaş grubuyla Siyer ve İslam Tarihi çalışmalarının ilişkisine dikkate alındığında, yukarıdaki fıkıh ve ilmihal çalışmalarıyla ilgili tablonun sonuçlarına yakın sonuçlar alınacağı görülmektedir (bkz. Tablo 28). İmam-hatiplerin yaşı arttıkça birden fazla Siyer ve İslam Tarihi kitabı okuma oranının da arttığı görülmektedir. Yaş ve kıdem azaldıkça, bir temel kaynak okuma ve sadece ihtiyaç duydukça okuma artmaktadır. Bu sonuca bakılarak daha çok yaşlı ve kıdemli din görevlilerinin mesleki yeterliliklerini de arttırmak için birden fazla kaynak okumaya çalıştıkları söylenebilir. Hiç kaynak kitap okumayanlar ise %1 ile sınırlıdır. Yapılan bu çalışmalar mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki etkinliği arttırmaktadır.

Daha önce yapılan bu konuyla ilgili bir araştırmada cemaatin imamdan beklentileri ile, Tablo 25, 26, 27, 28, 29, 30'un paralellik gösterdiği görülmektedir. Cemaatin imamlardan beklentileri şöyle özetlenebilir;

1- İslamı, temel kaynaklarından öğrenerek cemaate anlayabileceği şekilde anlatmak; cemaatin zihninde oluşan sorularla cevap vererek, onların eksiklerini giderecek dini bilgileri onlara aktarmak, onları hurafe ve batıl inançlardan arındırmak tebliğ ve irşad.

2- Çocukları okutmak

3- Cemaate Kur'an okumasını öğretmek ve manalarını açıklamak

4- Cemaate sosyal ve kültürel konularda da bilgi vermek²⁶⁷

Bütün bunların sonucunda cemaatin de beklentileri göz önüne alınarak, imam-hatiplerin kendilerini her yönden yetiştirmesi, yenilemesi ve geliştirmesi yadsınamaz bir gerçektir.

Vahiyle desteklenmiş olmasına rağmen Hz. Muhammed'den, Kur'an-ı Kerim'de "Allahım ilmimi arttır"²⁶⁸ diye dua etmesinin istenmesi, bize önemli bir mesaj vermektedir. Buradan din görevlisinin kendisini yenileyen biri olması gerektiği anlaşılmaktadır.

²⁶⁷ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 26.

²⁶⁸ Ta-ha, 20/114.

2. Genel Kültür ve Dil

Tablo 31. İmam-hatiplerin ansiklopedik bilgilerini ve genel kültürlerini geliştirmek için yaptığı çalışmalar

Ansiklopedik bilgilerinizi ve genel kültürünüzü geliştirmek için hangi çalışmaları yapıyorsunuz?	Kişi sayısı	
	adet	%
Bir genel kültür ansiklopedisi sürekli okurum.	26	12,7
İhtiyaç duydukça okurum	95	46,6
Ara sıra okurum	66	32,4
Alışkanlığım yoktur	17	8,3
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %46,6'sının genel kültür ansiklopedisine ihtiyaç duydukça baktığı, %32,4'ünün ara sıra okuduğu, %12,7'sinin sürekli okuduğu ve % 8,3 gibi çok az bir oranında alışkanlığım yoktur diye cevap verdiği görülmektedir.

Tablo 25, 26, 27, 27, 28, 29, 30'da verilen cevaplardan anlaşıldığına göre, imam-hatiplerde genel olarak okuma ve bilgilenme, alışkanlık haline gelmemiştir. Bütün sorulardaki şıklara verilen cevapların hemen hemen hepsi aynıdır Bu nedenle din görevlileri, toplumu yeterince bilgilendirememekte ve aydınlatamamaktadırlar. Bu konuda, okuma ve bilgi edinme alışkanlığının sağlanması konusunda gerekli yardımın yapılması gerektiği söylenebilir.

Tablo 32. İmam-hatiplerin Arapça bilgi düzeyleri

Arapça bilgi düzeyi	Kişi sayısı	
	adet	%
İyi	14	6,9
Orta	104	51,0
Zayıf	82	40,2
Hiç bilmiyorum	4	2,0
Toplam	204	100,0

Anketimizin 'Arapça'nın yanında bir batı dili biliyor musunuz ?' sorusuna cevap veren 204 imam- hatipin ancak %6,9'u iyi derece, %51,0'ı orta derece, %40,2 'si ise zayıf derece Arapça bildiğini belirtmiştir. %2,0 gibi çok az bir oranda imam-hatibin ise hiç Arapça bilmediği görülmektedir. İmam-hatiplerin Arapça dil seviyelerinin çok iyi olmadığı, orta

seviyenin çoğunluğu oluşurduğu görülmektedir. Mehmet Yılın'ın yaptığı anket çalışmasına katılan din görevlilerinin de çoğunun, Arapça bilgi düzeyinin orta seviyede olduğu görülmektedir.²⁶⁹

Arap Dili de bir yabancı dildir. Dilimizde çok sayıda Arapça asıllı kelime kullanılmış olsa da bu dilin gerek sentaks ve gerekse morfolojik yapısının ülkemizde yaygın olarak öğretilmekte olan dillere ve özellikle İngilizceye göre çok daha karmaşık durum arzemiş olması, Arap yazısının farklı olması ve ideal ders kitaplarının hala bulunmaması, bu dilin öğretimini diğerlerine nisbeten biraz daha zorlaştırmaktadır.²⁷⁰

Bir imam-hatip için Arapça temel bir alet ilmidir. Onsuz Kur'an ve hadis öğrenilemez. Arapça'yı iyi bilenlerin dışındakilerin tamamını bir araya getirirsek, bu oran %93' lere ulaşır. Bu çok yüksek bir rakamdır. Bu durumdaki imam-hatiplerin Arapça bilgilerinin yeterli düzeye yükseltilmesi için, yetkililerin kısa sürede gerekli tedbirleri almaları gerektiği söylenebilir.

Tablo 33. Çevre ile Arapça bilgi düzeyi arasındaki ilişki

Çevre		İyi	Orta	Zayıf	Hiç bilmiyorum	Toplam
Köy	adet	8	58	55	1	122
	%	6,6	47,5	45,1	0,8	100,0
Belde	adet	0	4	3	0	7
	%	0,0	57,1	42,9	0,0	100,0
İlçe	adet	0	5	7	0	12
	%	0,0	41,7	58,3	0,0	100,0
İl	adet	6	37	17	3	63
	%	9,5	58,7	27,0	4,8	100,0
Toplam	adet	14	104	82	4	204
	%	6,9	51,0	40,2	2,0	100,0

Çevre ile Arapça bilgi düzeyi karşılaştırıldığında, hayatlarını köy, belde, ilçe ve ilde geçiren görevlilerin yaklaşık yarısının Arapça bilgilerinin orta düzeyde olduğu görülmektedir.

²⁶⁹ Mehmet Yılın, a.g.t., s. 49.

²⁷⁰ Nasuhi Ünal Karaaslan, “ Arapça Öğretimi Konusunda Esas Alınacak Hususlar ” Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991, s. 151.

Orta düzeyde olanlardan da en yüksek oranı ise %58,7 ile ilde yaşayan görevliler oluşturmaktadır. Arapçası iyi olan ve en zayıf düzeyde olanların da daha çok ilde yaşayanlar olduğu görülmektedir. Hiç bilmeyenler ise çok az bir orandır. Genelde görevlilerin Arapça bilgilerinin iyi değil de orta düzeyde olduğu görülmektedir. İlde yaşamış görevlilerin Arapçaya daha çok önem verdiği, köyde yaşamış olanların ise çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşanılan çevre ile Arapça bilgi düzeyi birbirinden bağımsız değildir. Yaşanılan çevrenin, Arapça bilgi düzeyini ve mesleki yeterliliği etkilediği söylenebilir.

Tablo 34. İmam-hatiplerin Arapçanın yanında bildikleri yabancı dil durumu

Yabancı dil durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	59	28,9
Hayır	145	71,1
Toplam	204	100,0

Araştırmamıza katılan İmam-hatiplerin %71 gibi büyük çoğunluğunun Arapçanın yanında bir batı dili bilmediği, %28,9'unun da bir batı dili bildiği görülmektedir. Bilenlerin de Almanca, İngilizce ve Fransızca dillerini, gittikleri yurt dışı hizmetleri esnasında öğrendikleri anlaşılmaktadır.

Çağımızda yabancı dilin önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Her sahada yapılacak ilmi çalışmalarda, toplumlar arası resmi ve özel ilişkilerde özellikle yurt dışında yürütülecek hizmetlerde yabancı dil çok önemli bir yer tutmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığınca belli ve sınırlı ölçüde de olsa personele yabancı dil öğrenmeleri için gerekli teşvikler yapılmışsa da istenilen seviyede ve sayıda yabancı dil bilen personel yetiştirilememiştir.²⁷¹

Federal Almanya'da yapılan benzer bir araştırmaya katılan din görevlilerinin %71,9 gibi büyük çoğunluğun Almanca bilgilerinin yetersiz olduğu, %19,1'inin de hiç bilmediği belirtilmektedir.²⁷² Bu alanda yapılan benzer bir çalışmadaki deneklerin yabancı dil

²⁷¹ Şükrü Öztürk, a.g.t.,s. 40.

²⁷² Cemal Tosun, a.g.t., 41.

durumlarına baktığımızda, deneklerin en fazla Arapça bildiği, sonra İngilizce ve çift dil bilenlerin de en fazla Arapça-İngilizce bildiği görülmektedir. 3 kişi diğer dilleri bildiğini belirtirken, 61 kişi hiç dil bilmediğinden ankete cevap vermemiştir.²⁷³ Bu sonucun yaptığımız araştırmadaki din görevlilerinin yabancı dil durumuyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Genel olarak, din görevlilerinin yabancı dil düzeylerinin zayıf olduğu söylenebilir. Din adamları Arapça ve batı dili bilen, sosyal yönü kuvvetli, örnek bir tip olmalıdır.²⁷⁴ Yabancı dile gereken önemin verilmesi sağlanarak, din görevlilerinin kendilerini geliştirmesi ve yeterliliklerini artırmaları sağlanmalıdır.

Avrupa Birliğine girme süresince, bütün görevlilerimizin Arapçanın yanında en az bir batı dilini, derdini anlatacak şekilde bilmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

3. Takip edilen yayınlar

Tablo 35. İmam-hatiplerin diyanet dergisi dışında takip ettikleri gazete ve dergiler

Diyanet Dergisi dışında devamlı takip edilen gazete ve dergilerin durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	112	54,9
Hayır	92	45,1
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %54,9'unun diyanet dergisi dışında başka gazete ve dergi takip ettiği, %45,1'inin de takip etmediği görülmektedir.

İmam-hatiplerin diyanet dergisi dışındaki yayınları takip etmeleri için çeşitli yöntemlere başvurulmalıdır. Yeni yayınları süratle takip etmeleri sağlanmalı, bu imkanlar cami içi ve dışı ilişkilerin artmasına katkı sağlayacaktır.

²⁷³ Fahri Kayadibi, a.g.e., 152.

²⁷⁴ Hamdi Uygun, a.g.t. s. 112.

Tablo 36. Yaş grubu ile Diyanet Dergisi dışında devamlı takip edilen gazete veya dergi arasındaki ilişki

Yaş grubu		Evet	Hayır	Toplam
18-30	adet	11	13	24
	%	45,8	54,2	100,0
31-40	adet	54	46	100
	%	54,0	46,0	100,0
41-50	adet	37	28	65
	%	56,9	43,1	100,0
51-yukarısı	adet	10	5	15
	%	66,7	33,3	100,0
Toplam	adet	112	92	204
	%	54,9	45,1	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerden 18-30 yaş arasında olanların, en düşük oran ile %45,8'inin diyanet dergisi dışında başka bir dergi takip ettiği görülmektedir. 51 yaş ve yukarı yaşıta olanlar ise, %66,7'lik en yüksek oran ile başka bir gazete ve dergi takip etmektedirler.

İmam-hatiplerin yaşları ve kıdemleri arttıkça diyanet dergisi dışındaki dergi ve gazete takibinin de paralel bir artış gösterdiği görülmektedir. Yaşlı görevlilerin gençlere göre diyanet dergisi ile yetinmeyip daha farklı gazete, dergi okudukları ve güncel hayatı daha yakından takip ettikleri söylenebilir. Bu oranlar ise yetersizdir, arttırılmalıdır. Gençler de farklı gazete ve dergilerin takipçisi olmalıdır.

Tablo 37. Çevre ile Diyanet Dergisi dışında devamlı takip edilen gazete veya dergi arasındaki ilişki

Çevre		Evet	Hayır	Toplam
Köy	adet	60	62	122
	%	49,2	50,8	100,0
Belde	adet	2	5	7
	%	28,6	71,4	100,0
İlçe	adet	7	5	12
	%	58,3	41,7	100,0
İl	adet	43	20	63
	%	68,3	31,7	100,0
Toplam	adet	112	92	204
	%	54,9	45,1	100,0

Çevre ile diyanet dergisi dışında farklı gazete ve dergilerin ilişkisine bakıldığında, beldede yaşamış olanların farklı gazete ve dergi takip etmede en az oranı oluşturduğu görülmektedir. Bunun dışında ise köyden, ilçe ve il doğru bakıldığında, okunan gazete ve dergi oranının da arttığı görülmektedir. Bu oran %54,9 gibi yarıya yakın bir oranla ilde en fazladır.

Konuyla ilgili yapılan bir araştırmaya katılan görevlilerin %33'ünün mesleki yayınları çoğu zaman takip edebilmesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'nın temin edilme kolaylığı etkilidir.²⁷⁵ Yayınların takibinde yaşanan çevre ve imkânlar önemlidir.

Yaşanan çevre ile takip edilen gazete ve dergi arasında kısmen paralellik olduğu söylenebilir. Bu oranların köyde ve beldede az olmasının sebebi, buralarda olanakların sınırlı olması olarak düşünülebilir. İlçe ve il merkezlerinde, imkânların etkisi ve farklı sosyal faaliyetlerin olmasından dolayı bu oranın arttığı söylenebilir.

Diyanet dergisi dışında farklı gazete ve dergi takibi, belde ve köylerdeki görevlilerden başlanılarak arttırılmaya çalışılmalıdır. Bütün bunlar, imam-hatiplerin mesleki yeterliliğinin ve yaygın din eğitimindeki rollerinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 38. İmam-hatiplerin severek izledikleri radyo-televizyon programları

Severek izlenilen radyo-televizyon programları	Kişi sayısı	
	Adet	%
Radyo-televizyon izlemem	3	1,5
Ayrım yapmadan hepsini severek izlerim	7	3,4
Eğitici kültürel programlar ve belgeseller	95	46,6
Dini ve ahlaki programlar	40	19,6
Spor programları	6	2,9
Sinema, dizi filmler	3	1,5
Haberler,siyasi tartışmalar	49	24,0
Müzik, eğlence ve yarışma	1	,5
Toplam	204	100,0

²⁷⁵ Ayşe Hümeysra Aslantürk, a.g.tebliğ.,s. 84.

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin %46,6'sı gibi yarıya yakınının eğitici, kültürel programlar ve belgeselleri,%24,0'ının haberleri, siyasi tartışmaları, %19,6'sının dini ve ahlaki programları, % 3,4'ünün ayırım yapmadan tüm programları severek izledikleri, düşük oranlarda da spor programlarını,dizi filmleri, müzik,eğlence ve yarışma programlarını izledikleri görülmektedir. %1,5'lik çok az bir oranın da radyo dinlemediği, televizyon izlemediği anlaşılmaktadır. Dini ve ahlaki programlar, 40 kişi (%19,6) tarafından sevilerek izlenmektedir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı dini ve ahlaki programların takibi yaygınlaştırılmalıdır. Ayırım yapmadan, bütün programları izleyenler de 7 kişi ile sınırlıdır.

Son yıllarda bir artış gösteren kitle iletişim araçları halkı aydınlatıcı, dini muhtevalı, yayınları içerik ve metod bakımından yetersizdir.²⁷⁶ Hasan Dam'ın yaptığı ankete katılan yetişkinlerin büyük çoğunluğu, TV'lerdeki dini içerikli programları genel olarak izlemektedirler. Ancak, yine büyük çoğunluğu bunları yeterli bulmamaktadır.²⁷⁷

Diyanet İşleri Başkanlığının süreli yayın hizmeti 1961 yılında başlamıştır. Başladığı tarihten günümüze kadar başarılı bir şekilde yürütülen bu hizmet kapsamında: Diyanet İlmi Dergisi, Diyanet Dergisi, Diyanet Çocuk Dergisi ve Diyanet Takvimi süreli yayın olarak hazırlanıp, toplumumuzun istifadesine sunulmaktadır. Bunların dışında Başkanlık, din eğitiminde ve din hizmetlerinin götürülmesinde kitle iletişim araçlarının önemini çok iyi bildiği için bu araçları kullanarak milletimizin kültür hayatına olumlu katkıda bulunmayı bir vazife addetmektedir. Bu gayeyi teminen, TRT 4 'de haftada bir gün (bu program TRT 2 ve TRT İNT 'de tekrarlanmaktadır.) İki saat yayımlanan ‘‘Diyanet Saati’’ programı yapılmakta ve yayınlanmaktadır. Ayrıca mubarek gün ve gecelerde televizyonlarda programlar yapılmaktadır.²⁷⁸ Bu yayınların süreleri uzatılmalıdır. Programlar halkın izleyeceği saatlere konulmalıdır.

²⁷⁶ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 223.

²⁷⁷ Hasan Dam, a.g.t., s. 169.

²⁷⁸ . Şükrü Öztürk, ‘‘ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi ve Hizmet İçerik Faaliyetleri ’’, s. 405.

Tablo 39. İmam-hatiplerin evlerinde bulunan kitapların dağılımı

Evinizde hangi tür kitaplar bulunur?	Kişi sayısı	
	Adet	%
Hiç kitap yok	2	1,0
Kur'an ve Türkçe anlamı	56	27,5
Kur'anı açıklayan tefsir kitapları	58	28,4
Hadislerle ilgili kitaplar	12	5,9
Akaid ve Kelam kitapları	2	1,0
Siyer ve İslam Tarihi kitapları	10	4,9
İlmihal ve Fıkıh kitapları	43	21,1
Namaz hocası ve dua kitapları	10	4,9
Genel kültür ansiklopedileri	11	5,4
Total	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerden yaklaşık dörtte birlik üç grubun evlerinde daha çok, tefsir kitapları Kur'an ve Türkçe meali ve fıkıh kitapları olduğu görülmektedir. Bunların dışında birbirine yakın ve düşük oranlarda Hadis, Akaid, Kelam, Siyer, İslam Tarihi ve dua kitapları ile genel kültür kitaplarının yer aldığı anlaşılmaktadır. Evimde hiç kitap yok diyenler ise %1 ile en düşük oranı oluşturmaktadır. Başka bir çalışmada ise, din görevlilerinin çoğunluğunda, dini kitapları ve Kur'an mealini bile okuma oranının düşük olduğu tesbit edilmiştir.²⁷⁹

İmam-hatiplerin görevleri ve karşılaştıkları sorunlar nedeniyle daha çok fıkıh ve tefsir kitaplarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bunların dışındaki kaynak kitapların oranının az olması, imam-hatiplerin mesleki yeterliliğini etkileyen unsurlardandır. Kitaplar, gazeteler, dergiler ve afişler hatta radyo ve televizyonun katılmasıyla, yaşadığımız çağın en büyük baskı, kültür, ve telkin, kuvveti haline gelmiş olan basını, ideal milli faydaya götürecek kavramlar üzerinde düşünmenin lüzumunu kimse inkar edemez.²⁸⁰ Bunun aksine Veysel Demir'in yaptığı benzer çalışmada ise din görevlilerinin çoğunluğunun boş zamanlarının kıymetini bilmekte oldukları ve boş vakitlerini kitap ve dergiler okuyarak geçirdikleri tesbit edilmiştir.²⁸¹ Bunun için din görevlileri mesleki yeterliliklerini ve yaygın din eğitimindeki

²⁷⁹ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 17.

²⁸⁰ Halit Güler, “ Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın Hizmetleri ”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991, s. 483.

²⁸¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 139.

rollerini arttıracak bir çok farklı kaynak kitaba ve genel kültür ansiklopedisine sahip olmalı, kendini geliştirecek yayınları takip etmeli ve sürekli gelişim içinde olmalıdır.²⁸²

Din hizmetlerini yaymak maksatıyla çıkarılan bu eserlerin okuyucusunun eline geçmediği görülerek, 1951 yılında çıkarılan 5806 sayılı kanunla, 50 bin lira nakit ve 71.667.26 lira ile Dini Yayınlar Döner sermayesi faaliyete geçmiş, bu husustaki yönetmenliğe göre bedava dağıtma yerine bastırılan kitapların satışı yapılmaya başlanılmıştır. Okuyucunun yayınlara gösterdiği ilgi ve güven sayesinde sermaye, 5806 sayılı kanunun birinci maddesi gereğince karların ve bağışların ilavesiyle her sene artmış, sermayenin artışı nispetinde yayınlar da çoğalmaya başlamıştır.²⁸³ Diyanet İşleri Başkanlığı, yayın yoluyla da halkımızı dini konularda aydınlatabilmek için kitaplar, gazete ve dergiler çıkarmaktadır. Yazılı eserlerde yaptığı bu çalışmayı sesli ve görüntülü yayınlarla destekleme ve daha yaygın hale getirme kararı almış bulunmaktadır. Yayın hizmetlerini aşağıdaki başlıklar altında özetlemek mümkündür:

1. Kitap yayını
2. Kitap Gazetesi
3. Diyanet Çocuk Dergisi
4. Diyanet Dergisi
5. Takvim
6. Sesli ve Görüntülü Yayınlar
7. Kütüphane²⁸⁴

Yayınlanan bu dini yayınlar, din görevlilerinin mesleki yeterliliğini ve seviyelerini de artırmakta ve geliştirmektedir.

Tablo 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38 ve 39 ‘un değerleri, 3 numaralı varsayımın kısmen doğrulandığını kanıtlamaktadır.

²⁸² Halit Güler, a.g.tebliğ, s. 483.

²⁸³ Halit Güler, a.g.tebliğ., s. 484-485.

²⁸⁴ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 47.

C. MESLEKİ YETERLİLİK SORUNU

1. Din Görevlisinin Özelliği

Toplumu din konusunda aydınlatma, dini bilgileri aktarma ve dini hizmetlerde onlara rehberlik görevlerini üstlenen imamların görevlerinde başarılı olabilmeleri için, hitabetlerinin kuvvetli olmasının gerekliliği bilinen bir gerçektir. Çünkü bugün imamlık ve hatiplik hizmetleri genelde aynı kişiler tarafından yürütülmektedir. Hatta il ve ilçelerde yeterli sayıda, köylerde ise hiç vaizin bulunmaması, vaizlik görevinin de imamlar tarafından yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.²⁸⁵ Dolayısıyla imamların cemaat karşısında başarılı olabilmeleri için, hitabet sanatını ve metodunu bilmeleri, kültürlü olmaları ve kendilerini çok iyi yetiştirmeleri gerekir.

Tablo 40. Din görevlisinde bulunması gereken özellikler

İmam-hatiplerde bulunması gereken en önemli özellik	Kişi sayısı	
	adet	%
Hafızlık	29	14,2
Ses ve kıraat	37	18,1
Dini bilgiler, mesleki uygulama	58	28,4
Giyim, kuşam ve görünüm	5	2,5
Cami içi-dışı cemaatle sosyal ilişki	72	35,3
Diğer	3	1,5
Toplam	204	100,0

Hızlı bir değişim içerisinde olan topluma hizmet vermek, ancak gelişmeleri takip ederek, dinamik bir düşünceye ve yapıya kavuşmakla mümkün olacaktır. Bu yüzden imam-hatiplerin sahip oldukları özellikler, mesleki-kültürel yeterliliklerini ve yaygın din eğitimindeki rollerini etkileyecektir.

Bir din görevlisinde bulunması gereken en önemli özelliği, araştırmamıza katılan imam-hatiplerin % 35,3'ü cami içi-dışı cemaatle sosyal ilişki, %28,4'ü dini bilgiler, mesleki uygulama, %18,1'i ses ve kıraat, %14,2'si hafızlık, %2,5'i giyim-kuşam ve görünüm, %1,5'i de ihlâs, samimiyet ve terbiye olarak görmektedir.

²⁸⁵ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 209.

Din görevlisi, günümüzde topluma yön verecek önder kişilerdendir. Bu nedenle imam-hatipler cemaatle sosyal ilişkisinin yanında giyim, kuşam ve görünümüne önem verip, dini bilgi hafızlık, ses, kıraat ve mesleki uygulama yönünden de başarılı olmalıdır.

1987–1988 Öğretim yılında din görevlisi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmeni adayı olan Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yapılan bir ankette, “Din görevlileri hangi konulara öncelik verilerek yetiştirilmelidir?” sorusuna öğrencilerin %54,80 gibi yarıdan çoğu kişilik ve karakteri olgunlaştırmak, %29,38’i pedagojik formasyona ağırlık vermek, %10,17’si mesleki alana ağırlık vermek, %5,65 gibi en az oranı ise genel kültüre ağırlık vermek diye cevap vermişlerdir.²⁸⁶ Öncelikle kişilik ve karakter çok iyi şekillendirilmeli ve bunlar davranışa yansımış olarak öğrenciler okullardan mezun edilmelidir. Dolayısıyla din görevliliğinde bulunması gereken özelliklerin başında doğru söz ve davranış (söz-davranış uyumu), sonra, formasyon, daha sonra ise mesleki alan bilgisinin geldiğini söyleyebiliriz.

Ramazan Buyrukçu’nun yaptığı çalışmaya katılan din görevlilerinin hemen hemen tamamı, imamların Kur’an-ı Kerim ve dini bilgilerin yeterli olması gerektiği hususunda birleşmektedir. Din görevlilerinden bir çoğu önce Kur’an bilgilerini sonra dini bilgileri zikrederken, bazı görevliler Kur’an ve dini bilgileri bir arada belirtmekte veya her ikisini birleştirerek mesleki bilgiler şeklinde ifade etmektedirler. Yine imamların büyük bir çoğunluğu “iyi”, “düzgün”, “güzel”, “yeterli ve tam” gibi genel ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir. Bazıları ise Kur’an ve dini bilgilerin yanında genel kültürlerinin de iyi olmasının gerekliliğini “Kur’an okuyuşu düzgün, dini bilgisi ve genel kültürleri iyi olmalı” şeklinde ifade etmektedirler. Çok az sayıda, özellikle yüksek öğrenim görmüş olanlar, imamın Kur’an ı yüzünden ve ezbere, tecvid kaidelerine dikkat ederek tertil ve te’deb üzere usulüne uygun olarak okuması gerektiğini belirtmektedirler. İmam-hatiplerin hemen hemen tamamına göre, bir imamın görevinde başarılı olabilmesi için, mesleğe başlamadan önce, Kur’an-ı Kerim ve meslek ile ilgili dini bilgileri kazanmış olmaları gerekir. Bazı denekler, mesleki bilgilerle beraber imamların genel kültürlerinin iyi olmasının gerekliliği üzerinde de durmaktadırlar. Sonuç olarak bir imam-hatipte bulunması gereken en önemli özelliğin, Kur’an-ı Kerim ve dini bilgilerin çok iyi bilinmesi gerektiği görülmektedir. Meslekte başarılı olabilmek için mesleki bilgi olarak, Kur’an-ı Kerim bilgisi ilk şart olarak görülmektedir.²⁸⁷ Araştırmamızda ise büyük

²⁸⁶ Mustafa Öcal, “Nasıl Din Eğitmcileri Yetiştirmeliyiz?”, s. 138

²⁸⁷ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 113.

çoğunluğu cami içi-dışı sosyal ilişki, ikinci sırayı ise dini bilgiler ve mesleki uygulamanın aldığı ve iki araştırma sonucunun kısmen örtüştüğü görülmektedir.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı anket çalışmasında, din görevlilerinin mesleklerinde yetişme ihtiyacı hissettikleri en önemli alanlara bu tablo ile ilgili bakıldığında, ankete katılan din görevlilerin %38'i kendilerini hafızlık yönünden eksik hissetmektedirler. %15'i iyi Kur'an okumak, %1'i iyi hutbe vermek, %18'i iyi vaaz vermek, %28'i dini bilgi ve kültür yönünden yetişmek, %8'i halkla ilişkiler konusunda kendini daha iyi yetiştirmek ihtiyacı duymaktadır. %2'si ise bu soruya hiç cevap vermemiştir.²⁸⁸ Burada da hafızlık, dini bilgi-genel kültür ve iyi vaaz vermek gibi konuların ve çalışmaların din görevlileri için çok önemli unsurlar olduğu görülmektedir Mehmet Yılgin'ın İstanbul'da yaptığı çalışma dikkate alındığında, din görevlilerinden %33,5'inin dini bilgileri ön plana çıkardığı, %29,6'sının hafızlığı, Arapça bilgisini, dini bilgisini, ve hitabeti, geri kalanların da hafızlığı, Arapça bilgisini ve hitabeti ön plana çıkardıkları görülmektedir.²⁸⁹

Ülkemizde ortalama 20.000 civarında gencimiz Kur'an Kurslarında hafızlığa çalışmakta ve bu öğrencilerden her yıl 5.000 civarında gencimiz hafızlığını bitirip belgelerini almakta, daha sonra da tamamına yakını İ.H.L.'ye devam ederek ülkemizdeki din görevlisi ihtiyacını karşılamaktadır. 1996 yılı itibarıyla, İ.H.L. 'de okuyan yaklaşık 30.000 hafız öğrenci bulunmaktadır. Hafızlığın mesleki yeterliliği arttırdığı söylenebilir. Bunun için hafızlık, din görevlilerinde bulunması gereken önemli bir özelliktir.²⁹⁰

Gerçekten de cami görevlilerinin hafız olmaları, iyi Kur'an okumaları, dini bilgileri ve kültürlerinin yeterli olması, cemaat üzerinde kültür, ve hitabet konularında donanımlı ve iyi yetişmiş olmasına bağlıdır. Bu konularda yetişmiş, olanlar kendilerine güvenmekte, görevini icra etmede bir sıkıntı çekmemekte ve cemaatinin memnuniyetini kazanmaktadır.

Din görevlisi yeterli bilgi, hafızlık, İslam'ın temel kaynaklarına müracaat edebilecek ve bunlarla cemaati aydınlatabilecek beceri, tefsir, hadis, fıkıh, itikad, v.b. konularına vakıf olma, güzel Kur'an okuma, tebliğ ve irşad metodunu iyi bilme ve uygulayabilme, cemaat

²⁸⁸ Ramazan Buyrukçu, a.g.e, s. 155.

²⁸⁹ Mehmet Yılgin, ag.t., s. 51-52.

²⁹⁰ Ali Özek , "Açılış Konuşmaları", Kursu Öğreticilerinin Problemleri", Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 12.

psikolojisi ve insan ilişkileri²⁹¹ konusunda yeterli bilgi ve beceri, ilmiyle amel olma, güzel ahlak, cemmaatin sosyal meselesine çözüm getirebilme, insanlarla iyi bir diyalog kurabilme, kısaca cemaatin dini konularda yeterince aydınlatabilme ve onlara dini konularda rehberlik yapabilmek için luzumlu bilgi ve beceriye sahip olmalıdır.

Tablo 41. Yaş grubu ile bir din görevlisinde bulunması gereken en önemli özellik arasındaki ilişki

Yaş grubu		Hafızlık	Ses ve kıraat	Dini bilgiler, mesleki uygulama	Giyim, kuşam ve görünüm	Cami içi-dışı cemaatle sosyal ilişki	Diğer	Toplam
18-30	adet	5	4	7	1	6	1	24
	%	20,8	16,7	29,2	4,2	25,0	4,2	100,0
31-40	adet	16	16	24	2	41	1	100
	%	16,0	16,0	24,0	2,0	41,0	1,0	100,0
41-50	adet	7	12	20	2	23	1	65
	%	10,8	18,5	30,8	3,1	35,4	1,5	100,0
51-yukarı	adet	1	5	7	0	2	0	15
	%	6,7	33,3	46,7	0,0	13,3	0,0	100,0
Toplam	adet	29	37	58	5	72	3	204
	%	14,2	18,1	28,4	2,5	35,3	1,5	100,0

Yaş grubuyla din görevlisinde bulunması gereken en önemli özellik arasındaki ilişkiye bakıldığında, araştırmaya katılan imam-hatiplerden 18-30, 31-40 ve 51-yukarı yaştakilerin daha çok dini bilgi ve mesleki uygulamayı ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bunların dışında 31-40 yaş arasındaki orta yaşlıların ise cami içi-dışı sosyal ilişkiyi daha çok tercih ettikleri görülmektedir. Hafızlığın yaş ve kıdem arttıkça daha az tercih edildiği anlaşılmaktadır. Genç görevliler için hafızlık ise yaşlılara göre daha çok önem verilen bir özelliktir. Yaş ilerledikçe ses ve kıraati tercih edenlerin oranı artmaktadır. Giyim-kuşam ve görünümün ise en az oranı oluşturmaktadır.

Hafızlık ve ses-kıraatin dışında dini bilgi-mesleki uygulamaya da önem verilmelidir. Toplamda ise en fazla oranı %35,3 ile cami içi-dışı cemaatle sosyal ilişki oluşturmaktadır. Bu oran ise yetersizdir. Cemaatle sosyal ilişkiye verilen önem daha çok artırılmalıdır. Bu gerçekleştiğinde, imam-hatiplerin yaygın din eğitimindeki rolü daha artmış olacaktır.

²⁹¹ Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 49.

2. Mesleki Yeterlilik / Yetersizlik ve Nedenleri

Tablo 42. İmam-hatiplerin mesleki ve kültürel yönden yeterlilikleri

İmam-hatiplerin kendilerini mesleki-kültürel yönden yeterli bulma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Çok yeterli	5	2,5
Yeterli	105	51,0
Orta	84	41,7
Yetersiz	10	4,9
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin yaklaşık yarısı mesleki ve kültürel yönden kendilerini yeterli görmektedir. İmam hatiplerin % 41,7'si kendilerini orta dereceli yeterli, % 2,5'i çok yeterli, % 4,9'u ise yetersiz görmektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında, imam hatiplerin % 95'inin kendilerini mesleki konularda yetersiz görmedikleri söylenebilir. Mehmet Yılğın'ın yaptığı alan araştırmasına katılan din görevlilerinin 48,9'un oldukça yeterli, %9,9'unun çok yeterli, %36,5'inin kısmen yeterli, %4,7'sinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da din görevlilerinin yarıya yakınının mesleki açıdan kendilerini yeterli gördüğü anlaşılmaktadır.²⁹²

Yıllardır gerek Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin ve gerekse halkın şikayet ve yakınmalarına bakılırsa, İ.H.L mezunlarının önemli bir kısmı dini hizmetlerin ifasında yetersiz kalmaktadır. Birkaç yıl içerisinde, İ.H.L mezunlarının din görevlisi olarak istihdamı kademeli olarak durdurulmalı ve bu hizmet alanı için öncelikle İlahiyat Fakültesi mezunları görevlendirilmelidir. Onların ihtiyaca cevap verememesi halinde, en az İlahiyat Meslek Yüksek Okulu (İMYO) veya İlahiyat Önlisans Programı (İÖP) mezunu olma ön şartı getirilmelidir.²⁹³

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı çalışmaya göre, araştırmaya katılan deneklerin çoğunluğun kendilerini mesleki açıdan yetersiz gördüğü anlaşılmaktadır. Kendilerini yeterli görenlerin oranı ise düşüktür.²⁹⁴ Buna karşılık bu çalışmaya katılanların büyük kısmının ise kendini yeterli gördüğü söylenebilir. İki çalışma bu yönüyle örtüşmemektedir.

²⁹² Mehmet Yılğın, a.g.t., s. 50.

²⁹³ Mustafa Öcal, "Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri", s. 60.

²⁹⁴ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 115-116.

Hasan Dam'ın Samsun'da yaptığı benzer çalışmaya katılan din görevlilerinin çoğunluğu, din görevlilerini mesleki bakımdan, insan ilişkileri ve eğitim metodları açısından yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Yetersiz buldukları hususlar şunlardır;

- a) Bilgi, kültür ve hitabet eksikliği
- b) Formasyon eksikliği
- c) Söz-davranış uyumsuzluğu
- d) Olumsuz meslek algısı
- e) Sosyal ilişki yetersizliği
- f) Günün şartlarına göre çözüm getirememe²⁹⁵

Özer Çetin'in Balıkesir'de yaptığı benzer çalışmaya katılan görevlilerin %26'sı kendisini yetersiz görürken, %56'sı ise biraz eksiğinin olduğunu belirtiyor. Hiç eksiğinin olmadığını söyleyenlerin oranı ise %18 ile sınırlıdır.²⁹⁶ Bu sonuca bakılarak o zamanki görevlilerin çoğunun kendini yetersiz ve eksik gördüğü söylenebilir. Şimdiki durumda bu oranlar değişmektedir. Görevlilerin %53,5'inin kendilerini mesleki ve kültürel yönden çok yeterli ve yeterli gördüğü anlaşılmaktadır. Yeterlilik oranında artış vardır Yetersizim diyenler ise %4,9'a gerilemiştir. Bu sonuç olumludur.

Ankara, Antalya ve Erzurum'da yapılan başka bir çalışmaya katılan cemaatin çoğu, imamların dini pratikleri uygulamada yeterince başarılı olamadıkları, görevlerini yerine getirmede yetersiz kaldıkları görüşündedirler. Cemaatin çoğunluğunun imam-hatipleri mesleki ve kültürel yönden yeterli görmediği söylenebilir.²⁹⁷ Ordu ve Ankara'da yapılan bir anket çalışmasına katılan cemaatin de %80'in üstünde büyük çoğunluğunun din adamlarına sorulan sorulardan yeterli yada kısmen cevap alabildikleri ortaya çıkmıştır. İlkokul mezunları, orta, lise ve üniversite mezunlarına göre ve az geliri olanların din adamlarını daha zayıf ve yetersiz gördükleri anlaşılmaktadır.²⁹⁸ Buradan hareketle cemaatin de büyük bölümü din görevlilerini yeterli görmektedir. Mustafa Köylü'nün yaptığı alan araştırmasında, din görevlilerinin çoğu mesleklerinde kendilerini yeterli görmektedir.²⁹⁹

²⁹⁵ Hasan Dam, a.g.t., s. 167.

²⁹⁶ Özer Çetin, a.g.t., s. 36.

²⁹⁷ Ramazan Buyrukçu, a.g.e.,s. 220.

²⁹⁸ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 79, 87.

²⁹⁹ Mustafa Köylü, a.g.t., s. 139.

İmam-hatiplerin çoğu, meslektaşlarının gerek vazifelerini görev olarak yerine getirmek, gerekse mesleklerinin prensiplerine uygun olarak yaşamak, yani meslek içi-dışı yaşayışlarında, imamlığın esas ve prensiplerine uygun hareket edebilmek hususunda yetersiz kaldıkları görüşündedirler.³⁰⁰

Ancak günümüzde (içinde bulunduğumuz bilgi çağında), yetişmiş ve çevresine faydalı olabilen din görevlisine her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Çünkü verdiği hizmetlerle toplum yapısının harcı olacaktır. Bunun için öncelikle iyi yetişmiş ,bilgi ve kültür düzeyi yüksek ,gerekli formasyonu almış ,toplumun her kesimiyle dialog kurabilen ,hoşgörülü hatta yabancı dil bilen, bilgisayar kullanan görevliye ihtiyaç vardır.³⁰¹

Günümüzde Balıkesir’de de, diğer çalışmalarda görüldüğü gibi, imam-hatiplerin büyük çoğunluğunun kendilerini mesleki, kültürel, ve sosyal yönden geliştirdiği, buna bağlı olarak ise yeterlilik düzeylerinin arttığı söylenebilir. Bunların da yaygın din eğitimindeki faaliyetlerin, cemaatle kurulan diyalogu arttırdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 43. Yaş grubu ile imam-hatiplerin kendilerini mesleki ve kültürel yönden yeterli bulmaları arasındaki ilişki

Yaş grubu		Çok yeterli	Yeterli	Orta	Yetersiz	Toplam
18-30	adet	0	10	14	0	24
	%	0,0	41,7	58,3	0,0	100,0
31-40	adet	3	51	39	7	100
	%	3,0	51,0	39,0	7,0	100,0
41-50	adet	0	33	30	2	65
	%	0,0	50,8	46,2	3,1	100,0
51-yukarısı	adet	2	10	2	1	15
	%	13,3	66,7	13,3	6,7	100,0
Toplam	adet	5	104	85	10	204
	%	2,5	51,0	41,7	4,9	100,0

Yaş grubuyla mesleki ve kültürel yeterlilik arasındaki ilişki karşılaştırıldığında, ankete katılan imam-hatiplerin yaklaşık yarısı, kendilerini mesleki-kültürel açıdan yeterli

³⁰⁰ Ramazan Buyrukçu, a.g.e.,s. 308.

³⁰¹ Recep Kılıç , “Din Görevlisinin Yetiştirilmesindeki Problemler”, Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri, Panel Ekim 2003, Ankara 2004 s.23.

görmektedir. Yaş ilerledikçe, yaş grubu arttıkça din görevlilerinin kendilerini yeterli görme oranı da artmaktadır. İleri yaştaki görevlilerin kendilerini gençlere göre daha çok yeterli gördüğü söylenebilir. Bu sonuca göre çalışma süresinin ve tecrübenin de etkisi yadsınamaz.

Daha önce yapılan bir çalışmaya göre, mesleki yeterlilik açısından yaş grubu ve kıdemi fazla olanlar, diğer yaş gruplarına göre kendilerini daha yeterli görmektedirler. Eksiği olmadığına inananların %66'sının yaş grubu ve kıdemi yüksek iken, eksiğinin çok olduğuna inananların %88,46'sının yaş grubu ve kıdemi düşüktür.³⁰² Günümüzde de bu sonuçla paralellik görülmektedir. Yaş ve kıdem arttıkça, imam-hatiplerin kendilerini daha yeterli gördükleri anlaşılmaktadır.

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı araştırmaya katılan görevlilerin, özellikle yeni görevlilerin, mesleki bilgilerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Araştırmanın geneli dikkate alındığında, genç imamların çoğunun mesleki formasyonlarının yetersiz olduğu görülmektedir.³⁰³

Aynı çalışmada; mesleki gelişme gösteremeyenleri genelde, görevde çok çok yeni olanlar ile meslekte görev süresi olarak belli bir mesafe katetmiş, özellikle mesleki uygulamalarda belli bir tecrübe kazanmış görevliler oluşturmaktadır.³⁰⁴

Sonuç olarak deniebilir ki; vatanını seven, milletine bağlı, İslami şuura sahip, bayrağıyla gurur duyan, İstiklal Marşını vicdanının sesi sayan, bilgili, şahsiyetli, ufku geniş, kültürü engin, dünya görüşü olan, ilmiyle amil, sentez ve yorum kabiliyeti yüksek din görevlilerinin gün geçtikçe artması en büyük temennimizdir.³⁰⁵

Ortaya çıkan sonucun iyileştirilmesi için, meslek içi eğitim kurslarında daha çok genç görevlilere ağırlık verilmeli ve çeşitli seminerlerle bu görevliler yeterli hale getirilmelidir.

³⁰² Özer Çetin, a.g.t., s. 37.

³⁰³ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 133.

³⁰⁴ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 234.

³⁰⁵ İsmet Ersöz, a.g.e., s. 163.

Tablo 44. İmam-hatiplerin kendilerini yetersiz görme sebepleri

İmam-hatiplerin kendilerini yetersiz görme sebebi	Kişi sayısı	
	Adet	%
Kur'an bilgim yeterli değil	1	9,1
Mesleki bilgi ve uygulamam zayıf	2	18,2
Mesleği sevmeme rağmen zorla yapıyorum	3	27,3
Sosyal yönüm zayıf, içime kapanığım	3	36,4
Diğer	1	9,1
Toplam	10	100,0

Ankete katılanlardan kendilerini yetersiz gören imam-hatiplerin, %36,4'ünün sosyal yönü zayıf ve içine kapanık olduğu, %27,3'ünün mesleği sevmesine rağmen zorla yaptığı, %18,2'sinin mesleki bilgi ve uygulamasının zayıf olduğu, %9,1'inin de kur'an bilgisinin yeterli olmadığı ve mesleğe karşı heyecanının kaybolduğu görülmektedir. Kendilerini yetersiz gören bu görevlilerin daha çok sosyal yönden zayıf, mesleki bilgi ve uygulamalarının yeterli olmadığı ve mesleği zorla yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu görevlilerin sosyal yönden aktif olması, toplumla iç içe olması ve yapılan dini, kültürel, sosyal...gibi faaliyetlere katılması sağlanmalıdır. Şartlar iyileştirilerek meslek sevdirmelidir.

Ramazan Buyrukçu 'nun yaptığı alan araştırmasında da kendini yetersiz gören imam-hatiplerin bir çoğu, ' Tanıdığım ve bildiğim imamların çoğunun mesleki bilgileri yeterli değil ' ' tam olarak sahip değiller', 'zayıf', 'yetersiz' gibi genel ifadelerle açıklamayı tercih etmektedirler. İmamların mesleki bilgi yetersizlikleri farklılık göstermektedir. Şöyle ki, bazı imamların dini bilgileri yeterli, Kur'an okuyuşları yetersiz, bazılarının ise Kur'an okuyuşları yetersiz, bazılarının ise, Kur'an okuyuşları ve uygulamaları yeterli, dini bilgi ve genel kültürleri yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni de okullarda verilen mesleki bilgilerin yetersizliği olarak gösterilmekte ve iyileştirilmesi hususunda alternatif teklifler yapılmaktadır. Deneklerin de ifadelerinden anlaşılabacağı gibi, imamların mesleki bilgilerle ilgili yetersizlikleri genelde Kur'an-ı Kerim'i yüzünden ve ezbere okuma üzerinde yoğunlaşmaktadır.³⁰⁶

Daha ilginç olan başka bir sonuç ise, din görevlilerinin %65'ini kendilerini meslekte yeterli görmemesidir. Bunların ileri sürdükleri gerekçeler ise ana başlıklar halinde şöyledir;

³⁰⁶ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 115-116.

“Biz bu mesleğe layık değiliz. Kur’anı yüzünden dahi doğru okuyamıyoruz. Namaz kıldırırken zaman zaman problem yaşıyoruz. Zira sureleri ezbere bilmiyoruz. Mevlit ve cenaze işlerini takip etmek için namaza gelmeyen arkadaşlarımız var. Din görevlilerinden bazısı, namazı bir an önce kıldırıp camiden ve cemaatten uzaklaşmak istiyorlar.” Bunun sonucunda cemaatin camiye, caminin cemaate yabancılaşması olgusu ortaya çıkmaktadır.³⁰⁷

Nitekim imamların ifade ettikleri bazı eksik ve yetersizliklere, İlahiyat Fakültelerinin, İmam-Hatip Lisesi ve Diyanet İşleri Başkanlığının yetkilileri, müftüler, imtihan komisyon üyeleri, seçkin hafızlar ve emekli imam-hatipler de zaman zaman yapılan seminer, sempozyum ve konferans gibi ilmi faaliyetlerde, sohbet ve mülakatlarda temas etmektedirler.³⁰⁸

Camiler, belirlenen hedefler doğrultusunda ve hazırlanan programları uygulamada belli bir başarı göstermiş olmakla birlikte araştırmalar, gözlemler vaiz ve imam-hatiplerin mesleki bilgi, metodik ve pedagojik formasyon, mesleki yaşayış, beşeri ve sosyal ilişkiler itibarıyla dini hizmetlerde başarı ve verim sağlayacak, geliştirecek düzeyde olmadığını, camideki din eğitiminin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur.³⁰⁹

Bu görevlilerin sosyal yönden aktif ve toplumla iç içe olması ve yapılan dini, kültürel, sosyal aktiviteler gibi faaliyetlere katılması sağlanmalıdır. Şartlar iyileştirilerek meslek sevdirmelidir.

Tablo 45. İmam-hatiplerin mesleği sevmelerine rağmen, zorla yapma sebepleri

İmam-hatiplerin meslekte zorlanma sebepleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Aile baskısı	1	33,3
Çevrenin etkisi	2	66,7
Toplam	3	100,0

Mesleği sevmelerine rağmen zorla yaptıklarını belirten üç imam-hatipten ikisinin çevrenin etkisinde kaldığı, birinin de aile baskısı altında kaldığı anlaşılmaktadır.

³⁰⁷ İlhan Yıldız, a.g.e., s. 76.

³⁰⁸ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 153.

³⁰⁹ Ramazan Buyrukçu, “ Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği ”, s. 507.

Toplumumuzda şöyle bir kanı vardır: Kişi sevdiği işi yapacak ki başarılı olsun. Sevdiği ile evlenecek ki mutlu olsun. Sonuçta kişiler mesleklerini, aile ve çevre baskısı ile değil, hür iradesi ile seçmelidir ki başarılı olsun.

Tablo 46. İmam-hatiplerin hizmet içi eğitim durumu

İmam-hatiplerin hizmet içi eğitim kursuna katılma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	190	93,1
Hayır	14	6,9
Toplam	204	100,0

Devlet, hizmeti menfi yönde engelliyici eğitim eksikliklerini gidermek, yani kamu personelinin hizmet içinde eğitilmeleri görevini, ilgili personelin kurumu ile Devlet Personel Dairesinin ortak sorumluluğuna vermiştir. Bundan hareketle hizmet içi eğitim, halen görevde olan personele görevleri ile ilgili bilgi, beceri ve pratik yeteneği kazanmaları amacıyla yapılan bir eğitimidir.³¹⁰

Mesleki eğitimde hizmet içi eğitim kursları ve işbaşı eğitim, günümüz dünyasında çok önem kazanmıştır. Değişim ve yeniden yapılanmalara ayak uydurmak için bu çok önemlidir. Hizmet içi eğitim, “kişilerin hizmetteki verim ve etkinliklerinin arttırılmasını geliştirmeye yol açan bilgi, beceri ve kurumların genel çalışma düzenini sürekli olarak etkileyen eğitim” olarak tarif edilmektedir.³¹¹

Diyanet İşleri Başkanlığın hizmetiçi eğitim faaliyetleri, Antalya, Bolu, Elazığ, Erzurum, İstanbul, Kastamonu, Konya, Manisa ve Trabzon illerinde bulunan eğitim merkezlerinde yapılmaktadır. Ankara ve Tekirdağ illerinde de birer eğitim merkezi açılmış olup fiilen hizmete girmesi için ön hazırlıklar sürdürülmektedir.³¹²

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin %93,1 gibi büyük çoğunluğunun hizmet içi eğitime katıldığı, %6,9 gibi az bir oranın da katılmadığı görülmektedir. İmam-hatiplerin büyük bir kısmının mesleklerinde daha yeterli hale gelmek için hizmet içi eğitim kurslarına

³¹⁰ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 241.

Ayrıca bkz. Haydar Taymaz, a.g.e., s. 4-5.

³¹¹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 157.

³¹² Şükrü Öztürk, “Din Eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığının Görevleri ve Sorunları”, s. 37.

katıldığı söylenebilir. Çoğunluğun katıldığı, katılmayanların da sırası geldiğinde katılacağını belirtmiştir. Hatta birçok görevlinin, birden fazla hizmet içi eğitim kursuna katıldığı bilinmektedir. Görevlilerin başarılarını arttırmak için hizmet içi eğitim kurslarının etkinliklerini arttırmak, gereğinde de yaptırımlar koymak düşünülmelidir.

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı ankete katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğunun, hizmet içi eğitime tabi tutulmadığı görülmektedir.³¹³ Bu araştırmada ise büyük çoğunluğun hizmet içi eğitime tabi tutulduğu görülmektedir. Bu farkın sebebi ise iki çalışmanın arasında 13 yıl süre farkının olması olabilir. Daha önce hizmet içi eğitim zorunlu değilken şimdi zorunludur.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı araştırmaya katılan din görevlilerinin, hizmet iç eğitim kursu ile ilgili durumlarına da bakıldığında, din görevlilerinin %75'i hizmet içi eğitim kurslarına katılmıştır.%24'ü katılmamıştır. %1'i de bu soruya cevap vermemiştir.³¹⁴ Din görevlilerinin tamamı, göreve başlamadan önce hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır.³¹⁵ Mehmet Yılın'ın yaptığı araştırmada da din görevlilerinin çoğunluğunun hizmet içi eğitim alma ihtiyacında olduğu görülmektedir. Bu durum, din görevlilerinin kendilerini mesleki yönden tam yeterli görmediklerini göstermektedir.³¹⁶ Balıkesir'deki oran dikkate alındığında ise, hizmet içi eğitime katılımın çok daha fazla olduğunu ve bunun da mesleki yeterliliği yükselttiğini söyleyebiliriz.

Tablo 47. Hizmet içi eğitim kurslarına katılmayan imam-hatiplerin düşünceleri

İmam-hatiplerin hizmet içi eğitime katılmamasının sebepleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Faydalı olmadığını düşünüyorum	1	7,1
Henüz çağrılmadım	13	92,9
Toplam	14	100,0

Hizmet içi eğitim kursuna katılmayan on dört imam-hatipten on üçü, henüz çağrılmamış, bir tanesi de bu kursların faydalı olduğunu düşünmemektedir. Çağrılmayanlar kanaate göre vekildir veya sırası gelmemiştir.

³¹³ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 244.

³¹⁴ Fahri Kayadibi, a.g.e., s.155-156.

³¹⁵ Cemal Tosun, a.g.t., s. 203.

³¹⁶ Mehmet Yılın, a.g.t., s. 50.

Tablo 48. Hizmet içi eğitim kurslarına katılan imam-hatiplerin düşünceleri

Hizmet içi eğitime katılan imam-hatiplerin kursla ilgili düşünceleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Çok faydalı oldu, kendimi yetiştirdim	79	41,8
Tekrar katılmayı arzu ederim	47	24,9
Müfredat yeterli değil, takviye edilmeli	59	30,7
Diğer	5	2,6
Toplam	190	100,0

Hizmet içi eğitim kursuna katılan imam-hatiplerin %41,8'inin bu kursları çok faydalı bulduğu ve kendilerini yetiştirdikleri, %30,7'sinin müfredatı yeterli bulmadığı, %24,9'unun tekrar katılmayı arzu ettiği, %2,6'sının da belli aralıklarla tekrar edilerek kursun süresinin uzatılmasını istediği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar dikkate alındığında %66,7 gibi bir çoğunluğun, hizmet içi eğitim kurslarını faydalı bulduğu ve tekrar katılmayı arzu ettikleri görülmektedir.

Fahri Kayadibi'nin çalışmasında ise, deneklerin %25'i hizmet içi eğitim kurslarının çok faydalı olduğunu, %63'ü faydalı olduğunu, %11'i de yetersiz olduğunu söylemektedir. Bu durum genelde, hizmet içi eğitim kurslarının faydalı olduğu ve katılanlarda olumlu izlenimler bıraktığını göstermektedir.³¹⁷

Diyanet işleri Başkanlığınca yapılan hizmetiçi eğitim kurslarına katılan 74 öğreticiden %51,7'si bu kursları faydalı bulmaktadır. Öğreticiler hizmetiçi eğitim seminerleri ve kurslarının daha sık aralıklarla ve teksifi olmasını istemektedirler.³¹⁸ Bu yüzden hizmetiçi eğitime daha da ağırlık verilmelidir.

Yapılan başka bir araştırmaya katılan din görevlilerinden hizmet içi eğitimin gerekliliğini düşünenler, okulda kazandıkları mesleki bilgilerin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Hizmet içi eğitime katılsın katılmasın ankete cevap veren bütün imamlar, hizmet içi eğitimin göreve başlamadan önce yapılmasını, yine aynı manada yeterlilik belgeseli alsın almasın her imam adayın mutlaka hizmet içi eğitime tabi tutulmasının gerektiğini

³¹⁷ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 156-157.

³¹⁸ Hümeysra Aslantürk, a.g.tebliğ, s. 82.

belirtmektedirler. Hatta bazıları, bütün imamların hizmetiçi eğitim kurslarından geçirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bazıları ise hizmet içi eğitimin süresinin kısa olduğu ve sürenin uzatılması gerektiğini düşünmektedir. Bütün imamlar hizmet içi eğitimin gerekli olduğu ve mesleki gelişmeye katkısının olacağı düşüncesindedirler.³¹⁹ Ayrıca hizmetiçi eğitim kurslarına, sahasıyla ilgili olmayan, çoğu defa aynı kişiler çağrılıyor.³²⁰ Hizmetiçi eğitimi, alanında uzman olanlar ve farklı kişilerce verilmelidir. Bu sonuçlara bakarak, hizmet içi eğitimin kaçınılmaz olduğu ve tüm imam-hatiplerin buna tabi tutulmaları sağlanmalıdır. Bu din görevlilerinin mesleki ve kültürel yeterliliğini de yükseltecektir.

Suat Cebeci'nin örgün din eğitiminde önemli rolleri olan meslek dersleri öğretmenlerine yaptığı bir araştırmada, öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimde aldıkları alan bilgilerinin yeterli olmadığı, Yüksek İslam Enstitüsü mezunu öğretmenlerin alan bilgisi yönünden, İlahiyat Fakültesi mezunlarından daha yüksek oranda kendilerini yeterli gördüğü anlaşılmaktadır.³²¹ İmam-hatiplerin bilgi ve kültür seviyelerini arttırmak için hizmet içi eğitim, kurs ve seminerlerine önem verilmelidir.³²²

Kursların süresi, kursiyerleri bıktırmayacak bir şekilde ayarlanmalıdır. Ayrıca bunların bir kısmı düzenli yaygın eğitim veren kurumlar şekline dönüştürülerek “araştırma enstitüleri” gibi çalıştırılmalı ve bu anlayışla teşkilatlandırılmalıdır.³²³ Hizmetiçi eğitimin süresinin en az 1-2 hafta olması, her öğreticinin mutlaka seminerlere katılması, programların öğreticilerin branşlaşmasına da katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi ve seminerlerin mutlaka uzmanlarca yürütülmesi şüphesiz genel bir kural olmalıdır. Aksi halde verim almak zorlaşır.

Tablo : 46, 47 ve 48'in verileri ile 4 numaralı varsayım kısmen doğrulanmıştır.

³¹⁹ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 247, 248, 249, 250.

³²⁰ Abdullah Özbek, “ Müzakereler ”Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 103.

³²¹ Suat Cebeci, İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerin Yeterlilikleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1994, s. 127.

³²² Veysel Demir, a.g.t., s. 137.

³²³ Ethem Ruhi Fırlı, a.g.tebliğ, s. 478.

3. Meslekte Kariyer

Tablo 49. İmam-hatiplerin Hac ve Umre' ye gitme durumları

İmam-hatiplerin hac ve umreye gitme durumları	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	74	36,3
Hayır	130	63,7
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %36,3' ünün hacca gittiği, %63,7' sinin de gitmediği görülmektedir. Bu sonuca göre araştırmamıza katılan imam-hatiplerin yarıdan fazlasının hac veya umreye gitmediği görülmektedir.

Tablo 50. Çevre ile görevli olarak Hacc veya Umre' ye gitme arasındaki ilişki

Çevre		Evet	Hayır	Toplam
Köy	adet	34	88	122
	%	27,9	72,1	100,0
Belde	adet	3	4	7
	%	42,9	57,1	100,0
İlçe	adet	4	8	12
	%	33,3	66,7	100,0
İl	adet	33	30	63
	%	52,4	47,6	100,0
Toplam	adet	74	130	204
	%	36,3	63,7	100,0

Yaşanılan çevre ile hac ve umreye gitme arasındaki ilişkiye baktığımızda, hac ve umreye en az gidenlerin %27,9 ile köy de yaşamış olan görevliler olduğu görülmektedir. Bu oran belde ve ilçede daha da artmaktadır. En fazla oranı da %52,4 ile ilde yaşamış olan görevliler oluşturmaktadır. Bu sonuca bakarak daha çok ilde yaşamış görevlilerin hac ve umreye gittiği görülmektedir. Bunda ildeki olanakların daha fazla olması ve buradaki görevlilerin daha sosyal ve aktif olmasının etkili olduğu söylenebilir. Köyde yaşamış olanların ise biraz içine kapanık olduğu, bu konularda fazla aktif olmadığı söylenebilir.

Tablo 51. İmam-hatiplerin Hac ve Umre'nin dışında görevli olarak başka ülkelere gitme durumu

İmam-hatiplerin hac ve umre dışında başka ülkeye gitme durumları	Kişi sayısı	
	Adet	%
Evet	17	8,3
Hayır	187	91,7
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin %91,7 gibi büyük çoğunluğunun, hac ve umre dışında başka bir ülkeye gitmediği, %8,3'ünün de gittiği görülmektedir. Yurt dışına gidilen ülkelerin daha çok Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, İsviçre ve Avusturya olduğu anlaşılmaktadır. Bunların imam-hatiplerin mesleki yeterliliğini, yabancı dilini, insanları etkileme gücünü arttırdığı görülmektedir.

Tablo 52. İmam-hatiplerin mesleklerinde daha iyi olabilmek için üst eğitim-öğretim yapma düşünceleri

İmam-hatiplerin bir üst eğitim –öğretim yapma düşünceleri	Kişi sayısı	
	Adet	%
Evet	164	78,9
Hayır	40	21,1
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %78,9'unun üst eğitim-öğretim yapmayı düşündükleri, %21,1'inin de üst eğitim-öğretimi düşünmediği görülmektedir. İmam-hatiplerin büyük çoğunluğu, kendilerini tam olarak yeterli görmemektedirler. Bunun için mesleklerinde daha iyi olabilmek için eğitim-öğretim seviyesini yükseltmek arzusundadırlar.

Tablo 53. Eğitim durumu ile meslekte daha iyi olabilmek için bir üst eğitim-öğretim yapmayı düşünme arasındaki ilişki

Eğitim durumu		Evet	Hayır	Toplam
İ.H.L Orta kısım	adet	3	4	7
	%	42,9	57,1	100,0
İ.H.L	adet	71	14	85
	%	83,5	16,5	100,0
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	adet	10	1	11
	%	90,9	9,1	100,0
Düz Lise	adet	4	0	4
	%	100,0	0,0	100,0
M.Y.O. (Önlisans)	adet	52	15	67
	%	77,6	22,4	100,0
Yüksek Lisans / Doktora	adet	2	0	2
	%	100,0	0,0	100,0
İlahiyat fak./ Yük. İslam Ensdtışında bir fakülte	adet	19	9	28
	%	67,9	32,1	100,0
Toplam	adet	161	43	204
	%	78,9	21,1	100,0

Eğitim durumuna bakıldığında, araştırmaya katılan imam-hatiplerden İHL orta kısım mezunlarının yarısından fazlasının, meslekte daha iyi olabilmek için üst eğitim-öğretim yapmayı düşünmedikleri görülmektedir. Bu sonuca bakarak İHL orta kısım mezunu görevlilerin kendilerini diğer eğitim kademelerindekilere göre daha yeterli gördükleri söylenebilir. Bunun dışındaki eğitim kademelerdekilerin büyük çoğunluğu, mesleklerinde daha iyi olmak için bir üst eğitim-öğretim yapmayı düşündükleri görülmektedir.

Düz lise mezunlarının ve yüksek lisans/doktora yapanların tamamının, üst eğitim-öğretimi düşündükleri anlaşılmaktadır. Bunların sonucunda İHL orta kısım mezunu olan görevlilerin yarısından çoğunun, eğitim durumlarından memnun oldukları, kendilerini kısmen yeterli gördükleri, bir üst eğitim-öğretime ihtiyaç duymadıkları düşünülebilir.

İHL mezunu olanların ve yüksek lisans / doktora yapanların tamamı, MYO (Önlisans), İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü dışında başka bir fakülte bitirenlerin büyük

çoğunluğu,kendilerini mesleki açıdan yeterli görmediği, bunun için üst öğretimi düşündükleri görülmektedir.

Hemen hemen eğitim seviyesi arttıkça imam-hatiplerin büyük çoğunluğunun kendilerini daha yeterli hale getirmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Eğitim durumuyla, mesleki açıdan daha iyi olma düşüncesi arasında kısmen paralellik olduğunu söylenebilir.

Tablo 54. Üst eğitim-öğretim yapmayı düşünen imam-hatiplerin durumu

Üst eğitim-öğretim yapmak isteyen imam-hatiplerin düşünceleri	Kişi sayısı	
	adet	%
İmkan tanınırsa Meslek Yüksek Okulunda okumak istiyorum	36	22,0
İlahiyat Fakültesinde okumak istiyorum	90	54,9
Yüksek lisans/Doktora yapmak istiyorum	12	7,3
Haseki Eğitim Merkezine gitmek istiyorum	26	15,9
Toplam	164	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerden üst eğitim-öğretim yapmayı düşünenlerin %54,9'unun ilahiyat fakültesinde okumak istediği, %22'sinin imkan tanınırsa meslek yüksek okulunda okumak istediği, %15,9'unun Haseki Eğitim Merkezi'ne gitmek istediği, %7,3 gibi az bir oranın da yüksek lisans ve doktora yapmak istediği görülmektedir. Üst eğitim-öğretimin daha da artırılması yaygın din eğitiminde ve mesleki yeterlikte din görevlisinin imajını arttıracaktır. Bu soruya “evet” cevabını veren 164 kişinin eğitim-öğretim seviyelerini yeterli görmedikleri ve bu seviyeyi yükseltme gayretinde oldukları söylenebilir.

Yüksek tahsil görmemiş ve tecrübesiz bir din görevlisinin, hem cemaat hem de sosyal çevre ile ilişkiler bakımından başarılı olamayabileceğini düşünmek gerekir.³²⁴ İmam-hatiplerin eğitimleri ve mesleki tecrübeleri arttıkça, verimliliklerinin de artacağını rahatlıkla söylenebilir.³²⁵ Bunun için imam-hatiplerin gerek mesleki yeterliliklerini arttırmak için, gerekse yaygın din eğitimindeki rollerini daha etkin hale getirmek için, üst eğitim ve öğretim kaçınılmazdır.

³²⁴ Cemal Tosun, a.g.e., s. 44.

³²⁵ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 222.

III.YAYGIN DİN EĞİTİMİ VE SOSYAL ALANDA DİN GÖREVLİSİ

A. YAYGIN DİN EĞİTİMİ

1. Yaz Kur'an Kursları

Yaygın dini eğitimi açısından, yaz aylarındaki dini bilgi kursları oldukça önemlidir. Çünkü anne ve babalar yaz aylarında çocuklarını dini bilgilerin güçlendirmesini camiye tanıtması, caminin manevi havasını teneffüs etmesi için bu kurslara göndermektedir.³²⁶

Yaygın din eğitimi kavramı içinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yaz aylarında camilerde, genellikle öğrencilere yönelik olarak açılan “Yaz Kur'an Kursları” ile sair zamanlarda yetişkin insanlara hitap etmesi gayesi ile açılan “Akşam Kur'an Kursları” yer aldığı gibi, bu faaliyetler yanında belirli yönetmelikler çerçevesinde, yine başkanlığın gözetim ve denetiminde faaliyet gösteren Kur'an Kursları da bulunmaktadır.³²⁷

Cami görevlileri, yetişkinler için 10 kişinin dilekçe ile başvurması halinde, akşam kursu açarak onlara dini bilgiler ve Kur'an-ı Kerim öğretmekle yükümlüdür. İmam-hatipler, ayrıca yazın okula giden öğrenciler için, camilerde Kur'an Kursları açar, Kur'an okutur ve dini bilgiler verir.³²⁸

Tablo 55. İmam-hatiplerin Yaz Kur'an Kurslarını başarılı bulmalarına göre dağılımı

Yaz Kur'an Kurslarını başarılı buluyor musunuz?	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	91	44,6
Hayır	113	55,4
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin %44,6'sının yaz kur'an kurslarını başarılı bulduğu, %55,4 gibi yarıdan biraz fazlasının ise başarılı bulmadığı görülmektedir.

³²⁶ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 159.

³²⁷ Mehmet Emin Ay, “ Kur'an Öğretiminde Mükafat ve Ceza ”, Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 107.

³²⁸ [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / Kur'an Kursları Yönetmeliği, Mad. 7-9 (22.02.2006).

Bursa’da yapılan benzer bir çalışmada yaz tatillerinde açılan kursların yetersiz kaldığı gözlenmiştir.³²⁹ Yapılan başka bir çalışmada ise, din görevlilerinin %99’unun camide dini yaz kurslarını açtığı, %1’inin de açmadığı görülmektedir.³³⁰

Yaz Kur’an Kurslarında görev alanlar ve başarılı hizmet verenler için teşvik edici önlem ve tedbirler alınmalıdır. Bunlar; Yurtdışı ve hac görevlerinde öncelik tanınması, ekonomik katkı v.s. şeklinde düşünülebilir.³³¹

Milletimizin dini eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1925 yılında, 10 kadro ile hizmete başlayan ve bugün sayısı 4650 olan Kur’an Kursları, 4991 Kur’an Kursu öğreticisi ile isteyen vatandaşlara veya bunların çocuklarına Kur’an-ı Kerim’in usulüne uygun okumasının ve mealinin öğretilmesinde, dini konularda, özet bilgilerin verilmesinde, alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.³³²

Sonuç olarak, neredeyse ülke genelindeki tüm din görevlilerinin yaz kursu açtığı anlaşılmaktadır. Bu oran bizim çalışmamızdaki orana çok yakındır. Yaz kursları, görevlilerin yaygın din eğitimindeki rolleri açısından da önemlidir.

³²⁹ Veysel Demir, a.g.t., s. 135.

³³⁰ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 158.

³³¹ Ramazan Buyrukçu, “ Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği ”, s. 508.

³³² Şükrü Öztürk, “ Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri ”, s. 404.

Tablo 56. Eğitim durumu ile imam-hatiplerin Yaz Kur'an Kurslarını başarılı bulmaları arasındaki ilişki

Eğitim durumu		Evet	Hayır	Toplam
İ.H.L Orta kısım	adet	4	3	7
	%	57,1	42,9	100,0
İ.H.L	adet	38	47	85
	%	44,7	55,3	100,0
İlahiyat Fak./Yük. İslam Enst.	adet	6	5	11
	%	54,5	45,5	100,0
Düz Lise	adet	3	1	4
	%	75,0	25,0	100,0
M.Y.O. (Önlisans)	adet	29	38	67
	%	43,3	56,7	100,0
Yüksek Lisans / Doktora	adet	1	1	2
	%	50,0	50,0	100,0
İlahiyat fak./ Yük. İslam Enstitüsünde bir fakülte	adet	10	18	28
	%	35,7	64,3	100,0
Toplam	adet	91	113	204
	%	44,6	55,4	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerden, düz lise mezunlarının %75'inin, İ.H.L. Orta kısım mezunlarının %57,1'inin, İlahiyat Fakültesi mezunlarının %54,5'inin, Yüksek lisans ve doktora mezunlarının %50'sinin, İ.H.L. mezunlarının %44,7'sinin, M.Y.O (Önlisans) mezunlarının %43,3'ünün, İlahiyat Fakültesi / Yüksek İslam Enstitüsü dışında başka bir fakülte mezunu olanların %35,7'sinin Yaz Kur'an Kurslarını başarılı bulduğu görülmektedir. Yaz kurslarını, düz lise mezunu olan görevlilerin daha çok başarılı bulduğu görülmektedir. En az başarılı bulanlar ise, İlahiyat Fakültesi / Yüksek İslam Enstitüsü dışında başka bir fakülte mezunu olan görevlilerdir. Yaz Kur'an Kurslarını toplamda, imam-hatiplerin %44,6'sı başarılı bulurken, %55,4'ü (yarından çoğu) başarılı bulmamaktadır.

Tablo 57. İmam-hatiplerin Yaz Kur'an Kurslarında yeterli öğrenciye ulaşılmasıyla ilgili düşünceleri

İmam-hatiplerin yaz Kur'an Kursundaki öğrenci sayılarıyla ilgili düşünceleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	83	40,7
Hayır	121	59,3
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin %40,7'si 'evet' cevabı vererek yaz kur'an kurslarında yeterli öğrenci sayısına ulaşıldığını, %59,3'ü de 'hayır' cevabı vererek bu kurslarda yeterli öğrenci sayısına ulaşılmadığını belirttiği görülmektedir. İmam-hatiplerin çoğunluğunun, Yaz Kur'an Kurslarının yeterli sayıya ulaşamadığı görüşünde olduğu söylenebilir.

Cami görevlileri, kursiyerlere Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretmektedir. Çocuklar bu bilgilerin yanında, hoşgörü ve sevgiyi kazanmaktadırlar. Bazı velilerin, çocuğunu tatilde boş zamanlarının değerlendirilmesi ve dışarıdaki çeşitli tehlikelerden korunabilmesi amacıyla kurslara gönderdiği görülmektedir.³³³ Bu şekilde ailelerin çocuklarına ilgi göstermesi ve bunun sonucunda onları yaz kurslarına göndermesi, bu kurslardaki öğrenci sayısını da arttırmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, cami ve cami dışında temel dini bilgilerin öğretimi amacıyla açılacak olan bir kursa, yapılan bir ankete katılan yetişkinlerin çok büyük bir kısmı (%82) katılabileceğini söylemiştir. Bunların %18'i böyle bir kursa düzenli olarak katılacağını söylerken, diğerleri zamanın ve mekânın uygun olması, konunun ilgi çekici ve öğrenme ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması ve öğreticilerin nitelikli olması gibi şartlara bağlı olarak katılabileceklerini ifade etmişlerdir.³³⁴

Bu konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, öğrencilerin Kur'an Kursu ve Yaz Kursu gibi yaygın din eğitimi kurumlarına gitmek istememelerinin sebebi dikkate alındığında, araştırmaya katılan öğrencilerin %29,9'u orada öğreneceğim bilgileri okulumda (İ.H.L.) zaten görmekteyim, %25,3'ü Kur'an okuma ve dini bilgiler yönünden kendimi yeterli görüyorum, şuanda buna gerek duymuyorum, %18,7 'si Kur'an Kursunda geçirdiğim günleri hatırladıkça, bir daha oralara gitmek istemiyorum, %7,5'i üniversiteye hazırlanıyorum, %6,5'i orada öğreneceğim bilgileri kitaptan da öğrenebilirim, %5,6'sı orada öğrenci ile yeterince ilgilenilmiyor, %4,7'si yaşımın müsait olmadığını düşünüyorum, %1,9'u yazları çalışarak aileme yardım etmem gerekiyor cevabı verdikleri görülmektedir.³³⁵ Netice olarak bu konuda toplumda herkese, ailelere, din görevlilerine ve yetkililere büyük görevler düşmektedir. Tüm bu olumsuz şartların ortadan kaldırılarak, Kur'an ve Yaz Kurslarının daha cazip hale getirilmesi gerekmektedir.

³³³ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 160.

³³⁴ Hasan Dam, a.g.t., s. 167.

³³⁵ Mehmet Emin Ay, a.g.tebliğ., s. 117.

Tablo 58. İmam-hatiplerin yaz kur'an kurslarında yeterli öğrenci sayısına ulaşamaması ile ilgili düşünceleri

İmam-hatiplerin yaz kurslarında yeterli öğrenciye ulaşamaması ile ilgili düşünceleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Yeteri kadar ilgilenemediğim için	2	1,6
Aileler yazlıklara veya tarlaya gidiyorlar	48	39,8
Yaş sınırlamasının olması	59	47,7
Müfredat programının yetersizliği	1	0,8
Zaman darlığı	9	8,6
Diğer	2	1,6
Toplam	121	100,0

İmam-hatiplerin %47,7'si yaş sınırının olmasını, %39,8'i ise ailelerin yazlıklara veya tarlaya gitmesini, yaz kurslarında yeterli öğrenci sayısına ulaşamamasının sebebi olarak görmektedir. Bunun dışında yaklaşık aynı oranlarla da zaman darlığı, müfredat programının yetersizliği, ailelerin duyarsızlığı ve din görevlisinin yeteri kadar ilgilenememesi görülüyor. Yarıya yakın bir çoğunluk, yeterli öğrenciye ulaşamamasında yaş sınırının olduğunu belirtmektedir. Yetkililer bu konulara değinmeli ve bütün olumsuzluklar ortadan kaldırılarak, yaz kurslarındaki öğrenci sayısı arttırılmaya çalışılmalıdır.

8 yıllık zorunlu eğitim sebebiyle kurslara kayıt olma yaşının 14-15'e yükselmesi, kurslara olan talebi hızlı bir şekilde düşürmüştür.³³⁶ Gözlemlerimize göre bu kurslara özellikle büyük illerimizde imamlar pek itibar etmemektedir. Bu faaliyet daha ziyade müezzinler ile bazı yerlerde Kur'an kursu mezunları İ.H.L. ve az da olsa İlahiyat Fakültesi öğrencilerince yürütülmektedir. Bilgi ve tecrübe eksikliği olan bu eğitimciler yeterince faydalı olamamaktadır.³³⁷

Mehmet Emin Ay'ın yaptığı bir çalışmada, ankete katılan öğrencilerin %18,7'si Kur'an kursu, cami hocası ya da özel bir hocadan aldıkları din eğitiminde, kendilerine uygulanan maddi (bedeni) veya manevi cezalardan olumsuz yönde etkilendikleri için bir daha bu kurumlara gitmek istememektedirler.³³⁸ Ayrıca Yaz tatilindeki kursların yetersiz olduğu ve

³³⁶ Mustafa Öcal, "Müzakere", Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri 2003, s. 216.

³³⁷ M. Faruk Bayraktar, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi", s. 352.

³³⁸ Mehmet Emin Ay, a.g.tebliğ., s. 117.

bazı öğrencilerin ücret vermedikleri için kurslara alınmadıkları gözlenmiştir.³³⁹ Bütün bu olumsuzluklar, yaz kurslarının yeterli sayıya ulaşmasını engellemektedir.

Yaz kurslarının amaca ulaşip ulaşmadığına bakıldığında, kurslara devam konusunun tamamen ihtiyari oluşu, devamsızlık yapanlara bir müeyyidenin olmayışı, öğrencinin çokluğu, sürenin kısalığı, bazı camilerde görevlinin tek oluşu, velilerin ilgisizliği gibi nedenler kursların verimliliğini azaltabilmektedir. Bunlar, yaz kurslarının başarıya ulaşmasını etkileyen unsurlardan bazılarıdır.³⁴⁰

Yapılan bir araştırmada, öğrencilerin “‘Şu anda teklif edilse, din eğitimi ve öğretimi için tekrar Kur’an kursu, cami veya özel bir hocaya yine gider miyiniz?’” sorusuna verdiği cevapların %72,86’sının ‘evet giderdim’, % 27,14’ü ise ‘hayır gitmezdim’ olduğu görülmektedir. Neredeyse ¼ lük bir oranın hayır cevabı vermektedir.³⁴¹

Cami kurslarında muhteva ve metodların geleneksellikten kurtulamadığı bir gerçektir. Cami kurslarında, konu ve muhteva seçimi ile kullanılan yöntemler hususunda ebeveynlerin beklentilerinin tam olarak karşılanamadığı ortaya çıkmıştır.³⁴² Bunlar, yaz kurslarının başarısını ve yeterli öğrenci sayısına ulaşılmasını olumsuz etkilemektedir. Bu sonuç, bize ailelerin ve din görevlilerin bu konuda üzerine düşeni tam olarak yapamadıklarını göstermektedir. Din görevlilerinin gençler üzerindeki etkisinin ve yaygın din eğitimindeki rolünün yetersiz olduğu söylenebilir.

Tablo: 55, 56, 57 ve 58 ile 9.numaralı varsayım büyük oranda doğrulanmıştır..

2. Rehberlik ve İletişim

Tablo 59. İmam-hatiplerin dini konularda komşularına rehberlik yapma durumu

Komşulara dini konularda rehberlik yapma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	196	96,1
Hayır	8	3,9
Toplam	204	100,0

³³⁹ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 17.

³⁴⁰ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 161.

³⁴¹ Mehmet Emin Ay, a.g.trbliğ., s. 115-116.

³⁴² Cemal Tosun, a.g.t., s. 203.

İmam-hatiplerin %96,1'inin dini konularda komşularına rehberlik ettiği, %3,9'u gibi çok az bir oranın da komşularına rehberlik etmediği anlaşılmaktadır. Çok büyük oranda imam-hatiplerin dini konularda başvurulacak merci olduğu, cami içi-dışı cemaatle ve komşularıyla iyi ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Yapılan bir araştırmada görevlilerin bir kısmı cemaatlerinin eğitimi için vakit ayırmış, eğitim faaliyetlerinde cemaatlerine dini konularda sohbet etmiş ve Kur'an-ı Kerim öğretmiştir.³⁴³

Bursa'da yapılan bir araştırmada elde edilen bulgulara göre din görevlilerinin fonksiyonlarını yeterince yerine getiremediği, cemaat ve halkın üzerindeki tesirlerinin de sınırlı kaldığı anlaşılmıştır.³⁴⁴ Buna bağlı olarak din görevlilerinin komşularına yaptıkları rehberlikte yetersiz kaldıkları söylenebilir.

Yapılan başka bir araştırmada cemaat, imamların namaz kıldırmaları, hutbe ve vaaz vermeleri yanında, diğer dini ve sosyal işlerinde de imamın yanında olmasını, kendisine yardımcı olmasını, özellikle dini vazifelerinde kendisine rehberlik etmesini istemekte ve ona ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Cemaat, namaz, oruç, zekat ve hac gibi İslamın temel şartları olarak bilinen dini pratiklerin dışında cenaze, mevlit, hatim, nikah, sünnet gibi dini merasimleri de yapılması gereken dini pratikler olarak görmektedir.³⁴⁵ Dolayısıyla im-hatiplere cami dışında da çok büyük görevler düştüğü görülmektedir.

Tablo 60. Yaş grubu ile komşulara dini konularda rehberlik yapma arasında ilişki

Yaş grubu		Evet	Hayır	Toplam
18-30	adet	21	3	24
	%	87,5	12,5	100,0
31-40	adet	97	3	100
	%	97,0	3,0	100,0
41-50	adet	63	2	65
	%	96,9	3,1	100,0
51-yukarısı	adet	15	0	15
	%	100,0	0,0	100,0
Toplam	adet	196	8	204
	%	96,1	3,9	100,0

³⁴³ Veysel Demir, a.g.t., s. 140.

³⁴⁴ Veysel Demir, a.g.t., s. 134.

³⁴⁵ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 217.

Yaş grubu ile komşulara dini konularda rehberlik yapma arasındaki ilişkiye bakıldığında, yaş grubu arttıkça komşulara dini konularda rehberlik yapma oranının da arttığı görülmektedir. Bu oran 18-30 yaş grubunda %87,5 iken, 51 ve yukarı yaş grubunda %100'e ulaşmıştır. Genç görevlilerin komşularla daha az diyalog kurduğu, onların sorunlarına daha az rehberlik ettiği anlaşılmaktadır. Bunda yeni göreve başlamış olmalarının, tecrübenin ve kıdemlerinin az olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Yaş, görev süresi, kıdem ve tecrübe attıkça mesleki yeterlilik de arttığından, komşulara yapılan rehberliğin arttığı görülmektedir. Yaşın artmasıyla komşulara yapılan rehberlik arasında pozitif artış vardır. Çevreye yapılan rehberlikler de imam-hatibin yaygın din eğitimindeki rolünü etkilemektedir. İmam-hatiplerin zaman zaman evleri dolaşarak, ziyarette bulunmaları din eğitimi açısından yararlı olacaktır.³⁴⁶

Tablo 61. Cemaatin ve çevrenin imam-hatiplere son bir ay içinde dini bir problemini danışma durumu

Cemaatin son bir ay içinde bir problemini imam-hatibe danışma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	185	90,7
Hayır	19	9,3
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin büyük çoğunluğuna, cemaatten ve çevreden son bir ay içinde dini bir problemini danışan olduğu, çok az bir kısmına da danışan olmadığı görülmektedir. İmam-hatiplerin tamamına yakınının çevresine rehberlik ettiği ve çevresiyle iyi iletişim kurduğu anlaşılmaktadır.

Hasan Dam'ın yaptığı benzer çalışmaya katılan deneklerin çoğunluğu, din ile ilgili bir problemle karşılaştığında ya da herhangi bir öğrenme gereksinimi duyduğunda, bunu öncelikle çevresinde dini bilgisine güvendiği kişilere sorduğunu, daha sonra kendisinin araştırdığını söylemiştir. Bunları sırasıyla, cami görevlilerine ve müftülüğe sorduklarını ifade edenler izlemektedir. Din ile ilgili öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasında, din görevlilerinin

³⁴⁶ Şükrü Kefli, a.g.t., s. 223.

daha az oranda tercih edilmesi, onların mesleki yetersizliklerinin ve kendilerine fazla güven duyulmamasının bir sonucu olarak görülmektedir.³⁴⁷

İmam-hatiplerin görevinin sadece namaz kıldırmakla sınırlı olmadığı, sürekli cemaatle ve çevresiyle ilişkilerinin devam ettiği söylenebilir. İmam-hatipler, kendilerine dini sorun ve problemlerini danışan insanlara yardımcı olarak, mesleki yeterliliklerini ve yaygın din eğitimindeki rollerini arttırmış olacaktır.

Tablo 62. İmam-hatiplerin toplumdaki diyalog kurduğu yaş grupları

Diyalogun daha iyi sağlandığı yaş grupları	Kişi sayısı	
	adet	%
15-25 yaş	36	17,6
26-35 yaş	90	44,1
36-50 yaş	68	33,3
51- yukarısı	10	4,9
Toplam	204	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerin %44,1'inin, 26-35 yaş arasındakilerle (ilk yetişkinler), % 33,3'ünün 36-50 yaş arasındakilerle (orta yaştakiler), %17,6'sının 15-25 yaş arasındakilerle (gençler), %4,9 gibi çok az bir kısmının ise 51 ve yukarı yaştakilerle (yaşlılar)daha iyi diyalog kurduğu görülmektedir. Gençlerle diyalogun olmasına rağmen, gençlerin camiye çok fazla devam etmedikleri görülmektedir. Gelişim çağının da etkisiyle imam-hatiplerin bu yaştakilerle çok fazla diyalog kuramadığı söylenebilir. En çok ilişkinin ilk yetişkinlerle, en az ilişkinin ise yaşlılarla olduğu da dikkate değerdir. İmam-hatipler ayırım yapmaksızın her yaş grubuyla ilişkilerini en üst seviyede tutmaya çalışmalıdır Bu, yaygın din eğitimi açısından da çok önemlidir.

Samsun'da yapılan bir çalışmada, araştırmaya katılan yetişkinlerin yaklaşık yarısından biraz fazlasının, din görevlilerine her türlü problemlerini rahat bir şekilde açabildiklerini söylerken, üçte biri ise, bazı problemlerini utandığı ya da gizli kalmasını istediği için sormadığını ifade etmiştir.³⁴⁸ Yetişkinlerin yarıya yakınının, din görevlileriyle diyalogunun iyi olduğu görülmektedir.

³⁴⁷ Hasan Dam, a.g.t., s. 167.

³⁴⁸ Hasan Dam, a.g.t., s. 168.

Tablo 63. Yaş grubu ile diyalogun daha iyi sağlandığı yaşlar arasındaki ilişki

Yaş grubu		15-25 yaş	26-35 yaş	36-50 yaş	51- yukarısı	Toplam
18-30	adet	5	13	6	0	24
	%	20,8	54,2	25,0	0,0	100,0
31-40	adet	13	51	30	6	100
	%	13,0	51,0	30,0	6,0	100,0
41-50	adet	13	24	26	2	65
	%	20,0	36,9	40,0	3,1	100,0
51- yukarısı	adet	5	2	6	2	15
	%	33,3	13,3	40,0	13,3	100,0
Toplam	adet	36	90	68	10	204
	%	17,6	44,1	33,3	4,9	100,0

Araştırmaya katılan bütün yaş grubundaki imam-hatiplerin büyük çoğunluğunun toplumdaki orta yaştakilerle (26-35 ve 36-50 yaş) daha iyi diyalog kurduğu görülmektedir. Diyalogun en az olduğu yaş grubunu ise yaşlılar oluşturmaktadır. Gençlerle de yeteri kadar ilişki kurulamadığı görülmüyor.

Bursa’da yapılan benzer bir araştırmada, din görevlilerinin cemaatle iletişim kurmakta güçlük çektiği, bunun da sebebinin, cemaatin çoğunun yaşlı olması ve genç din görevlilerinin onların seviyesine inememesi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.³⁴⁹

Beyza Bilgin’in ulaştığı sonuca göre ise cemaatten en çok problem çıkaranların yaşlılar olduğu düşünülürse, bu sonuca paralel olarak en az diyalogun da onlarla kurulduğu görülmektedir. Gençler ve ilk yetişkinlerle kurulan ilişkinin yetersiz olduğu görülmektedir. Bazı din görevlileri gençlerin seviyesine inememekte, onları etkileyememektedir. Bunlar da gençlerle diyalogu azaltmaktadır. Yetişkinlerin, çocuklara ve gençlere yardıma hazır olmaları ve yardım etmeleri günümüzün acil ihtiyacıdır.³⁵⁰

Din görevlileri, bütün yaştakilerle güzel ilişki kurmalı, gerektiğinde onların seviyesine inmeli ve her konuda onlara rehberlik etmelidir. Onların sorunlarını dinlemeli, onlara yardımcı olmaya çalışmalıdır. Bunun sonucunda sadece orta yaştakilerle değil, gençler ve yaşlılarla da kurulan diyalog arttırılmış olacaktır.

³⁴⁹ Veysel Demir, a.g.t., s. 167.

³⁵⁰ Beyza Bilgin, Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980, s. 16.

Tablo 64. İmam-hatiplerin cemaatle diyaloglarını sağlama durumları

Cemaatle diyalogun daha çok sağlanmasını sağlayan yeteneklerin dağılımı	Kişi sayısı	
	Adet	%
Bilgi ve mesleki yeterliliğimle	58	28,4
Söz ve davranışlarının birbiri ile uyumuyla	111	54,4
Sosyal etkinliklere katılmam ile	33	16,2
Diğer	2	1,0
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin %55,4 gibi yarıdan biraz fazlasının cemaatle diyaloglarını, söz ve davranışlarının uyumuyla, %28,4'ünün bilgi ve mesleki yeterliliğiyle, %16,2'sinin sosyal etkinliklere katılımıyla sağladığı görülmektedir. Ayrıca %1 gibi çok az bir oranın da cemaatle samimiyet ve hoşgörü ile diyalogu sağladığı görülmektedir.

İmam-hatiplerde söz ve davranışların uyumu, cemaatle diyalogda ön plana çıkmaktadır. Bu da imam-hatiplerin cemaate söylediği ve anlattıklarını uyguladığını göstermektedir. Sözler ve yapılanların uyumlu olması, cemaatle daha iyi diyalog kurulmasını sağlamaktadır. Toplumda buna dikkat eden din görevlileri, daha geniş kitlelere ulaşabilir. Bilgi ve mesleki yeterliliğin de cemaatle diyalogta çok önemli olduğunu ama ikinci sırada yer aldığı, sosyal etkinliklere katılımın ise son sırada yer aldığı görülmektedir. İmam-hatipler, kendilerini her yönden donanımlı hale getirirse, cemaatle diyalogları daha da artacaktır.

Fahri Kayadibi'nin yaptığı araştırmada, din görevlilerinin cemaatle diyalogu sağlamak ve cemaati çoğaltmak için yaptığı faaliyetlere göre deneklerin %10'u sadece iyi vaaz etmeyi, %1'i sadece iyi hutbe hazırlayıp okumayı, %3'ü çocuklara ve yetişkinlere dini bilgiler kursu açmayı, %13'ü cemaate sempatik ve sevindirici davranmayı, %76'sı ise bütün bu faaliyetlerin hepsinin cemaatle diyalogu daha iyi sağlayacağı ve arttıracığı kanaatindedirler.³⁵¹

Buna bakarak din görevlileri, söz ve davranışlarının uyumunu, mesleki yeterliliklerini, sosyal etkinliklerini vb. arttırdıklarında, cemaatle olan ilişkilerini de güçlendirmiş olacaktır.

³⁵¹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 169.

B. CEMAATLE VE DERNEKLE İLİŞKİLER

Din görevlisi ve cemaatin iletişim kurabilmeleri, birbirlerini tanımalarına ve karşılıklı anlayış oluşturmalarına bağlıdır. Sevgi, saygı, hoşgörü ve içtenlik, iletişim sürecini başlatmak ve devam ettirmek için gereklidir. Etkiletişim daima iki yönlüdür.³⁵² Bu sebeple cami görevlisi ile cemaat karşılıklı birbirini etkiler. Önemli olan ilişkinin ve etkilemenin yapıcı ve müspet olmasıdır.

Tablo 65. Camiye beş vakit devam eden cemaat sayısının dağılımı

Camiye beş vakit devam eden cemaatin sayısının odağılımı	Kişi sayısı	
	adet	%
1-10	38	18,6
11-20	41	20,1
21-30	40	19,6
31-50	47	23,0
51- yukarısı	38	18,6
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan İmam-hatiplerin %23'ünün camilerine beş vakit devam eden cemaat sayısını 31-50 arası, çok yakın oranlarla %20,1'inin 11-20 arası, %19,6'sının 21-30 arası ve %18,6 sının da 51 ve yukarısı olarak belirttiği görülmektedir. Bunun sonucunda daha çok camilere beş vakit devam eden cemaat sayısının 31-50 arasında olduğu, genel olarak cemaat sayısının az olduğu görülmektedir.

Tablo 66. Cemaatin yaş ortalamasına göre dağılımı

Cemaatin yaş ortalamasının dağılımı	Kişi sayısı	
	Adet	%
15-25 yaş	3	1,5
26-35 yaş	4	2,0
36-50 yaş	112	54,9
51- yukarısı	85	41,7
Toplam	204	100,0

³⁵² Çiğdem Kağıtçıbaşı, İnsan ve İnsanlar, 4. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1979, s. 51.

İmam-hatiplerin %54,9'u cemaatinin yaş ortalamasının 36-50 yaş olduğunu, %41,7'si 51 ve yukarı yaş olduğunu, %2'si 26-35 yaş olduğunu, %1,5'i gibi çok az bir kısmı ise 15-25 yaş olduğunu belirtmektedir. Genel olarak cemaatin yaş ortalamasının genç yaştan başlayarak yaşlılığa ve insanların kendilerini ölüme daha yakın hissettikleri zamana doğru arttığı görülmektedir. Gençlerin camiye rağbet etmedikleri, bunda en fazla görevin ailelere, sonra da İmam-hatiplere düştüğü söylenebilir. Cemaatin yaş ortalamasında, orta yaş grubu (36–50) ön plana çıkmaktadır. Genç cemaat (15-25) ise yok gibidir. Yaş ilerledikçe, ölüm hissinin arttığı, emeklilik çağının geldiği, insanların daha çok hacca gittiği, dünya işleri ile ilişkinin azaldığı ve buna paralel olarak, cemaat sayısının da nispeten arttığı söylenebilir.

Veysel Demir'in benzer çalışmasında, cemaatin yaş ortalamasının oldukça yüksek olduğu, gençlerin sayısının ise çok az olduğu tesbit edilmiştir. Bunun sebebinin ise ailelerin çocuklarıyla ilgilenmemesi ve gereken dini eğitimi vermemeleri, okullarda da verilen din eğitiminin yetersiz olduğu söylenebilir.³⁵³ Yapılan başka bir araştırmada da cemaatin hemen hemen yarısının (%49) yaş ortalamasının 41-50 arasında olduğu belirtilmiştir.³⁵⁴ Genel olarak ortaya çıkan sonuçlara baktığımızda, cemaatin yaş ortalamasında en az oranı genç yaştakiler oluşturmaktadır.

Tablo 67. İmam-hatiplere göre gençlerin camiye daha az gelme sebepleri

Gençlerin camiye daha az gelmelerinin sebepleri	Kişi sayısı	
	adet	%
Anne- babaların ilgilenmemeleri ve telkinde bulunmamaları	99	48,5
Okullarda verilen dini eğitimin yetersizliği	57	27,9
Medyadaki gençliği dinden soğutan yayınların etkisi	30	14,7
Gençlerin cami içi dini konuşmaları tatmin edici bulmamaları	4	2,0
Görevlilerin gençlere yeteri kadar diyalog kuramaması	11	5,4
Diğer	3	1,5
Toplam	204	100,0

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin %48,5'i (yarıya yakını) gençlerin camiye daha az gelmelerinin sebebini, anne-babaların ilgilenmemeleri ve telkinde bulunmamalarını, %27,9'u okullarda verilen din eğitiminin yetersizliğini, %14,7'si medyadaki gençliği dinden

³⁵³ Veysel Demir, a.g.t., s. 140.

³⁵⁴ Cemal Tosun, a.g.t., s. 203.

soğutan yayınların etkisini, %5,4'ü gençlerin cami içi dini konuşmaları tatmin edici bulmamaları olarak görmektedir. Ayrıca gençlerin camiye az gelmelerinin sebebi; imam-hatiplerin gençlerle yeteri kadar iyi diyalog kuramaması (%2), cemaatin öteleyici olması ve gençlerin manevi değerlerinden uzaklaşması (%1,5) olarak görülmektedir.

Anne-babalara büyük işler düşmektedir. Bu konuda ebeveynler bilinçlendirilmeli ve eğitilmelidir. Yetkililerin okullardaki din eğitimiyle ilgili konulara eğilmesi ve bu konuları gözden geçirmesinin faydalı olacağı söylenebilir. Bu konu da medyanın etkisi de yadsınamaz. Gençlerin olumsuzluklardan kurtulması için gerekenler yapılmalı ve camiye sıcak bakmaları için onlarla samimi diyalog kurulmalıdır.

Tablo 68. Cami cemaatinde en çok problem çıkaran yaş gruplarının dağılımları

Cemaatte en çok problem çıkaranların yaşlarına göre dağılımı	Kişi sayısı	
	Adet	%
15-25 yaş	3	1,5
36-50 yaş	12	5,9
51- yukarısı	189	92,6
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplere göre, cemaatten en çok problem çıkaranların, %92,6 ile 51 ve yukarı yaştakilerin olduğu görülüyor. Bunu, %5,9 ile 36–50 yaş ve %1,5 ile de 15–25 yaş arasındakilerin takip ettiği görülüyor. Bunun sonucunda cemaatten en büyük problemi yaşlıların çıkardığı anlaşılmaktadır. Yaşlıların emeklilikle beraber boş zamanlarının arttığı ve kendilerini daha çok ibadete verdiği, bununla beraber de en çok problem yaşanan grubu oluşturduğu söylenebilir. Gençlerin ise camiye gitme oranının da az olmasıyla paralel olarak en az problem yaşanan grup olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda, din görevlileri ile cemaatin bilinçlendirilerek ortak noktalarda uzlaştırılmaları sağlanmalı ve problemler en aza indirilmelidir.

Bu konuyla ilgili daha önce yapılmış alan araştırmasına göre, cemaatten en çok problem çıkaranların oranının gençlerden başlayarak, yaşlılara doğru giderek arttığı görülmektedir. Yaşlılarda bu oran en yüksektir. Buna göre cemaatten en çok yaşlıların

problem çıkardığı, yaş azaldıkça problem çıkarma oranının da azaldığı görülmektedir.³⁵⁵ Her iki sonuç arasında yıllar geçmiş olsa da paralellik olduğu söylenebilir.

Mustafa Köylünün bu alanla ilgili yaptığı çalışmada, cemaat ve halkın ,imam-hatipleri müftülüğe şikayetiyle ilgili soruya, imam-hatiplerden %84,27’si “şimdiye kadar herhangi bir şikayet olmadı” şeklinde cevap verirken, %14,30’u “ara-sıra ”, %1,43’lük gibi küçük bir bölümü de “sık sık şikayetler oluyor” şeklinde cevap vermiştir. Dolayısıyla imamlardan büyük çoğunluğunun (%84,27) bu tür şikâyetlerle ilgili herhangi bir problemlerinin olmadığı sonucuna varabiliriz.³⁵⁶ Bu çalışmada da büyük oranda bu tür şikâyetlerle ilgili herhangi bir problemin yaşanmadığı görülmektedir. (Bkz. Tablo. 67)

Tablo 68’in bulguları 10. varsayımımızı kısmen doğrulamaktadır.

Tablo 69. İmam-hatiplerin cami dernek yöneticileriyle problem durumu

Cemaatteki dernek yöneticileri ile problem durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	3	1,5
Hayır	104	51,0
Cami derneğimiz yok	97	47,5
Toplam	204	100,0

Araştırmamıza katılanların %51’inin (yaklaşık yarısının)cami dernek yöneticileriyle bir probleminin olmadığı, %1,5 gibi çok az bir oranın ise problem yaşadığı, bunun yanında %47,5’inin de cami derneğinin olmadığını görülmektedir.

İmam-hatiplerin, derneği olan camilerdeki dernek yöneticileriyle uyumlu oldukları, genelde problem yaşamadıkları anlaşılmaktadır.

Cemal Tosun’un yaptığı doktora tezindeki alan araştırmasına göre, din görevlilerinin %28,7’si dernek yöneticileri ie problemleri olduğunu belirtmişlerdir.³⁵⁷ Balıkesir’ de 1992’de yapılan başka bir çalışmada ise camilerinde dernek bulunan 39 din görevlisinin %51,28’i dernekleriyle problemi olduğunu belirtmişlerdir. Din görevlilerinin, fiziki yapıdan kaynaklanan problemleri önlemede faydalı olurken, bazı problemlere de sebebiyet

³⁵⁵ Özer Çetin, a.g.t., s. 46.

³⁵⁶ Mustafa Köylü, a.g.e., 127.

³⁵⁷ Cemal Tosun, a.g.t., s. 44.

vermektedir. Dernek üyelerinin camiye sahiplenmeleri, din görevlisinin din görevliliği ile aralarındaki görüş ayrılıkları, dernek üyelerinin din görevlisini kendilerine bağlı bir memur gibi görmeleri, din görevlileri ile dernek üyeleri arasındaki yetki kargaşası dernek üyelerinin farklı kültürlere sahip olmaları problemlere neden olmaktadır.³⁵⁸

Bu çalışmaya katılan görevlilerinin %39'unun camisinde dernek bulunduğu bunların da yarısına yakının dernek yöneticileriyle problem yaşadığı görülmektedir. Günümüzde ise dernek sayısının arttığı ve %39' dan %52,5'e yükseldiği görülmektedir. Derneği olan camilerin %1,5'inde yöneticilerle problem yaşandığı ve bu oranın gerilediği anlaşılmaktadır. Şu anda da dernek yöneticileri ile yaşanan problemin yok denecek kadar az olduğu ve görevlilerinin yöneticilerle ilişkilerinin daha iyi olduğu söylenebilir.

C. SOSYAL VE DİNİ ETKİNLİKLER

Cami görevlilerinin cami içinde ve dışında cemaati ilgilendiren bir dizi görevleri vardır. Cami görevlilerinin, namaz kıldırmak, cuma ve bayram hutbeleri, yetişkinlere ve çocuklara dini bilgiler vermek, mübarek geceleri ihya, hatim-mevlit okumak, ezan-ikamet okumak, caminin bakımı güvenliğini sağlamak gibi dini görevleri vardır.

Cami dışındaki görevleri, camide yapılması mecburi olmayan, aynı zamanda gelenek haline de dönüşmüş dini görevlerdir. Bunları dua, hatim, mukabele, mevlit, cenaze, nişan, düğün, nikâh, sünnet, yeni doğan çocuklara isim koymak, çeşitli dini merasimler olarak sıralanabilir.³⁵⁹

³⁵⁸ Özer Çetin, a.g.t., s. 85-86.

³⁵⁹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 108.

Tablo 70. İmam-hatiplerin katıldığı sosyal faaliyetlerin dağılımları

İmam-hatiplerin katıldığı sosyal faaliyetler	Kişi sayısı	
	adet	%
Yeni doğanlara ad koyma	28	13,7
Sünnet ve mevlüde iştirak	79	38,7
Cenazelerin defin işleri	17	8,3
Nikah ve düğüne iştirak	19	9,3
Spor faaliyetlerine katılma	12	5,9
Hayır işlerine yardım	36	17,6
Hasta ziyaretleri yapma	13	6,4
Toplam	204	100,0

İmam-hatiplerin sosyal faaliyetlere katıldığı ve bunların %38,7 ile en çok sünnet ve mevlide iştirak, %17,6 ile hayır işlerine yardım, %13,7 ile yeni doğanlara ad koyma, olduğu görülmektedir. Bunların dışında da, imam-hatiplerin çok yakın oranlarla, nikah-düğüne iştirak, cenaze defin işleri, hasta ziyaretleri ve spor faaliyetlerine katıldığı görülmektedir.

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı çalışmaya baktığımızda, cami dışı yapılan faaliyetlerin ve dini pratiklerin daha çok mevlid, hatim, cenaze, sünnet ve nikah olduğu, bunların dışında da fazla bir hizmetlerinin olmadığı görülmektedir.³⁶⁰ Ayrıca din görevlilerinin sosyo-kültürel faaliyetlerinin yetersiz olduğu ve bunları geliştiremedikleri tesbit edilmiştir.³⁶¹ İmam-hatiplerin cami dışı faaliyetlere katılması, insanlarla kaynaşmasını, diyalog kurmasını ve insanlar üzerindeki etkisini daha da arttıracaktır.

Fahri Kayadibi'nin bu konuyla ilgili yaptığı araştırmanın sonucu ile yukarıdaki tablodaki sonuçlar birbirine yakındır. Cami görevlilerine “Cami dışında sosyal faaliyetleriniz nelerdir?” sorusuna, görevlilerin %36'sı cami dışında çeşitli dernek, okul aile birliği ve vakıf faaliyetleriyle meşgul olduklarını ifade etmektedir. %61'i ise dini sohbet, konferans ve diğer kültürel faaliyetlerde bulunmak şeklinde ifade etmişlerdir. %3'ü de ankete cevap vermemiştir. Cami içi ve dışında görev ifası bakımından cemaatleriyle iyi diyalog içinde oldukları tesbit edilmiştir. Ayrıca “Cami dışında cemaatinizle ve size gelen öğrencilerinizle ilginiz daha çok hangi konulardadır?” sorusuna, din görevlilerin %59'u mevlit, hatim, Kur'an okumak, çocuklara isim koymak seçeneğini işaretlemişlerdir. %39'u ev sohbetleri demiştir. %2'si de

³⁶⁰ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 178, 180-181.

³⁶¹ Veysel Demir, a.g.t., s. 136..

hiç cevap vermemiştir. Cami dışında cemaat, cami görevlisini mevlit, hatim, Kur'an okuma, çocuklara isim koyma ve dini konularda sohbet etmek için evlerine davet edebilmektedir. Cami görevlilerinin %97'si, bu tip görevler için, cami dışına çıktığını ve cemaatiyle cami dışında da diyalog içinde olduğunu belirtmişlerdir. Ancak %2'si bu soruya cevap vermemiştir.³⁶²

Mehmet Yılın'ın çalışmasında, din görevlileri, cami görevleri dışında, dini nitelikli konulardan, başta mevlit-hatim, nikah ve cenaze konularında, çok az da olsa hastalarını okutma hususunda cemaatin kendilerine müracaat ettiklerini belirtmektedir.³⁶³ Bu sonuçtan İmam-hatiplerin görevlerinin sadece cami ile sınırlı olmadığı, cami dışında da onlara büyük görevler düştüğü görülmektedir.

Camilerde Ramazanlarda kılınan teravih namazları, okunan mukabele ve ilahilerle çeşitli vesilerle okunan mevlidler, cemaati dini yönden coşturan bir çeşit duygu eğitimi vasıtalarıdır. Ayrıca güzel sesli müezzinler tarafından usulüne uygun okunan ezanlar da cemaatin duygu eğitiminde son derece etkili olmaktadır. O halde İmam-hatip ve müezzinlerin bu çerçevede yeterli seviyede musiki eğitimi almaları da sağlanmalıdır.³⁶⁴

Suat Cebeci'nin yaptığı bir araştırmaya katılan, örgün din eğitiminde etkili olan meslek dersleri öğretmenlerinin, okulun sosyal ve kültürel faaliyetlerine katılma, okul yönetimi ve velilerle iletişim ve işbiliği kurma, öğrencilerin ders dışı sorunları ile ilgilenme v.b. sınıf dışı etkinliklerdeki tutum ve yaklaşımlarının olumlu olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁵

Din görevlileri tüm sosyal faaliyetlere katılarak halkla iç içe ve sosyal dayanışma içerisinde olmaya çalışmalı, cami içi ve dışı faaliyetlerde aktif olmalı, hasta ziyareti, spor vb. aktivitelere de katılarak yaygın din eğitimindeki rolünü arttırmalıdır.

Tablo 70'in verileri ile 5 ve 6 numaralı varsayım kısmen doğrulanmıştır..

³⁶² Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 171,172,176

³⁶³ Mehmet Yılın, a.g.t., s.57.

³⁶⁴ M. Faruk Bayraktar, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi", s. 351.

³⁶⁵ Suat Cebeci, a.g.t., s. 127.

Tablo 71. İmam-hatiplerin yetişkinler için dini etkinlikler yapma durumu

Yetişkinler için dini etkinlikler yapıyor musunuz?	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	165	80,9
Hayır	39	19,1
Toplam	204	100,0

Yetişkin cemaate ve çocuklarına müsait zamanlarda Kur'an öğretmek, dini bilgiler konusunda yeterince bilgiler vermek, cemaati memnun eder. Bunun yanında cemaatin dini sorularının cevaplandırılma, cami görevlilerinin en önemli hizmetlerinden biridir.³⁶⁶

Araştırmamıza katılan imam-hatiplerin %80,9 gibi büyük bir bölümünün yetişkinler için dini etkinlikler yaptığı, %19,1 gibi az bir bölümün ise yetişkinler için dini etkinlikler yapmadığı görülmektedir. Bu oran fazladır. İmam-hatiplere düşen görevler sonucunda bu dini etkinlikler daha da arttırılmalıdır. Her yaştan ve kesimden insanın katılımını sağlayacak dini, sosyal ve kültürel etkinlikler yapılmalıdır.

İmamlardan bazıları zaman zaman gece kursları düzenleyerek veya sabah ve ikinci namazlarından sonra yetişkinlere Kur'an okumasını ve dini bilgiler öğretmek gayreti içerisinde görünmektedirler. Ancak kendi ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, fazla ilgi çekmediği, katılanların fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Burada cemaatin ilgisizliği yanında, imamların birçoklarının bu hizmette yeterince istekli, kabiliyetli ve teşvik edici olmadıklarını da söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu tür faaliyetlerle isteyenlere, Kur'an okumasının öğretildiği, Kur'an okumak ve dini bilgilerle ilgili eksiklerinin tamamlandığı anlaşılmaktadır.³⁶⁷ Veysel Demir'in yaptığı çalışmaya katılan din görevlilerinin ise, cemaatin ve mahalle halkının dini bilgilerini arttırmak için yaptıkları eğitim faaliyetlerinin çok az olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁸

Fahri Kayadibi'nin yaptığı alan araştırmasında, yetişkinler için yapılan dini etkinliklere baktığımızda, deneklerin %51'i (yaklaşık yarısı) yetişkinler için dini bilgiler kursu açtıklarını ifade etmişlerdir. %47'si ise açmadıklarını belirtmişlerdir. %2'si de cevap vermemiştir. Cami görevlilerinin yarıdan fazlasının akşam kursu açtığı bulgular arasındadır.

³⁶⁶ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 118-119.

³⁶⁷ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 263.

³⁶⁸ Veysel Demir, a.g.t., s. 135.

Yetişkinler için camide dini bilgiler kursu açmak günümüzde bir parola olarak kullanılan “ömür boyu eğitimin” bir gereğidir. Ayrıca bu kursları açmanın görevlilerin cemaat üzerindeki etkinliğini arttırdığı da müşahade edilmektedir.³⁶⁹ Bizim çalışmamızda yetişkinler için yapılan dini etkinliklerin oranı ise diğerine göre daha yüksektir. Balıkesir’deki din görevlilerinin, yetişkinler için yapılan dini etkinliklerde ve yaygın din eğitiminde daha faal oldukları ve onlarla daha iyi diyalog kurdukları söylenebilir.

İmam-hatipler, camilerdeki hutbe ve vaazların dışında imkanları nispetinde, çeşitli meslek dışı eğitsel faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetler yaz kursları, yetişkinlere yönelik Kur’an öğretim kursları ve dini sohbetler olabildiği gibi, çeşitli dini merasimlere katılma şeklinde de olmaktadır. Dolayısıyla, bu tür meslek dışı faaliyetlerin yaygın din eğitiminde olumlu katkılarının olduğunu söylenebilir.³⁷⁰

Öğrenmeye hazır olma duygusu yetişkinlerin eğitiminde önemlidir. Yetişkin eğitimi gönüllülük esasına dayandığı için, şayet öğrenmeye karşı güdülenme sağlanamazsa, onları öğrenmeye zorlamak mümkün olmaz. Bu güdünün sağlanabilmesi, onun öğrenmeye gereksinim duymasının sağlanmasıyla mümkün olur. Yetişkinler kendi yaşam sorunlarıyla başa çıkabilmek için, bilmeye ve yapabilmeye gereksinim duydukları şeyleri öğrenmeye hazır olurlar. Yani onlar yeni bilgileri, becerileri, değerleri ve tutumları, gerçek yaşam durumlarına uygulanabilecek şekilde sunulduğu zaman en etkili şekilde öğrenmektedirler.³⁷¹

İmam-hatiplere düşen görevler sonucunda bu dini etkinlikler daha da arttırılmalıdır. Her yaştan ve kesimden insanın katılımını sağlayacak dini, sosyal ve kültürel etkinlikler yapılmalıdır. Bunun yanında, öğrenmek amacıyla etkinliklere katılacakların öğrenme arzularını güdüleyerek, motivasyonlarının sağlanması ihmal edilmemelidir.

³⁶⁹ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 162.

³⁷⁰ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 222-223.

³⁷¹ Hasan Dam, a.g.t., s. 165.

Tablo 72. Çevre ile yetişkinler için dini etkinlikler (sohbet) yapma arasındaki ilişki

Çevre		Evet	Hayır	Toplam
Köy	adet	97	25	122
	%	79,5	20,5	100,0
Belde	adet	6	1	7
	%	85,7	14,3	100,0
İlçe	adet	8	4	12
	%	66,7	33,3	100,0
İl	adet	54	9	63
	%	85,7	14,3	100,0
Toplam	adet	165	39	204
	%	80,9	19,1	100,0

Çevreyle yetişkinler için yapılan dini etkinlikler arasındaki ilişki dikkate alındığında, köy, belde, ilçe ve ilde yaşamış görevlilerin büyük çoğunluğunun yetişkinler için dini etkinlikler yaptığı görülmektedir. Bunların arasında %66,7 ile ilçede yaşayanların en az oranı oluşturduğu görülmektedir. Kırsal kesimden kente doğru gidildikçe yetişkinler için yapılan dini etkinlikler artmaktadır. Belde ve ildeki %85,7'lik kesim, en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bunun sonucunda belde ve ildeki görevlilerin yetişkinlerle daha iyi diyalog kurduğu görülmektedir.

Kırsal kesimden kente doğru gidildikçe yapılan dini etkinliklere paralel olarak, rehberlik faaliyetlerinin, sosyal ve kültürel etkinliklerin, yetişkinlerle olan diyalogu arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu oran kısmen yetersizdir. Köyden ve ilçeden başlayarak bu oran daha da arttırılmalıdır.

Yapılan benzer bir araştırmada imam-hatiplerin büyük çoğunluğu, cemaatin genelde dine ve din görevlilerine karşı ilgisiz olduklarını, dini bilgi ve kültürlerinin çok yetersiz olduğunu belirtmektedirler.³⁷² Bu sonuca bakarak, imam-hatiplerin cemaat ve yetişkinler üzerinde ne kadar sorumluluğu olduğu ortaya çıkmış oluyor. İnsanların dine karşı ilgilerinin, dini bilgi ve kültürlerinin artmasında din görevlilerine büyük iş düşmektedir.

³⁷² Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 351.

Tablo 73. Yaş grubu ile yetişkinler için dini etkinlikler (sohbet) yapma arasındaki ilişki

Yaş grubu		Evet	Hayır	Toplam
18-30	adet	14	10	24
	%	58,3	41,7	100,0
31-40	adet	81	19	100
	%	81,0	19,0	100,0
41-50	adet	56	9	65
	%	86,2	13,8	100,0
51- yukarısı	adet	14	1	15
	%	93,3	6,7	100,0
Toplam	adet	165	39	204
	%	80,9	19,1	100,0

Yaş grubu ile yapılan dini etkinliklere bakıldığında, 18-30 yaşındaki din görevlilerinin yarısından çoğunun (%58,3) yetişkinler için dini etkinlikler yaptığı görülmektedir. Bu oran, yaş ve kıdem arttıkça artmaktadır. Yaşlı görevlilerin yetişkinlerle daha iyi diyalog kurduğu, onlarla sohbet ettiği ve daha iyi ilişkiler kurduğu, genç görevlilerin ise halkla biraz daha az iletişime geçtiği anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda, halkın da genç yaştaki görevlilere göre ileri yaştakilerle daha çok ilişki içinde oldukları, onlara daha çok danıştıkları ve dini etkinlikler içinde bulundukları söylenebilir.

Çevre şartları ile yetişkinler için yapılan dini etkinlikler arasındaki ilişkiyle, yaş grubu ile yapılan dini etkinlikler arasında pozitif bir ilişki vardır. (Bkz. Tablo 72)

Ramazan Buyrukçu'nun cemaate yaptığı bir anket çalışmasında, cemaatin, imamların kendileri ile daha yakın beşeri ve sosyal ilişkiler içerisinde olmasını, kendilerine daha samimi ve daha sıcak yaklaşmasını, çocuk ve gençlerin gönüllerini kazanmak için onlarla yakından ilgilenmesini, cemaatin ihtiyaçlarını tesbit etmesini istediği görülmektedir.³⁷³ Bu sonuca bakarak, imam-hatiplerin cemaatle ve yetişkinlerle iyi diyalog ve ilişki kuramadığı, onların beklentilerini yerine getiremediği ve cemaatin bundan yakındığı söylenebilir.

³⁷³ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 361.

Tablo 74. Yetişkinler için yapılan dini etkinliklerin konulara göre dağılımı

Yetişkinler için hangi dini etkinlikleri yapıyorsunuz?	Kişi sayısı	
	adet	%
K.Kerim	44	26,0
Fıkıh, dini bilgiler	70	43,2
Hadis okuma	8	4,7
Tefsir okuma	7	4,1
Genel bilgiler ve genel kültür	35	21,3
Diğer	1	,6
Toplam	165	100,0

Cami görevlileri, yetişkin 10 kişinin dilekçe ile başvurması halinde, valilik oluru ile oluşan akşam kursları açarak onlara dini bilgiler öğretir.³⁷⁴ İmam-hatipler yazın okula giden öğrenciler için camilerde Kur'an Kursları açar. Kur'an okutur ve dini bilgiler verir.³⁷⁵

Araştırmamızda yetişkinler için dini etkinlik yapanların %43,2'sinin fıkıh ve dini bilgiler verdiği, %26'sının K. Kerim'i anlattığı, %21,3'ünün genel kültür bilgileri, %4,7'sinin hadis bilgisi ve %4,1'inin ise tefsir bilgisi verdiği görülmektedir. Bu sonuca göre daha çok fıkıh ve dini bilgilerin ön plana çıktığı görülmektedir. En az oranı ise tefsir çalışmaları ve sohbet oluşturmaktadır. Fıkıh, dini bilgiler ve K.Kerimin yanında genel kültür ve ansiklopedik bilgilerin de oranı arttırılarak yetişkinlere daha kapsamlı etkinlikler yapılmalıdır.

Cemal Tosun'un yaptığı doktora çalışmasına katılan din görevlilerin çoğunluğunun, yetişkinler için Kur'an Okuma ve Dini Bilgiler Kurslarına yoğunluk verdikleri tesbit edilmiştir.³⁷⁶ Fahri Kayadibi'nin yaptığı çalışmada da yetişkinlere dini bilgiler kursu açan cami görevlilerinin %69'u yetişkinlere, hem Kur'an ve namaz surelerini hem de dini bilgiler öğrettikleri görülmektedir. %11'i yalnız Kur'an-ı Kerim ve namaz sureleri, %14'ü de sadece dini bilgiler verdiğini ifade etmişlerdir. Katılanların %5'i ise soruya cevap vermemiştir.³⁷⁷ Ayrıca yetişkinler için yapılan Adalet Bakanlığı'nın yeniden yapılanma programı

³⁷⁴ [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / Kur'an Kursları Yönetmeliği, No: 7 (22.02.2006).

³⁷⁵ [http:// www.diyanet.gov.tr/](http://www.diyanet.gov.tr/) mevzuat / Kur'an Kursları Yönetmeliği, No: 9 (22.02.2006).

³⁷⁶ Cemal Tosun, a.g.e., s. 68.

³⁷⁷ Fahri Kayadibi, a.g.e., s. 162-163.

çerçevesinde, cezaevlerinde düzenlenen kurslar arasında da en büyük ilgiyi din ve ahlak eğitiminin aldığı tesbit edilmiştir.³⁷⁸

Bütün bu sonuçlar, bu araştırmada elde edilen sonuca yakındır. Bu da yetişkinlerin ihtiyaçlarının daha çok Kur'an-ı Kerim, fıkıh ve dini bilgiler konularında olduğunu göstermektedir. Bu yelpaze genişletilmeli, diğer farklı konularda da yoğunlaşılmalıdır.

Tablo 75. Yaş grubu ile yetişkinler için yapılan dini etkinlikler arasındaki ilişki

Yaş grubu		K.Kerim	Fıkıh, dini bilgiler	Hadis okuma	Tefsir okuma	Genel bilgiler ve genel kültür	Diğer
18-30	adet	6	6	0	0	2	0
	%	42,9	42,9	0,0	0,0	14,3	0,0
31-40	adet	25	35	5	5	12	1
	%	30,1	42,2	6,0	6,0	14,5	1,2
41-50	adet	11	25	3	2	17	0
	%	19,0	43,1	5,2	3,4	29,3	0,0
51-yukarı	adet	2	7	0	0	5	0
	%	14,3	50,0	0,0	0,0	35,7	0,0
Toplam	adet	44	73	8	7	36	1
	%	26,0	43,2	4,7	4,1	21,3	0,6

Yaş grubuyla, yetişkinler için yapılan dini etkinlikler arasındaki ilişkiye bakıldığında, bütün yaş gruplarında çoğunluğu, fıkıh bilgilerinin oluşturduğu görülmektedir. Fıkıh bilgileriyle yapılan etkinliklerde %50 (yarısı) oranla, en çok 51 ve yukarı yaştakilerin bunu tercih ettiği görülmektedir. Yaş düştükçe fıkıh ve dini bilgi ile yapılan etkinliklerinde oranı azalmaktadır.

İkinci sırada Kur'an-ı Kerim ön plana çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim de daha çok gençlerin tercih ettiği, yaş ilerledikçe bu oranın da azaldığı söylenebilir. Daha sonra sırayla dini bilgiler, genel kültür, hadis okuma ve en düşük oran ile tefsir okuma olduğu anlaşılmaktadır. Yaşı ve kıdemi ilerlemiş görevlilerin, dini etkinlikleri daha çok fıkıh konusunda yaptığı, gençlerin ise daha çok Kur'an-ı Kerim'i tercih ettikleri görülmektedir.

³⁷⁸ <http://www.memurlar.net/> Cezaevlerinde Şiddete Karşı Din ve Ahlak Eğitimi, (06.04.2006).

Yapılan benzer bir araştırmada da gençlerin en fazla ilgiyi ilmiyal bilgilerine, yetişkinlerin de en fazla ilgiyi ilmiyal bilgilerine ve Kur'an okumaya gösterdikleri tesbit edilmiştir.³⁷⁹

Fıkıh ve dini bilgiler, halk arasında daha çok merak edilen ve daha fazla soru sorulan alan olduğu için, yapılan etkinliklerin de daha çok bu yönde olduğu söylenebilir.

Genel kültür alanındaki etkinliklerin oranı çok düşüktür. Görevliler, hizmet içi eğitim ve çeşitli seminerler verilerek bilinçlendirilmeli ve bu oran artırılmalıdır.

Tablo:40, 41, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74 ve 75'in verileri ile, 5 ve 6 numaralı varsayımlar kısmen doğrulanmaktadır.

Tablo 76. :İmam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden para alma durumu

Katılınan faaliyetlerden para alma durumu	Kişi sayısı	
	adet	%
Evet	21	10,3
Hayır	71	34,8
Zorunlu kalırsam	112	54,9
Toplam	204	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin%54,9'u katıldığı faaliyetlerden zorunlu kalırsa para aldığını, %34,8'i para almadığını, %10,3'ü ise para aldığını belirtiyor. Bu sonuç bize, imam-hatiplerin çoğunluğunun katıldığı faaliyetlerden zorunlu kaldığında para aldığını gösteriyor. Buna bakarak din görevlilerinin maaşlarının yeterli olmadığını, yapılan ek işlerin de kendilerini geliştirmelerini engellediği söylenebilir.

Başka bir çalışmada, din görevlilerinin düğün, sünnet, cenaze vb. törenlerde okudukları Kur'an-ı Kerim ve mevlid-i şerif karşılığında ücret istemeleri ve almaları, halkımız tarafından şiddetle kınanmaktadır.³⁸⁰

Ekonomik güçlükler, imam-hatipleri ek iş yapmaya zorlamaktadır. Yapılan ek işler, görevlilerin meslekleriyle uyum sağlamadığı için rol uyumsuzluğuna neden olabilmektedir.

³⁷⁹ Cemal Tosun, a.g.t., s. 70.

³⁸⁰ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 19.

Araştırmaya katılanların %62' si ek işin uygun olmadığı görüşündedir.³⁸¹ Mehmet Yılgin'ın çalışmasında ise, din görevlilerinin cami dışındaki hizmetler karşılığında para almadıklarını ifade edenler %57,5 oranla çoğunluğu oluşturmaktadır.³⁸² Ordu ve Ankara'da benzer bir çalışmaya katılan cemaatin büyük çoğunluğu da (%65,59) din görevlilerinin mevlit, hatim, cenaze gibi ek işlerden para almamaları gerektiği görüşündedir.³⁸³

Din görevlisi, yaptığı mevlit, nikah, cenaze, hatim vb. hizmetler karşılığında mümkün olduğu kadar para almamaya özen göstermeli, fedakar olmalı, hatta halktan istek gelmeden, gönüllü olarak onların hizmetlerini karşılamaya çalışmalıdır. Böylece belki halk arasında hoca deyince ilk akla gelen “menfaatçi, çok yiyen kişi” şeklindeki olumsuz imajın bir nebze silinmesi sağlanabilir.³⁸⁴

Ramazan Buyrukçu'nun yaptığı alan araştırmasına katılan cemaatin, bu konuyla ilgili bir soruya, “İmam-hatiplerin bütün görevlerini Allah'tan korkarak ve Allah rızasını kazanabilmek için yapmalıdır. / Mevlit, hatim, cenaze ve nikah hizmetlerini para karşılığı yapmamalı. / Yaptığı hizmetleri Kur'an'a ve sünnete uygun olarak yapmalı, baştan savma yapmamalı. / Cemaatin mevki, makam ve servetine göre uygulama yapmamalı, cemaate karşı eşit muamele etmeli. / Ramazanda ücret gözetmeden camide hatim okumalı. / Cemaatin adet olduğu üzere verdiği hediye ve parayı az veya çok diye cemaat arasında konuşmamalıdır.” diye cevap verdiği görülmektedir.³⁸⁵ Cemaatin büyük çoğunluğu, imam-hatiplerin cami dışı dini pratikleri yaparken maddi bir beklenti içine girmeden, Allah rızası için ve içten yapmasını istemekte ve hizmetlerin karşılığında verilen ücreti almayanları daha çok başarılı görmekte, daha çok takdirle karşılamaktadır. İmam-hatipler, cami dışı faaliyetleri yaparken, bütün bu problem çıkacak unsurlara dikkat etmeli, maddi beklenti içine girmeden görevinin hakkını vermeye çalışmalıdır.

Din görevlileri mümkün olduğunca ek iş yapmaktan kaçınmalı, yapmak zorunda kaldıklarında ise mesleklerini en az etkileyen işleri seçmeye ve yapmaya gayret etmelidirler. Bu problemin çözümü için din görevlilerinin durumları maddi yönden iyileştirilmelidir.

³⁸¹ Özer Çetin, a.g.t., s. 84.

³⁸² Mehmet Yılgin, a.g.t., s. 58.

³⁸³ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 115.

³⁸⁴ Hasan Dam, a.g.t., s. 174.

³⁸⁵ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 218.

Tablo77. İmam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden zorunlu durumlarda para almalarının sebepleri

Zorunlu durumlarda para alınmasının sebebi	Kişi sayısı	
	adet	%
Adet olduğu için	60	52,9
Almadığımda arkadaşlarım darıldığı için	36	30,3
İhtiyacım olduğum için	14	14,3
Diğer	2	2,5
Toplam	112	100,0

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden zorunlu durumlarda para almalarının sebebi olarak; % 52,9'u bunun adet olmasını, %30,3'ü bunları almadığında arkadaşlarının darılmasını,%14,3'ü ihtiyacının olmasını, %2,5'i ise ücretlerin yetersiz olması ve vekil olmasını belirtiyor. İmam-hatiplerin katıldığı faaliyetlerden zaman zaman adetlerden, zaman zaman çevre baskısından ve ihtiyaçlarından dolayı para almak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Toplumu bu konuda bilinçlendirerek para verip almanın bir adet olmaktan çıkarılması üzerinde durulmalıdır.

İmam-hatiplerin, maaşlarının yetersizliği nedeniyle, kendileri için kaynak olabilecek dini yayınları alamadıkları, günlük gelişmeleri takip için günlük, haftalık veya aylık basın ve yayını, ilgi duydukları halde temin edemedikleri, hatta geçimlerini temin etmek üzere başka bir işle meşgul olmak zorunda kaldıkları, bunun yanında yerine göre dini merasimleri ücret karşılığı yaptıkları görülmektedir.³⁸⁶

Kısaca din görevlilerinin maaşların yetersizliği sebebi ile ek bir işle uğraşmaları ve bir takım dini hizmetlerden para almaları önemli ölçüde itibarlarını düşürmektedir.³⁸⁷

Toplumumuzda din görevliliğinin önemli bir yeri vardır. Bu kişiler, cami içi ve dışında bilgi vermelerinin yanında, davranışlarıyla da halka örnek olmalıdırlar. Örnek olma tavırlarını zedelememek için ekonomik kaygılar sebebiyle de olsa, yapmış olduğu hizmet karşılığında ücret talep etmemeli, asla pazarlık yapmamalıdır. Bu konuda ne arkadaşlarının darılacağını, ne de bunun adet olduğunu düşünmemelidir.

³⁸⁶ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 379.

³⁸⁷ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 15.

Tablo 76 ve 77'in değerleri 8 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

IV. DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ PROBLEMLERİ

“Konuyla ilgili olarak eklenmesinde yarar gördüğünüz hususları belirtiniz” sorusuna; ankete katılan imam-hatiplerin 66 tanesi cevap vermiştir. Bu cevapların dağılımları aşağıdaki tabloda görölmektedir.

Tablo 78. Din görevlilerinin mesleki problemleriyle ilgili düşünceleri

İmam-hatiplerin mesleki problemleri ile ilgili dağılımlar	Kişi sayısı	
	adet	%
Maaş yetersizliği/mesleğin maddi açıdan cazip olmaması	24	36,3
Özlük haklarının yetersizliği	8	12,1
Hizmet içi eğitimin yetersizliği	15	22,7
Din eğitiminin ilköğretim birinci sınıftan başlamaması	3	4,2
Yıllık ve haftalık izinlerin istenildiği zaman kullanılamaması	2	3,03
İdari personelden gerekli ilgiyi görememe	14	21,2
Toplam	66	100,0

Ankete katılan imam-hatiplerden bu soruya cevap verenlerin %36,3'ü maaşlarının yetersiz olduğunu, %22,7'si hizmet içi eğitime ağırlık verilmesini, imam-hatiplerin kendilerini geliştirmesini, %21,2'si müftülüğe gittiklerinde idari personelden yeteri kadar ilgi göremediklerini, %12,1'i özlük haklarının iyileştirilmesini, %4,2'si din eğitiminin, ilköğretim birinci sınıftan itibaren başlamasını, %3,03'ü ise yıllık ve haftalık izinlerini istedikleri zaman kullanamadıklarını belirtmişlerdir.

Özer Çetin'in araştırmasına katılan din görevlilerinin %67'si daire ile ilgili problemler çıktığını kaydetmiştir. Daire ile problemleri olduğunu belirtenlerin %58,20'si sebep olarak dairenin görevliye ilgi göstermediği, %19,40'ı kanuni hak ve görevlerin bilinmeyişi, %11,94'ü bazılarının görevlerini aksatmasını, %10,44 ise özel nedenleri göstermiştir.³⁸⁸

³⁸⁸ Özer Çetin, a.g.t., s. 86.

Ayşe Hümeýra Aslantürk'ün “Karşılaştığınız problemlerin giderilmesinde yöneticilerin elinden geleni yaptığına inanıyor musunuz?” sorusuna, ankete katılan öğrencilerin %66 gibi büyük çoğunluğunun “evet inanıyoruz”³⁸⁹ Bu çalışmada ise çoğunluğun idarecilerle problemi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ramazan Buyrukçunun yaptığı benzer araştırmadaki din görevlilerinin problemleri incelendiğinde, ankete katılan imam-hatipler problemlerini çok çeşitli şekillerde ifade etmekle birlikte büyük bir çoğunluğu, hemen hemen belirgin bazı hususlar üzerinde durmaktadırlar. İmamların ifadelerini esas alarak, problem olarak üzerinde durulan ve sık sık tekrarlanan hususları üç grupta toplamak mümkündür.

1. Ekonomik ve sosyal problemler: İmamların en çok üzerinde durdukları ve daha önce de belirtildiği gibi, mesleki başarısızlıklarının temel nedenlerinden birisi olarak gösterdikleri husus ekonomik problemlerdir. Deneklerin büyük bir çoğunluğu, ekonomik problem olarak sadece ve genel bir ifade ile maaşların yetersizliği ve lojmanın olmamasını gösterirken, bazı imam-hatiplerin bu yetersizlikler ve eksiklerin neden olduğu diğer problemleri de belirterek, açıklayıcı bilgiler vermektedir. Bazı görevliler de sosyal problemleri ilk sıraya almaktadırlar. Bunların başında cemaatin dine ve din görevlilerine karşı ilgisizliği gelmektedir. Diğer taraftan amirlerin yani müftülerin, başkanlığın ve devletin ilgisizliği de önemli faktör olarak gösterilmektedir.

2. Mesleki problemler: Çalışmaya katılan deneklerin büyük bir çoğunluğu, mesleki problemlerinin kaynağını eğitim yetersizliği şeklinde ifade etmektedirler. İmamların mesleki problemlerinin, eğitim yetersizliği ve bunun meydana getirdiği sosyolojik ve psikolojik etkilerinin yanında, mesleki uygulamalarla ilgili sosyal ve idari nedenlerden de kaynaklandığı ifadelerden anlaşılmaktadır.

3. İdari ve hukuki problemler: Bu problemler genelde, imamların atama, yer değiştirme, imtihan, terfi, izin ve ceza gibi özlük sosyal hakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Camilerde genellikle tek görevlinin bulunması ve bu imamların çift görevliler (imam-müezzin) gibi haftalık izin kullanmamaları, üzerinde en çok durulmakta ve kendilerince “adaletsizlik” olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca atamalarda ve yer değiştirmelerde, idari

³⁸⁹ Ayşe Hümeýra Aslantürk, a.g.tebliğ, s. 87.

uygulamalardan kaynaklanan bazı problemlerin olduğu da imamların ifadelerinden anlaşılmaktadır.³⁹⁰

Şükrü Keyifli'nin yaptığı benzer bir çalışmada, Urfa ve yöresindeki köylerde görev yapan imam-hatiplerin karşılaştıkları öncelikli problemler arasında, halkın büyük bir bölümünün okuma-yazma bilmeyişleri, hutbeleri anlamakta zorluk çekmeleri ve “Seyyid”, “Şeyh” gibi kavramlara önem vermeleri yeralmaktadır. İmam-hatiplerle ilgili üzerinde durulması gereken problemlerden biri de camilerde, çeşitli nedenlerle sık sık para toplamak veya takvim satmak gibi işlerle uğraşmaktır. İmam-hatiplerin aldıkları maaş yetersizdir. Maaş yetersizliğinden dolayı, gelir getirici ek işle uğraşan görevlilerinin sayısı oldukça fazladır. Maaş yetersizliği imam-hatiplerde, memurlar arasında ayrımcılık yapıldığı hissini uyandırmakta ve dolayısıyla da kendilerine haksızlık yapılmakta olduğu duygusuna kapılmalarına zemin hazırlamaktadır. İmam-hatipler, bu konuda kendilerinin öğretmenlerle birlikte değerlendirilmesini istemektedirler.^{391*}

İmam-hatiplerin müftülerle olan ilişkileri, mesleğin verimliliğini artırıcı düzeyde değildir. Müftüler, imam-hatiplere yöneticiliğin gerektiği şekilde rehberlik yapmamakta ve destek olmamaktadır. Din görevlilerinin cemaatle olan ilişkilerinde, iletişim teknikleri konusunda bilgi eksiklikleri vardır. Cemaatle olan ilişkilerinin daha sağlıklı olabilmesinde, mesleki bilgi kadar tecrübe de önem arz etmektedir.³⁹²

Din görevlileri, yazın çocuk okutmak için açtıkları kurslarda, çeşitli problemlerle karşılaştıklarını, bunların başında öğrencilerin kalabalıklığı, düzenli devam etmeyişleri, velilerin ilgisizliği, okutulacak uygun bir yerin olmayışı ve kendilerine ücret ödenmeyiş gibi konuların yer aldığını belirtmişlerdir.³⁹³ Ayrıca cami görevlilerinin maaşlarının düşük olması, bazı camilerde görevli bulunmaması, vaiz sayısının azlığı, camilerdeki yaygın din eğitiminin gereği gibi yapılmasına ve yüksek verim elde edilmesine engel teşkil etmektedir.³⁹⁴ Ayrıca

³⁹⁰ Ramazan Buyrukçu, a.g.e., s. 378, 379, 380.

³⁹¹ Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 222.

*Mart 2006'da yapılan, memurların maaşlarındaki iyileştirme ile din görevlilerine verilen artı ilave, eskiye nazaran bir iyileştirme sağlamıştır. Ayrıca Bkz. [http:// www.memurlar.net/](http://www.memurlar.net/) Gündem.(05.05.2006)

³⁹² Şükrü Keyifli, a.g.t., s. 223.

³⁹³ Hamdi Uygun, a.g.t., s. 16.

³⁹⁴ M. Faruk Bayraktar, “ Yaygın Eğitimde Din Öğretimi ”, s. 350.

maddi sıkıntı içerisinde olduklarından, fazla çocuğu olan ve evi kira olan din görevlileri, bu konuda ciddi problemler yaşamaktadır.³⁹⁵

İmamlar için hazırlanan genel ve özel anket sorularına, verilen cevaplar ve bununla ilgili yapılan değerlendirmeler sonucunda denilebilir ki, imamların kendilerine göre mesleki uygulamada ve mesleği temsil etmede, bilgi birikimi ve uygulama eksikliği, eğitimin yetersizliği başta olmak üzere sosyal, ekonomik, idari, siyasi vb. nedenlerden kaynaklanan bir çok sıkıntı ve problemleri vardır.³⁹⁶ Bu problemleri bireysel-toplumsal, maddi-manevi olarak genelleştirmek mümkündür. Genelde imamların lojman ve maaşlarla ilgili bazı problemlerinin, ülkemizin genel ve sosyal problemlerinden olduğunu belirtmek gerekir.³⁹⁷

Maaşlarının yetersizliği nedeniyle, kendileri için kaynak olabilecek dini yayınları alamadıkları, günlük gelişmeleri takip için basın ve yayını, ilgi duydukları halde temin edemedikleri, hatta geçimlerini temin etmek üzere başka bir işle meşgul olmak zorunda kaldıkları ve bunun da zaman zaman görevi aksatmaya neden olduğu açıktır. Lojman eksikliğinin beraberinde ulaşım, sağlık gibi önemli problemleri getirdiği, dolayısıyla görevin aksatılmasına neden olduğu da üzerinde en çok durulan hususlardır. Bu konuda hassasiyet arzeden diğer bir husus ise, eğitim, yaptıkları görev ve bulundukları ortam itibarıyla eşit olmasına rağmen, kamu personeli arasında ekonomik ve sosyal haklar bakımından dengesizliklerin bulunmasıdır.³⁹⁸

Din görevlilerinin ekonomik problemlerinin çözülmesi ve cami içi ve dışı cemaatiyle ekonomik bağının ortadan kaldırılması için, cami görevlileri başka alanlardaki kadrolarından maaşlarını almalı, din görevliliği hizmetlerini ise fahri olarak yapmalıdır. Böylece, görevli ile cemaati arasında ekonomik sorunun yerine manevi bağ kurulacak ve iletişim güçlenecektir.³⁹⁹

Bütün bu sonuçlara göre, mesleğin maddi açıdan cazip hale getirilmesi ve özlük haklarının iyileştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Hizmet içi eğitime ağırlık verilerek, imam-

³⁹⁵ Veysel Demir, a.g.t., s. 135.

³⁹⁶ Recep Kılıç , “Din Görevlisinin Yetiştirilmesindeki Problemler”, s.23-24.

³⁹⁷ Ramazan Buyrukçu, a.g.e, s. 375-385.

Ayrıca Bkz, İsa Saim, “İdarecinin Din Görevlisine Bakışı ve Din Görevlisinin Problemleri” Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri Panel 2 Ekim 2003, Ankara 2004 s.16

³⁹⁸ Alaaddin Eniş , “Diyanet Memurlarının Maaşlarına Adalet Ne zaman Gelecek?”, Yeni Şafak, 27.04.2004, s. 14.

³⁹⁹ Nurettin Topçu, Türkiye’nin Maarif Davası, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s. 162-163.

hâtiplerin mesleki yeterlilikleri arttırılmalıdır. İzin kullanımında (görevi aksatmamak kaydıyla) kolaylık sağlanmalı ve idari personel, din görevlilerine gerekli ilgiyi göstermelidir

Tablo 10, 11, 12, 65, 66, 67, 68, 69, 76, 77 'nin değerleri 10 numaralı varsayımı, tablo 78'in verileri de 4, 7, 8, ve 10 numaralı varsayımı büyük oranda doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇ

Balıkesir ve Merkez köylerindeki imam-hatiplerin, mesleki yeterliliğinin ve yaygın din eğitimindeki rollerinin konu edildiği bu çalışmada, şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan imam-hatiplerin %60'a yakını, hayatlarının büyük çoğunluğunu köyde, %31'i de ilde geçirmiştir. Buradan hareketle, din görevlilerinin çoğunluğunun kırsal kesim kökenli olduğu tespit edilmiştir. 1990'lı yıllarda yapılan bir çalışmada, kırsal kesimde yaşayanların oranı %93'lerde iken, bu oranın bugün %60'lara düştüğü görülmektedir. Elde edilen bu bulgular 1 numaralı varsayımı doğrulamaktadır.

İmam-hatiplerin %93,6'sının kadrolu olduğu, 2005 yılında verilen kadrolarla, bu oranın %100'lere yaklaştığı tespit edilmiştir. Bu görevlilerin çoğunluğunu, gençler ve orta yaşlılar oluşturmaktadır. Din görevlilerinin %50'sinin (yarısının) il merkezinde, %50'sinin de (yarısının) köylerde görev yaptığı görülmektedir. Önceki dönemlerde Diyanet İşleri Başkanlığı, kadro sıkıntısından dolayı küçük yerleşim merkezlerine kadro tahsis edemediğinden, köylerdeki resmi görevli oranı çok düşük kalmıştır. Kadro imkanı artınca, hemen hemen yenileri hariç kadrosuz cami kalmamıştır. Kadrosuz camilere çift görevlilerden birisi görevlendirilerek, boşlukların giderilmesine çalışılmıştır.

İmam-hatiplerin eğitim durumuna bakıldığında, görevlilerin %41,7'si İmam-Hatip Lisesi mezunu, %46,5'i ise yüksek öğrenim (önlisans-lisans) mezunudur. Toplam 204 deneğin arasında ancak 2 kişinin yüksek lisans ve doktora yapmış olduğu görülmektedir. Günümüz şartlarında, kariyer yapmış din görevlilerine her zamankinden daha çok ihtiyaç olduğu aşikârdır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekli çalışmaları yapması gerekmektedir. Ayrıca, imam-hatiplerin %92'sinin evli olduğu, %6'sının da bekâr olduğu tespit edilmiştir

Aylık gelir durumu dikkate alındığında, araştırmaya katılan din görevlilerinin %87'3'ünün aylık gelirinin 501-750 YTL arasında olduğu görülmektedir. Görevlilerin %17,6'sı ek işte uğraşmaktadır. Ek iş yapanlarının %58,3'ü tarımla, %33'ü de ticaret ile uğraşmaktadır. Ek iş yapanların çoğu, genelde görevlerini ikinci plana attıklarından yeteri

kadar başarıyı yakalayamamaktadırlar. Bu durum din görevlilerinin toplumdaki saygınlığına gölge düşürmektedir. Bu bilgilerle 8 numaralı varsayım büyük oranda doğrulanmaktadır.

Din görevlilerinin %73 gibi büyük çoğunluğu, daha öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istediğini belirtmişlerdir. Bu görevi almaya, daha okul yıllarında karar vermek, mesleğe hazırlanma yönünden çok önemlidir. “Hayır” diyenlerin de, daha öğrencilik yıllarında, öğretmenleri tarafından bu mesleğe yönelebilecekleri düşünülerek motive edilmeleri, başarılı olmalarına yardımcı olacaktır. İmam-Hatip Liseleri ile ilgili bu veriler 2 numaralı varsayımın kısmen doğrulandığını göstermektedir.

İmam-hatiplerin, din görevliliği mesleğini seçme sebepleri dikkate alındığında, %55,4’ü mesleğin kutsallığını düşündüğünü, bunun yanında %14,7’si aile büyüklerinin yönlendirmesi ile, %18,1’i de başka bir mesleğe giremediği için bu görevi zorunlu olarak tercih ettiğini belirtmiştir. Bu oran oldukça yüksektir. Bu durumda olan görevlilerin başarılı olmaları, mesleklerine motive edilerek sağlanmalıdır.

İmam-hatiplerin %58,3 gibi yarısından fazlasının yeniden meslek seçme imkânı olsa yine din görevlisi olurum dedikleri, %29,9’unun ise öğretmenliği tercih edecekleri anlaşılmaktadır. Bunları küçük oranlarla ticaret, tarım-hayvancılık, avukatlık ve doktorluk takip etmektedir. Dolayısıyla din görevlilerinin yarısından fazlasının yaptıkları işten memnun oldukları ve bu mesleği sevdikleri görülmektedir.

Tablo 23’teki verilere göre imam-hatipler, %71,6’lık bir oranla İmam-Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgi ve formasyon verilemediğini belirtmişlerdir. %26,5’lik grup ise, aynı soruya “Evet” cevabı vermiştir. “Hayır” cevabının yüksek olması, İmam-Hatip Liselerinde öğrencilerin, din görevliliği açısından donanımlı yetişmediklerini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.. Tablo 23 ve 24’deki bu veriler 2 numaralı varsayımı bir kez daha kısmen doğrulamıştır.

Bir din görevlisi için olmazsa olmaz denilen, bilgi yönünden kendini geliştirme konusunda, Tefsir, Hadis, Fıkıh, İlmihal Bilgisi, Siyer, İslam Tarihi, Genel Kültür ve Arapça bilgi düzeyleri açısından imam-hatiplerin yeterli olmadıkları, okumayı alışkanlık haline getiremedikleri, konuyla ilgili 25, 26, 27 28, 29, 30, 31 ve 32. tablolarda hemen hemen aynı oranlarda sonuçlar alınmıştır. Yani %40 civarındaki oranın, ihtiyaç duydukça kitap okuduğu,

ancak %7'lik bir oranın da Arapça bilgi düzeyinin iyi olduğu gör÷lmektedir. Ayrıca din görevlilerinin %71'inin Arapça dışında bir yabancı dil bilmediğı, bunun ise günümüz şartlarında çok büyük eksiklik olduğı bilinmektedir. Kendilerine, İslam'ı tebliğı şiar edinen din görevlisinin, bu konuda yönlendirilmesi, kendisine imkanlar hazırlanması, hatta iyi derecede bir yabancı dil öğrenmesi sağlanmalıdır. Elde edilen bu bilgiler, 3 numaralı varsayımı büyük oranda doğrulamaktadır.

Din görevlilerinin %55'inin, diyanet dergisi dışındaki dergi ve gazeteleri takip ettiğı, %45'inin ise takip etmediğı gör÷lmektedir (Tablo 35). Hâlbuki imam-hatipler gazete veya dergileri takiple, sosyal ve güncel hayatı takip etme imkânı bulacaktır. Bu da onların cami içi ve dışı cemaatiyle ilişkilerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Görevlilerin %46,6'lık oranı, radyo ve televizyonun eğitici, kültürel ve belgesel programlarını, %19,6'sının dini ve ahlaki programları izlediğı, %24'ünün de haber ve siyasi tartışmaları takip ettiğı gör÷lmektedir. Her zaman toplumla iç içe olması gereken görevlilerin, diyalog sağlamalarına katkısı olacağı bilinen radyo ve televizyon programlarına, daha çok zaman ayırmaları gerekmektedir. Güncel olaylardan haberdar olan görevli, halkın nabzını daha iyi tutabilir. Ayrıca mesleki yeterlilikteki önemine binaen, Tefsir, Hadis ve Fıkhn dışındaki kitaplara, yeterli ilgiyi göstermedikleri anlaşılmaktadır. Hâlbuki diğer fikri ve kültürel eserlerin de kendileri için önemli olduğı düşüncesinden hareket etmeleri gerekmektedir. Çünkü bu tip kitapların okunması, görevlilerin sosyalleşmesine ve başarılarına katkı sağlayacaktır. Dergi, gazete, televizyon, radyo ve günceli takip etme ile ilgili elde ettiğimiz bulgular, 5 ve 6 numaralı varsayımın kısmen doğrulamasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca 3 numaralı varsayım da kısmen doğrulanmaktadır.

İmam-hatiplerde bulunması gereken özellikler için tablo 40'a göre, deneklerin, %35,3 gibi bir çoğunluğunun cami içi ve dışı cemaatle sosyal ilişki olarak değerlendirmesi yanında, %28,4'ünün dini bilgiler ve mesleki uygulamayı öne çıkardığı, %28,1'inin ses ve kıraatı, %14,2'sinin de hafızlığı tercih ettiğı gör÷lmektedir. Aynı konu ile ilgili olarak, Ramazan Buyrukçu, Fahri Kayadibi ve Mehmet Yılğın'ın benzer çalışmalarında, dini bilgilerin ön plana çıktığı, Mustafa Öcal'ın bir çalışmasında ise, kişilik ve karakterin olgunlaşmasının ön planda tutulduğu, Ali Özek'in çalışmasında ise hafızlığın din görevlilerinde bulunması gereken önemli bir özellik olduğı ifade edilmektedir.

İmam-hatiplerin mesleki ve kültürel yönden yeterlilikleri konusundaki tablo 42'deki veriler şöyledir;

Yeterli ve çok yeterli oranı %53,5, orta %41,7, yetersizlerin oranı ise %4,9'dur. Özer Çetin'in 1992'de Balıkesir'de yaptığı bir yüksek lisans çalışmasında ise, kendilerini yetersiz görenlerin oranı %26, eksik görenlerin %56, hiç eksiğinin olmadığını söyleyenler ise %18'dir. Bu çalışma ile karşılaştırıldığında, yeterlilik oranının büyük ölçüde artış gösterdiği görülmektedir. Kendilerini yetersiz görme sebepleri, %36,4'ünün sosyal yönünün zayıf olduğu ve içine kapanıklığı, %20,3'ünün mesleği zorla yapması, %18,2'sinin mesleki yeterliliği ve formasyonunun zayıflığı, %9'unun da Kur'an bilgisinin yeterli olmadığı şeklinde ifade edilmiştir. Bu elde edilen veriler 2 ve 3. varsayımımızı bir kez daha kısmen doğrulamaktadır.

Bazı din görevlileri, mesleklerini sevmelerine rağmen, görev yapmada zorlanmalarının sebebini, aile ve çevre baskısının ön planda olmasını göstermektedirler. Yapılan alan araştırmasına göre, Balıkesir'deki din görevlilerinin hemen hepsi, hizmet içi eğitim kursuna, bazıları birden fazla hizmet içi eğitim faaliyetlerine katılmışlardır. Bu katılımlar, mesleki yeterliliği ve görevdeki başarıyı arttırmaktadır. Tablo 46 ile bağlantılı olarak 47. tabloda hizmet içi eğitime hiç katılmayan 14 denekten 13'ü henüz çağrılmadığını ifade etmiştir. Tablo 46'da ise imam-hatiplerin %41,8'i katılımın kendisi için çok faydalı olduğunu ve kendisini çok iyi yetiştirdiğini, %24,9'u tekrar katılmayı arzu ettiğini, %30,7'si de müfredatın yeterli olmayıp takviye edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu bulgular 4 numaralı varsayımı doğrulamaktadır.

İmam-hatiplerin tablo 49 ve 50'ye göre, %36,3'ünün hac ve umreye gittiği, %63,7'sinin ise henüz gidemediği, gidenlerin de yarısından fazlasının il merkezinde yaşayan görevliler olduğu anlaşılmaktadır. Bu görevleri yerine getirmek, din görevlilerinin mesleğine bağlanmada ve kendini topluma kazandırmada büyük bir motivasyon sağlayacağı açıktır. Bu nedenle de görevlendirmelerde, köylerde oturanlara bu imkanın daha fazla tanınması uygun olacaktır. Tablo 52'nin verilerine göre, mesleklerinde daha iyi olabilmek için üst eğitim ve öğretim yapmayı düşünenlerin oranı %79 civarındadır. Bu oranlarla din görevlileri kendilerine imkân tanındığında, eğitim-öğretim seviyelerini yükseltme arzusunda olduklarını ifade etmektedirler. Bu imkan sağlanırsa hem kendilerini daha yeterli hale getirecekler, hem de eğitim düzeylerini yükseltmiş olacaklardır.

Araştırma sonuçlarına göre görevlilerden yaz kurslarını, %44,6'lık bir oran başarılı bulurken, %55,4 gibi bir çoğunluk ise başarısız bulmaktadır. Başarılı olmalarını sağlamak için, programların geliştirilmesi, yaş sınırının kaldırılması, imkânların daha cazip hale getirilmesi, kursun daha geniş zamana yayılması, bunun yanında din eğitiminin fitraten gerekli olduğuna inandırılması zorunludur. Bunun yanında görevlilerin (özellikle gençler üzerindeki) toplumsal etkinliklerini sağlama yönünden eksiklikleri dikkati çekmektedir. Bu bulgular, 9. varsayımımızı büyük oranda doğrulamaktadır.

İmam-hatiplerin komşularıyla diyaloglarının iyi ve çok üst düzeyde, %96,1'lik bir oranda olduğu görülmektedir. Çok az bir oranın bu konuda başarılı olamadığı görülmektedir. Din görevlilerinin yaşı arttıkça, komşularına yaptıkları rehberliğin daha da arttığı, 51 ve yukarı yaşta ise bu oranın %100'e ulaştığı tespit edilmiştir. Hâlbuki diyalog kurulan cemaatin yaş durumu bunun tam tersidir. 50 yaş altı (%95) ile daha iyi diyalog kurulmakta, 51 yaş ve üzeri (%5) ile daha zor iletişim sağlanmaktadır. Diyalogu nasıl sağlıyorsunuz sorununa, din görevlilerinin %54,4'ü söz ve davranış bütünlüğü ile, %28,4'ü de bilgi ve mesleki yeterliliği ile, %16,2'si de sosyal etkinliklere katılması ile sağladığını ifade etmişlerdir. Ulaşılan bu bilgiler 5 ve 6 numaralı varsayımı kısmen doğrulamaktadır.

Camiye beş vakit devam eden cemaatin sayı oranları şöyle dağılım göstermektedir: 31-50 kişi arası %23 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun %20 ile 11-20 kişi, %19 ile 21-30 arası, en az grubu ise 51 ve yukarısının takip ettiği görülmektedir. Cemaatin yaş durumuna gelince, %54,9'unun (yarıdan fazlasının) 36-50 yaş grubundan, %41,7'sinin de 51 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. 35 yaş ve altı ise, %3,5 oranı ile çok azdır. Gençlerin, camiye devam edenlerden en az olan grubu oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu oranlar, Türkiye geneline de paraleldir. Gençlerin camiye az gelme sebeplerine gelince, %48,5'lik bir oranla çoğunluğu ailelerin ilgilenmemeleri oluşturmaktadır. Bunu %27,9 ile okullardaki din eğitiminin yetersizliği, %14,7 ile de basın-yayın ve medyanın olumsuz etkileri takip etmektedir. Yaşlıların bazılarının da rahatsızlıkları sebebiyle camiye sürekli devam edemedikleri görülmektedir. Bunun yanında, camiye 5 vakit devam eden cemaat sayısının genelde az olduğu anlaşılmaktadır.

İmam-hatiplerin genelde camilerdeki derneklerle iyi geçindiği, derneklerin kendilerine bir problem çıkarmadığı, fakat 51 yaş üzerindeki yaşlı cemaatle, %92,6 oranında problem yaşadıkları görülmektedir. Problem oranı, cemaat gençleştikçe düşmektedir. Bu konuda

imamların, yaşlıların psikolojik durumlarından kaynaklanan sıkıntılarının çözümünde onlara yardımcı olmaları, onları hoşgörü ve anlayışla karşılamaları, cemaatin genel uyumuna olumlu katkı sağlayacaktır. Bu veriler 10 numaralı varsayımı büyük oranda doğrulamaktadır.

Cami görevlilerinin genel olarak katıldıkları sosyal faaliyetlerin dağılımı şöyledir: Sünnet ve mevlide iştirak %38,7, hayır işlerine yardım %17,6, yeni doğanlara ad koyma %13,7 iken, en çok üzerinde durulması gereken hasta ziyaretleri ise ancak %6,4 ile sınırlı kalmaktadır. Görevlilerin bu konudaki duyarlılığının arttırılması gerekmektedir. Ayrıca sosyo-kültürel faaliyetler konusunda da yetersiz oldukları görülmektedir. Halbuki görevlilerin cami dışı faaliyetlerde daha aktif olması, insanlarla kaynaşması, diyalog kurması, onların üzerindeki etkilerini attıracaktır. Elde edilen bu bulgular, 5 ve 6 numaralı varsayımı büyük oranda doğrulamaktadır.

Din görevlileri, toplumun yetişkin gruplarına dini etkinlik konusunda, genelde olumlu yaklaşmakta ve bu oran %51'lere varmaktadır. Hedef ‘‘Hayır’’ diyen %19'luk grubu da daha aşağı oranlara çekmektir. Bu yaptıkları etkinlikler, daha çok yaşlılara yöneliktir. İmam-hatipler, yaşlılara yönelik yaptıkları bu etkinliklerde daha çok, %43,2 ile Fıkıh ve dini bilgilere yer vermektedir. %26'lık bir grup K.Kerim üzerinde durmaktadır. %21,3'lük bir grup ise genel kültür ve genel bilgilere yer vermektedir. Bu oran ise yetersizdir.

Din görevlilerinin %55'i katıldığı faaliyetlerden, ancak zorunlu kalırlarsa para aldıklarını, %34,8'i hiç almadığını, %10,3'ü de verdiği hizmetin karşılığı olarak değerlendirip aldığını ifade etmektedir. Zorunluluk sebepleri olarak, %52,9'u bu zorunluluğu adet olarak değerlendirmekte, %33'ü de almazsa arkadaşlarının darılacağı endişesiyle aldığını, %14,3'lük bir kesimde ancak, ihtiyacı olduğunda aldığını ifade etmektedir. Para alanların genelinin, ekonomik güçsüzlüklerden değil, geleneksel bir olgu olduğu için para aldıkları anlaşılmaktadır. Hâlbuki, bu tür alış-verişler toplumumuzda, din görevlilerinin itibarını zedelemekte ve etkinliğini zayıflatmaktadır. Toplumun gelişmesinde etkin bir rolü olduğunu düşündüğümüz din görevlilerinin ekonomik şartları iyileştirilmelidir. Ulaşılan bu bilgiler 7 ve 8 numaralı varsayımı büyük oranda doğrulamaktadır.

Anketin sonunda din görevlilerinin mesleki problemleri ile ilgili düşünceleri hakkında notlar yazılması istenmiştir. Bu öneriye, 204 denekten 66'sı konu ile ilgili düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir: %36,3'ü maaşlarının yetersizliğini ve mesleğin maddi açıdan cazip

olmadığını, %21,'lik grup dairedaki amir ve idari personelden gerekli ilgiyi göremediklerini %2,7'sinin hizmet içi eğitimin yetersiz olup verimli hale getirilmesini, %12,1'lik grup ise özlük haklarının yetersizliğini, %4,2'sinin din eğitiminin ilköğretimin daha ilk sınıflarında verilmeye başlanmasını, %3'lük bir grubun da haftalık ve yıllık izinleri, görevi aksatmamak şartıyla istenildiği zaman kullanılmasını istediklerini ifade etmektedirler.

Bu sonuca göre, din görevlilerinin hizmetlerinde başarılı olmalarını temin için meslek maddi açıdan cazip hale getirilmeli, özlük hakları iyileştirilmeli, hizmet içi eğitime gerekli önem verilerek, imam-hatiplerin mesleki yeterlilikleri arttırılmalıdır. Görevi aksatmamak şartıyla izin kullanımında kolaylıklar sağlanmalı, yöneticiler ve idari personel, din görevlilerine gerekli ilgiyi göstermelidir. Tablo 78'deki bu bulgular, 4, 7, 8 ve 10 numaralı varsayımları büyük oranda doğrulamaktadır.

B. ÖNERİLER

Araştırmada, imam-hatiplerin mesleki yeterlilikte ve yaygın din eğitiminde başarılı olmalarını engelleyen çeşitli etkenlerin varlığı ortaya çıkmıştır. Gerek kaynak taraması sonucu elde edilen bilgiler, gerekse anket yoluyla ulaşılan bilgiler ışığında görevlilerinin başarılarına katkıda bulunabilmek amacıyla aşağıdaki önerilerin sunulması uygun görülmüştür:

1. İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine mesleki formasyon kazandırmak amacıyla müfredat programları geliştirilmelidir. Pratiği güçlendirmek için, meslek liselerinde olduğu gibi zorunlu staj sistemi geliştirilmelidir.

2. Göreve yeni başlayan adaylar, etkili ve pratiğe dönük hizmet içi eğitim kurslarından geçirilmelidir. Bu kurslarda başarılı olmalarını sağlayacak zorunlu tedbirler alınmalıdır. (Örnek; başarılı olmayanların harcırahları kesilmeli veya görev yerleri değiştirilmelidir)

3. İmam-Hatiplere toplum önderi olacağı bilinci kazandırılmalı, giyim-kuşam, konuşma ve davranış şekilleri konusunda da eğitim verilmelidir.

4. Kendilerine amirlerince ve idari personelce saygı gösterilerek, din görevlisi olmanın onuru kazandırılmalıdır. Müftülükçe, çeşitli organizasyonlarla personel arasında diyalog kurulmalı ve uyum sağlanmalıdır.

5. Bir üst eğitim ve öğretime gitmek isteyenlere, Diyanet İşleri Teşkilatınca her türlü imkan sağlanmalı, hatta onlar teşvik edilmelidir.

6. İl müftülüğünce görevlilere kaynak yayınlar konusunda yardımcı olunmalı, bilgisayar kullanımı öğretilmeli, her türlü bilgiyi en ucuz şekilde kazanma imkanı sağlanmalıdır.

7. Görevlilerin ekonomik durumları, toplumdaki statülerine uygun olarak iyileştirilmelidir. Ayrıca ek iş zorunluluğu ortadan kaldırılarak toplumdaki saygınlığı da arttırılmalıdır.

8. Cami içi hizmetlerinde, cemaatle sağlıklı ilişkileri sürdürebilmek amacıyla, müftülükteki eğitim uzmanlarınca (özellikle imam-hatiplerin diyalog kurmada zahmet çektiği yaşlı cemaate) seminerler düzenlenmesi sağlanmalıdır.

9. Din görevlileri, cemaatlerini attırmak için, çevresindeki insanlarla bire bir iyi ilişkiler kurmalı, tebliğde Hz. Muhammed'in müjdeleyici ve kolaylaştırıcı metodunu kullanmalıdır.

10. Camilerdeki konuşmalar güncelleştirilmeli, her kesimin anlayacağı şekilde sadeleştirilmeli ve soru-cevap şeklinde olmalıdır. Camiler cemaatin namaz dışında da kitaplığı ile, çay bahçesi ile hoş vakit geçirebileceği mekanlar haline getirilmelidir.

11. Camilerin her türlü maddi ihtiyacı, Diyanet Vakfı veya oluşturulacak fonlar aracılığıyla giderilmelidir. İmam-Hatiplerin, cami dernek yöneticileri ile sürtüşmeleri önlenmeli, sık sık cami kapısından ihtiyaç için para toplama ve cemaatle bu konuda yüz-göz olma sıkıntısından kurtarılması sağlanmalıdır.

12. Kur'an Kursları, günümüz koşullarında yeniden şekillendirilmeli, kurs öğrencilerinin aynı zamanda örgün eğitim kurumlarına da devamı sağlanarak, zaman kaybı önlenmelidir. Kurslar yeniden yapılandırılarak dört duvar arası olmaktan çıkarılmalı ve gençlerin her türlü fiziksel, ruhsal yönden gelişmesini sağlayacak hale getirilmelidir.

13. Yaz kurslarında yaş sınırı kaldırılmalı, eğitim kur sistemi ile verilmeli, programlar iyileştirilmeli, rahleden derslik sistemine geçilmeli, öğretmenler, öğrencilere mutlaka günümüzün pedagojik metodlarıyla yaklaşmalıdır. Kurs öğretmenlerine yeteri kadar öğrenci verilmeli, yaz kurslarına katılan öğretmenlere ücret tahakkuk ettirilmelidir.

14. Görevlilerin amirlerince özlük hakları özenle korunmalı, terfileri geciktirilmemeli, görevini aksatmamak kaydıyla haftalık ve yıllık izinlerini istedikleri zaman kullanma imkânı verilmelidir. Dini bayramlarda da görevler nöbetleşe yapılarak izin kullanılmalıdır. Görevini ihmal edenler için mutlaka gereği yapılmalıdır. Yoksa camilerdeki görevleri, cemaatten ehil olmayan kişiler yürütmekte ve bu huzursuzluklara sebep olmaktadır. Cami dışı sosyal aktivitelerde, yapılan görev karşılığı kesinlikle pazarlık yapılmamalıdır. Bu olaylar görevlileri toplum içinde rencide etmektedir. Bunun önüne geçilmelidir.

15. Camilerin ve müştemilatın temizliği konusunda hassas olunmalıdır. Özellikle tuvaletler ve abdest alma yerlerinin temizliğine özen gösterilmelidir.

16. Din görevlilerinin hac-umre ve yurt dışı görevlerine gönderilmesinde, liyakate önem verilmelidir ve hakkaniyetten uzaklaşılmalıdır.

17. İlgililerden alınan bilgilere göre, 10 adet öğrencisizlikten öğrenime ara veren Kur'an Kursu binası bulunmaktadır. Bunların, yaygın eğitim çerçevesinde dikiş, nakış, çiçekçilik, seramik, boyama gibi çalışmalar desteğinde bayanlar için Kur'an öğretimine açılması sağlanabilir.

18. Görevliler arasında merkez ile mahalle camileri arasında rotasyona gidilerek, rekabet ile gelişme ve yenilenme sağlanmalıdır. Amirler ve daire yetkilileri zaman zaman camilere giderek imam-müezzinlerin ve cemaatin varsa problemlerini dinlemeli ve çözmelidir. Başarılı bulunanlar da ödüllendirilmelidir.

19. Din görevlileri, yakın çevresindeki sosyal hizmet kurumlarını, hastaneleri, huzurevlerini, çocuk yuvalarını zaman zaman ziyaret ederek, oralardaki insanların din ile olan ilişkilerinin kuvvetlendirilmesine katkıda bulunmalıdır.

20. Bu araştırma sırasında yapılan kaynak taramalarında, din görevlilerinin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü konusu ile ilgili çalışmaların, İlahiyat Fakültelerinin ilgili bilim dallarınca bir çok ilde yapıldığı görülmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili birimleri, bu alanda yapılan çalışmaları toplayarak gerekirse daha başka illerde de yaparak, Türkiye'deki "Din görevlilerinin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü" profili çıkarılmalı, sempozyumlar düzenlenerek bilim adamlarınca değerlendirilmeli, bu konudaki başarı ve başarısızlıklar tespit edilmeli, başarısızlıkları gidermek için gerekli tedbirler alınmalı, başarılı olanlar ödüllendirilmeli ve bunların çalışmalarından da faydalanılmalıdır.

ÖZET

ÇANAKCI, Ahmet Ali,
**Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve
Yaygın Din Eğitimindeki Rolü,**

Yüksek Lisans Tezi,

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Danışman; Prof. Dr. Abdullah Özbek, Konya 2006

Bu araştırmanın amacı, din görevlerinin mesleki yeterliliğini ve yaygın din eğitimindeki rolünü, kendilerine uygulanan anket verilerine dayanarak değerlendirmek, başarılı veya başarısızlıklarını tespit edip, başarısızlıklarının giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla önerilerde bulunmaktır. Çalışma, giriş, iki bölüm ile sonuç ve önerilerden oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde: Araştırmanın konusu, amacı, önemi, evren ve örneklem, sınırlılıklar, metod-teknikler, temel kavramlar, ve konuyla ilgili yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Birinci Bölümde: Din görevliliği, din görevlileri hakkında genel bilgi, imam-hatip, vaiz, müezzin, imam-hatiplerde bulunması gereken vasıflar, imam-hatiplerin yaygın din eğitimindeki yeri, Balıkesir’de din hizmetleri, Balıkesir’de tarihi, kültürel ve dini hayat hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölümde: Bu bölümde araştırma konusunun değerlendirildiği 204 denekten elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Elde edilen bulgularla ilgili olarak, örneklemin genel özellikleri, din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri, bilgi düzeyi, mesleki yeterlilik sorunu, yaygın din eğitimi ve sosyal alanda din görevlisi, yaygın din eğitimi, cemaatle ve dernekle ilişkiler, sosyal ve dini etkinlikler ile görevlilerin mesleki problemlerine ilişkin verilere ulaşılmıştır.

Son olarak, bulgu ve yorumlardan elde edilen sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir.

SUMMARY

CANAKCI, Ahmet Ali

The Professional Qualifidness of Imam and Role of Common Religion the Preachers in Balıkesir and Central Villages

Thesis of Master's Degree

Selcuk University Social Sciences Institute student

Adviser Prof Dr.Abdullah Özbek

Konya 2006

The aim of this research is to evaluate the professional sufficiency of chaplains and their role in common religion education according to the Data of survey which has been carried out and also to give them advise on Their failures and success.Our study is composed of introduction ,two parts, conclusion and propasal.

In introduction part ,the topic, purpose ,importance ,universe ,sampling restrains ,methods-tecnics, basic concepts and the studies about the Subject have been discussed .

In the first part, the general information of chaplains, the qualifications of preachers, the role of preachers in common education, religion services in Balıkesir and historical, cultural ,religious life have been mentioned .

Second part consists of the results and explanations taken from 204 participants . According to the results ,the data about the general principles of samplings the professional sufficiency and knowledge of chaplains, professional knowlodge level and sufficiency of chaplains, common religion teaching and the chaplains in social area ,the relations with religious community and association ,social and religious activities have been achieved.

Finally the results and propasals related to interpretations and finding have been taken place in this research.

BİBLİYOGRAFYA

- AKGÜN, Vahdettin, “Kur’an Kursları ve Halkın Kur’an Kurslarından Beklentileri”, Kur’an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000
- AKKUŞ, Tacettin, Tanzimat Başlarında Balıkesir Kazası (1840-1845), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 2001
- AKYÜREK, Nihat, ÇELİK, Yaşar, ŞAHİNARSLAN, Enver, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi, (1924–1987), Ankara 1987
- AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yay., İstanbul, 2001
- ASLANTÜRK, Ayşe Hümeysra, “Kuran Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, Kuran Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000
- AY, M. Emin, “Kur’an Öğretiminde Mükafat ve Ceza”, Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000
- AYDINLI, Abdullah, “İmam Maddesi” İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay., c. 22, İstanbul, 2000
- AYHAN, Aydın, Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 1999
- AYHAN, Aydın, Balıkesir Bir Kentin Kimliği, Rotary Kulübü Yayınları, Ankara, 1997
- AYDIN, Yüksel, Balıkesir Müftülüğü Personel İşleri Şefi İle Yapılan Mülakat, Balıkesir, 24 Ocak 2006
- B.02.1.DİB.0.65.00.01-062-357/2002 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, Ekim 2002 G-2002
- BAYRAKLI, Bayraktar, İslam’da Eğitim Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli, Anda An Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1983
- BAYRAKLI, Bayraktar, “Kur’an-ı Kerim’de Din Adamı Kavramı”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, İstanbul, 1994

- BAYRAKTAR, M. Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, M.Ü.İ.F.V. Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1994
- BAYRAKTAR, M. Faruk, “Kur’an Kursların Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler” Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28–29 Mayıs 200) İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2003
- BAYRAKTAR, M. Faruk, “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999
- BİLGİN, Beyza, Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980
- BİLGİN, Beyza, Din Öğretimi-Özel Öğretim Yöntemleri, Akaid Yay., Ankara, 1992
- BİLGİN, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara, 1990
- BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahihu’l- Buhari, İstanbul, 1983
- BULUT, Mehmet, Yaygın Din Eğitimi, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 1993, c. 29, sayı, 3 Ankara, 1993,
- BUYRUKÇU, Ramazan, Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü, T.D.V. Yay., Ankara, 1995
- BUYRUKÇU, Ramazan, “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği”, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999
- CEBECİ, Suat, İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Yeterlilikleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994
- ÇETİN, Abdurrahman, “Ezan Maddesi ” İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay., c. 12, İstanbul, 1995
- ÇETİN, Özer, Balıkesir ve Yakın Çevresindeki İmam ve Müezzinlerin Çeşitli Problemleri Hakkında Psiko-Sosyal Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1992

- DAM, Hasan, Yetişkinlerin Din Eğitimi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 1992
- DEMİR, Veysel, Din Görevlilerinin Fonksiyonları ve Sosyo-Kültürel Tesirleri Üzerine Bir Araştırma “Bursa Örneği ”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1996
- DİB, Görev ve Çalışma yönergesi, (10.12.2002 Tarih ve 80 Sayılı Başbakanlık Onayı İle Yürürlüğe Konulmuştur)
- DİB, Görevleri Hakkındaki Kanun, Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı, Sayı, 12038, k-1/1 Ankara 2002
- DİB Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Ankara, 1985
- DİKMEN, Süleyman, Balıkesir Müftülüğü Kur’an Kursları Şube Müdürü İle Yapılan Mülakat, Balıkesir, 24 Ocak 2006
- DURUKAN, Aynur, Yitik Kent Balıkesir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003
- EBU Davud, Süleyman b. El- Eş’as es-Sicistani, Sünen-ü Ebu Davud, I-V, İstanbul, 1981
- ENİŞ, Alaaddin, “Diyanet Memurlarının Maaşlarına Adalet Ne zaman Gelecek?”, Yeni Şafak, 27.04.2004
- ERATALAY, Cengiz, Balıkesir Bir Kentin Kimliği, Rotary Kulübü Yayınları, Ankara, 1997
- ERGİN, Osman, Türkiye Maarif Tarihi, Eser Matbaası, 6 cilt, İstanbul, 1977
- ERSOY, M. Akif, “Süleymaniye Kürsüsünden”, (Tertip Eden, Ömer Rıza Doğrul), Safahat, 23. Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991
- ERSÖZ, İsmet, “Üstün Vasıflı Din Görevlisi İhtiyacı ve Yetiştirilmesi”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yayınları, Ankara, 1991
- ERTÜRK, Selahattin, Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yay., 5. Baskı, Ankara, 1984
- EV, Halit, Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’an ve Dini Bilgiler Kursları, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2003

- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Diyanet İşleri Başkanlığının Eğitim ve Yayın Hedefleri ”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991
- GÜLER, Halit, “Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın Hizmetleri ”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991
- HALACOĞLU, Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Basımevi, Ankara, 2003
- HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi Hayatı ve Eserleri, (Çev. M. Said Mutlu), İrfan Yay. İstanbul, 1972
- HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Müesseselerine Giriş, (Çev. İhsan Süreyya Sırma), Bir Yayıncılık, İstanbul, 1984
- [http:// www.diyamet.gov.tr/](http://www.diyamet.gov.tr/). mevzuat / görev ve çalışma yönergesi, 95., 96., 107., 108., 111., 112., 113., 114., maddeler (22.02.2006)
- [http:// www.diyamet.gov.tr/](http://www.diyamet.gov.tr/) mevzuat / Kur'an Kursları Yönetmeliği, No: 7-9
- [http:// www.memurlar.net/](http://www.memurlar.net/) Cezaevlerinde Şiddete Karşı Din ve Ahlak Eğitimi, (06.04.2006)
- [http:// www.memurlar.net/](http://www.memurlar.net/) Gündem, (05.05.2006)
- İBN Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid, Sünen-i İbn-i Mace, Çağrı Yay., İstanbul, 1981
- İLGÜREL, Mücteba, “ Balıkesir Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yay., c. 5, İstanbul, 1992
- İMAM, Gazali, İhya-u Ulumi'd-Din, (Çev. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul, 1974
- İVANOV, W., İslam Ansiklopedisi, M.E.B., C. 5/2, Eskişehir, 2001
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, 4. Baskı, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1979
- KARAASLAN, Nasuhi Ünal, “Arapça Öğretimi Konusunda Esas Alınacak Hususlar ” Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991

- KAYA, Kamil, Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Emre Matbaası, İstanbul, 1998
- KAYADİBİ, Fahri, “Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik ”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı, 6, İstanbul, 1999
- KAYADİBİ, Fahri, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, DİB Yay., Ankara, 2000
- KEYİFLİ, Şükrü, Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1997
- KILIÇ, Recep, “Din Görevlisinin Yetiştirilmesindeki Problemler”, Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri, Panel Ekim 2003, Ankara 2004
- KÖYLÜ, Mustafa, Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1989
- KÖYLÜ, Mustafa, “Alevi Köylerindeki Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri (Amasya Ve Çorum Örneği) ”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2003
- KUR’AN-I KERİM VE TÜRKÇE ANLAMI (MEAL), DİB Yayınları, Ankara, 1983
- Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe Teşkilat Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997), DİB Yay., Ankara 1999
- MERT, Hamdi, “Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye’nin Manevi Hayatındaki Yeri Resmi Statü ve Fonksiyonu ”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988, DİB: Yayınları, Ankara, 1991
- MİRAS, Kamil, Tecridi Sarih Tercümesi ve Şerhi, DİB. Yay., Ankara, 1981
- MUMCU, Ahmet, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay. 998, Eskişehir, 2004
- MUTAF, Abdülmecid, Karesi Vilayeti Tarihçesi İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 2000

- MUTAF, Abdülmecit, Salnamelere Göre Karesi (1847, 1922), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 2003
- ONAY, Ahmet, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, Diyanet Aylık Dergisi, Sayı:149, Mayıs 2003
- ÖCAL, Mustafa, Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar, T.C. Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1990
- ÖCAL, Mustafa, “Dünden Bugüne Din Görevlileri ve Mesleki Yeterlilikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri, 2003
- ÖCAL, Mustafa, “Müzakere”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, (28-29 Mayıs 2002), İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı, Kayseri 2003
- ÖCAL, Mustafa, “Nasıl Din Eğitimcileri Yetiştirmeliyiz?”, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, İstanbul, 2002
- ÖCAL, Mustafa, 20. yy Türkiye’de Din Eğitimi (Ders Notları), Bursa, 2001
- OKUR, Remzi, Mehmet Karatoprak’ın Öğrencisi ile Yapılan Mülakat, Balıkesir, 17 Ocak 2006
- ÖNAL, Ahmet H., “Müzakereler”, Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000
- ÖZBEK, Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (S.A.V.), Selam Yayınevi, Konya, 1988
- ÖZBEK, Abdullah, “Din Eğitiminin Problemleri”, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı, 6, İstanbul, 1999
- ÖZBEK, Abdullah, “Müzakereler” Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000
- ÖZCAN, Mevlüt, Din Görevlisinin El Kitabı, Sabır Yay. 3. Baskı, İstanbul, 1987
- ÖZDEMİR, Zekeriya, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Ankara 2001

- ÖZEK, Ali, “Açılış Konuşmaları”, Kur’an Kursu Öğreticilerinin Problemleri”, Kuran Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000
- ÖZEK, Ali, “İmam Hatip Liseleri ve Ehliyetli Din İşleri Görevlisi Yetiştirme İş”, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, (8-10 Nisan 1988), DİB Yay., Ankara, 1991
- ÖZER, Kemal, Tarihte Balıkesir, Türk Dili Matbaası Balıkesir, 1957
- ÖZTÜRK, Şükrü, , “Din Eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığının Görevleri ve Sorunları”, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, Değişim Yay., İstanbul, 2002
- PEDERSEN, Jons, “ Mescid Maddesi, İslam Ansiklopedisi, MEB., c. 8, İstanbul, 1979
- ÖZTÜRK, Şükrü, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimi ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri ” , Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999
- SAİM, İsa, “İdarecinin Din Görevlisine Bakışı ve Din Görevlisinin Problemleri” Din Görevlisinin Sosyal Hayattaki Yeri ve Problemleri Panel 2 Ekim 2003, Ankara 2004
- SAMİ, Şemseddin, Kamus-i Türki, Çağrı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1996
- SARI, Mehmet, KARAMAN, Ahmet, Karesi Meşahiri İsmail Hakkı (Uzun Çarşılı), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Balıkesir, 1999
- SARIKOYUNCU, Ali, Milli Mücadelede Din Adamları I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2002
- SCHAADE, A. “Kayyım Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, MEB., c. 6, İstanbul, 1977
- SOLAK, İsmail, Kurs Yöneticisi ile Yapılan Mülakat, Balıkesir, 19 Ocak 2006
- SOLAK, Mustafa, Balıkesir İmam-Hatip Lisesi Müdür Baş Yardımcısı İle Yapılan Mülakat, Balıkesir İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü Arşiv Kayıtları, Balıkesir; 27 Ocak 2006
- TAŞ, Kemalettin, Türk Halkının Gözüyle Diyanet, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002
- TAYMAZ, Haydar, Hizmet içi Eğitim Kavramlar İlkeler Yöntemler, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara 1981

- TOPÇU, Nurettin, Türkiye'nin Maarif Davası, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998
- TOSUN, Cemal, “Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları ”, Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı, Türk Yurdu Yay., Ankara, 1999
- TOSUN, Cemal, F. Almanya’da Yaşayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992
- UYGUN, Hamdi, Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2002
- YAVUZ, A. Fikri, İslam İlmihali, Çile Yayınevi, İstanbul, 1977
- YILDIZ, İlhan, “Eğitim Düzeyi Bağlamında Din Görevlilerinin Yeterlilikleri”, Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu, (28–29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003
- YILDIZ, Sakıp, “Vaaz ve Hutbelerle Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığının Rolü”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye’de I. Din Eğitimi Semineri, Ankara, 1981
- YILGIN, Mehmet, Din Eğitimi Açısından Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Cemaatle Olan İlişkileri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1997

EKLER

EK 1. Araştırma İle İlgili Çizelge ve Fotoğraflar

EK 2. Araştırma ile ilgili Yazışmalar

EK 3. İmam–Hatiplere Uygulanan Anket Formu

Ek 1.1. 1358 Tarihinde Yapılan Karaoğlan Camii

Ek 1.2. 1840 Tarihinde Balıkesir’de Görev Yapan İmam ve Müezzinler

İmamın İkamet Ettiği Mahalle	Cami	İmam	Müezzin
Okçura	-	Kanlı Osmanoğlu Molla Salih	-
Marlı	Hacı Ali Camii	Tavşanlı Halil Efendi	-
Dinkçiler	Hacı Hüseyin Mescidi	Seyyid Hafız İbrahim	-
Marlı	Hacı Ömer Camii	-	Molla Ağa oğlu Mustafa
Mustafa Fakih	İbrahim Bey Cami	Hafız İbrahim Efendi	-
Sahanhisar	İbrahim Bey Cami	Hafız Mehmet Ali Efendi	Hafız Mustafa
Oruçgazi	Kayabey Mehmet Şerif Camii	Ahmet Efendi	-
Oruçgazi	Köprübaşı Mescidi	Hafız Yakup	Halil oğlu Mehmet
Salahaddin	Köy İmamı	Hafız Ahmet Efendi	-
Börekçiler	Mahalle Camii	Hafız Mehmet Efendi	-
Dinkçiler	Mahalle Camii	Hafız Ömer Efendi	Ali Efendi
Eski Kuyumcular	Mahalle Camii	Kadızaade Mehmet Efendi	Molla Mehmet
Hacı İshak	Mahalle Camii	Hafız Mehmet Efendi	Yakup Efendi
Hacı İsmail	Mahalle Camii	-	Halil Efendi
Hacı İsmail	Mahalle Camii	İbrahim Efendi	-
İzmirler	Mahalle Camii	Arapzade İsmail Efendi	-
Karaoğlu	Mahalle Camii	Hafız Mustafa Efendi	-
Kasaplar	Mahalle Camii	Kayyımzade Hamamcı Hacı İbrahim Efendi	-
Kasaplar	Mahalle Camii	Hafız Mehmet Efendi	-
Marlı	Mahalle Camii	Esseyyid Ahmet Efendi	-
Mustafa Fakih	Mahalle Camii	Hacı Hafız Süleyman Efendi	Hafız Osman
Okçukara	Mahalle Camii	Mustafa Efendi	Kayyımzade Halil Efendi
Oruçgazi	Mahalle Camii	Hafız Ali Efendi	-
Sahanhisar	Mahalle Camii	Hafız Mustafa Efendi	-
Salahaddin	Mahalle Camii	Şakir Efendi	-
Şeyh Lütfullah	Mahalle Camii	Hatipzade Tarakçı Mustafa	-
Umurbey	Mahalle Camii	Bezirganoğlu İbrahim Efendi	-
Yenice	Mahalle Camii İmam-ı evvel	Kalelizade Hafız Halil Efendi	-
Yenice	Mahalle Camii İmam-ı sani	Kalelizade Hafız Ali Efendi	-
Sahanhisar	Mahalle Mescidi	Molla Mustafa	-
Mustafa Fakih	Mirzabey Camii	Abacılar Kethüdası Mehmet Efendi	-
Mustafa Fakih	Ödlek Mescidi	Salih Efendi	-
Salahaddin	Türbe Camii	Hafız Mehmet	-
Sahanhisar	Yeşil Camii	-	-
Marlı	Yeşillioğlu Camii	-	-
Salahaddin	Yıldırım Beyazıt Camii	Ali Efendi	Kayyımzade Halil oğlu İbrahim
Karaoğlu	Zağnoz Paşa Cami	Hafız Mehmet Efendi	-

Ek 1.3. 1840-1845 Tarihlerinde Balıkesir medreseleri

Medrese	Müderriş
Ali Camii Medresesi	Kemerzade Ali Efendi
Camii Kebir Medresesi	Ali Efendi
Darülhadis Medresesi	-
Debbaglar Medresesi	-
Fatma Sultan (Alybey) Medresesi	Ramazanzade Esseyyid Ali Efendi
Hacı Ali Medresesi	-
Hacı Kaya Medresesi	Yusuf Efendi
Hoca Sinan (Orta) Medresesi	İçelli Hacı Ali Efendi
İbrahim Bey Camii Medresesi	Hafız Mehmed
İğneci Medresesi	Hafız Mehmed Efendi
İncirzade Medresesi	Ragıp Efendi ve Sakıp Efendi
Okçukara Medresesi	Mehmed Efendi
Tevfik Medresesi	-
Yeni Medresesi	-
Yıldırım Beyazıt Camii Medresesi	Abdülaziz Edendi
?	Hafız Ali Efendi
?	Kütahyalı Hacı Hasan Efendi
?	Mehmed Efendi (Müderriş ve Hafız-ı Kütüb)

Ek 1.4. 01.Ocak.1963 Eski Cami Kur'an Kursu Hafızları, Öğretmenleri ve Dernek Yöneticileri

Ek 1.5. 1923-1930 Tarihleri Arası İmam ve Hatip Mekteplerinin Ders Programları***DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ**

SINIFLAR ve DERSLERİN HAFTALIK SAAT SAYISI				
Derslerin Adları	1.Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
Türkçe	5	4	2	1
Yazı-Hüsn-i Hatt-	2	2	-	-
Arabi (Arapça)	3	3	3	4
Fransızca	+	+	+	+
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya (Tabii ve Beşeri Coğrafya)	2	1	1	1
Hesap	2	2	1	-
Hayvanat ve Fizyoloji	1	2	-	-
Nebatat	2	-	-	-
Kur'an-ı Kerim Ma'a Tecvid	3	3	2	1
Din Dersleri	2	2	3	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	1	1
Musiki (Gına)	2	1	1	1
Hitabet ve İnşat	-	2	3	2
Ahlak ve Malumat-ı Vataniye	-	2	2	2
Hendese (Cebir, Resim Hattı)	-	1	1	2
Hadis-i Şerif	-	1	1	1
Edebiyat (Türk Edebiyatı)	-	-	2	2
Ruhiyat	-	-	1	1
Arziyat (İlm-i Arz)	-	-	1	-
Fizik	-	-	1	1
Kimya	-	-	1	1
Fıkıh	-	-	2	-
İlm-i Tevhid	-	-	1	1
Tabakat	-	-	1	-
Malumat-ı Kanuniye	-	-	+	+
Hıfzı'z-Sıhha	-	-	-	2
Tefsir	-	-	-	2
İctimaiyat (Sosyoloji)	-	-	-	+
Usul-i Tedris	-	-	-	-
TOPLAM	(13) 28	(16) 32	(23) 33	(22) 30

Ek 1.6. Balıkesir İmam-Hatip Lisesi ve Camii

Ek 1.7. Açılışından 1 Temmuz 1972'ye kadar İmam-Hatip Okulları 1. ve 2. devre ders dağıtım çizelgesi

	1.DEVRE				2. DEVRE		
DERSLER	1	2	3	4	5	6	7
Kur'an-ı Kerim (Arap harfleriyle)	2	1	1	1			
Kur'an-ı Kerim (Türk harfleriyle)	1	1	1	-	-	-	-
Arapça	5	5	6	5	5	5	5
Farsça	-	-	-	-	2	2	2
Akaid	1	2	3	2	-	-	-
Din Dersleri	3	2	2	-	-	-	-
Siyer ve İslam Ahlakı	1	1	1	1	-	-	-
Tefsir	-	-	-	2	1	1	1
Hadis ve Usulü	-	-	-	1	-	-	2
Fıkıh ve Usulü	-	-	-	1	-	1	1
Kelam	-	-	-	2	-	-	2
İslam Tarihi	-	-	-	-	1	1	-
Dinler Tarihi	-	-	-	-	-	1	1
Türk-İslam Sanatları Tarihi	-	-	-	1	1	2	-
Türkçe	5	4	4	3	-	-	-
Türkçe Hitabet	-	-	-	1	-	-	-
Yazı	1	1	-	-	-	-	-
Edebiyat	-	-	-	-	4	3	3
Kompozisyon	-	-	-	-	1	1	1
Felsefe, Sosyoloji, Mantık	-	-	-	-	-	-	6
Psikoloji ve Din Psikolojisi	-	-	-	1	-	2	1
Tarih	1	1	1	1	2	1	1
Coğrafya	1	1	1	1	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi ve Kanun Bilgisi	1	1	1	1	-	-	-
Matematik	3	3	2	2	3	2	-
Astronomi	-	-	-	-	-	-	1
Fizik	-	2	1	1	2	2	-
Kimya	-	-	2	-	1	1	-
Tabiat Bilgisi	2	2	1	-	-	-	-
Biyoloji	-	-	-	-	2	-	-
Sağlık Bilgisi	-	-	-	2	-	1	-
Yabancı Dil	2	2	2	1	2	2	2
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	1	1
Resim-İş	1	1	1	-	-	-	-
Müzik	1	1	1	1	-	-	-
Milli Savunma	-	-	-	-	1	1	-
TOPLAM	32	32	32	32	32	32	32

Ek 1.8. İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi

Ders Kategorileri	Hazırlık Sınıfı	Haft. Ders Saati Sayı.	IX. Sınıfı	Haft. Ders Saati Sayı	X. Sınıfı	Haft. Ders Saati Sayı	XI. Sınıfı	Haft. Ders Saati Sayı
Ortak Genel Kültür Dersleri	Türkçe	4	Türk Dili ve Ed.	4	Türk dili ve ed.	4	Türk dili ve ed.	4
	Arapça	15	Tarih	2	Tarih	2	Felsefe	2
	Kuran-ı kerim	8	Coğrafya	2	Milli Güvenlik	1	T.C İnk.Tar.Ata.	2
	Beden eğitimi	2	Matematik	5				
	Temel dini bil	2	Biyoloji	2				
			Fizik	2				
			Kimya	2				
			Yabancı dil(İngilizce)	4				
			Sağlık bilgisi	2				
			Beden eğitimi	2				
TOPLAM		31		26		7		8
ALAN DERSLERİ			Kuran-ı kerim	4	Kuran-ı kerim	4	Kuran-ı kerim	4
			Arapça	4	Arapça	4	Arapça	4
			Hız. Muhammed'in Hayatı (siyer)	2	Hadis	2	Kelam	2
					Fıkıh	2	Hitabet ve mesleki uy.	4
					İslam tarihi	2	Kar. Dinler Tarihi	2
					Tefsir	2	Sosyoloji	2
					Psikoloji	2		
TOPLAM				10		18		18
Okul Türüne Ait Seçmeli Dersler					Biyoloji	2	Biyoloji	2
					Fizik	3	Fizik	3
					Kimya	3	Kimya	3
					Matematik	3	Matematik	3
					Geometri	2	Geometri	2
					Edebi metinler	2	Edebi metinler	2
					Genel türk tarihi	3	Türk Edebiyatı tarih	2
					Güzel kon. ve yazma	2	Güzel kon. ve yazma	2
					Türkiye Coğraf.(fiz)	3	Analitik geometri	2
					Hız. Okuma tek.	1	Türkiye beş. Ek .coğ	3
					Hüsni-ü Hat	2	Hız. Okuma tek.	1
					Yabancı Dil	2	Osmanlı Tarihi	3
					Bilgisayar	2	Yabancı dil	2
					Dini Musiki	2	Bilgisayar	2
					Dil Bilimi	2	Dini Musiki	2
					Mantık	2	Sanat Tarihi	2
					Sanat Tarihi	2	Tezhip	2
Alınabilecek Ders saati sayısı						8		8
Seçmeli Dersler	Resim	2			Resim	2	Resim	2
	*Müzik	2			Müzik	2	Müzik	2
	*Bilgisayar	2			Beden eğitimi	2	Beden Eğitimi	2
					Çevre ve İnsan	2	İnsan ilişkileri	2
					Demokrasi-İns.Hak.	2	Halk bilimi	2
Alınabilecek Ders saati Sayısı		4				2		2
TOPLAM		35		36		35		36
			Rehberlik	1	Rehberlik	1	Rehberlik	1

Ek 1.9. Anadolu İmam Hatip Lisesi haftalık ders çizelgesi

DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	DİL VE ANLATIM	2	-	-	-
	TÜRK EDEBİYATI	3	-	-	-
	TARİH	2	2	2	2
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	2	-
	COĞRAFYA	2	-	-	-
	MATEMATİK	4	-	-	-
	FİZİK	2	-	-	-
	KİMYA	2	-	-	-
	BİYOLOJİ	2	-	-	-
	SAĞLIK BİLGİSİ	-	2	-	-
	FELSEFE	-	-	2	-
	YABANCI DİL	9	4	4	3
	BEDEN EĞİTİMİ	1	-	-	-
	MİLLİ GÜVENLİK BİLGİSİ	-	1	-	-
	TRAFİK VE İLK YARDIM	-	-	1	-
	TOPLAM	29	7	9	3
ALAN DERSLERİ	KUR'AN-I KERİM	3	5	5	3
	ARAPÇA	5	5	5	5
	TEMEL DİNİ BİLGİLER	2	-	-	-
	SIYER	-	2	-	-
	FIKİH	-	-	2	-
	TEFSİR	-	-	-	2
	KARŞILAŞTIRMALI DİNLER TARİHİ	-	-	-	2
	İSLAM TARİHİ	-	-	-	2
	KELAM	-	-	2	-
	HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA	-	-	-	2
	DİL VE ANLATIM	2	4	4	4
	TÜRK EDEBİYATI	-	4	4	4
	TOPLAM	10	20	22	26
SEÇMELİ DERSLER	RESİM	-	-	2	2
	MÜZİK	-	-	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ	-	-	2	2
	TARİH	-	4	4	4
	ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ	-	-	-	4
	COĞRAFYA	-	4	4	4
	MANTIK	-	-	-	2
	PSİKOLOJİ	-	2	-	-
	SOSYOLOJİ	-	2	-	-
	MATEMATİK	-	4	4	3
	GEOMETRİ	-	2	2	2
	ANALİTİK GEOMETRİ	-	-	-	2
	FİZİK	-	2	2	2
	KİMYA	-	2	2	2
	BİYOLOJİ	-	2	2	2
	DİDİ MUSİKİ	-	-	2	2
	HÜSN-Ü HAT	-	-	2	2
	BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ	-	-	-	2
	GİRİŞİMCİLİK	-	-	1	-
	BİLGİ KURAMI	-	-	-	1
	PROJE HAZIRLAMA	-			
Alınabilecek Ders Saati Sayısı		-	12	8	10
Rehberlik		1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40

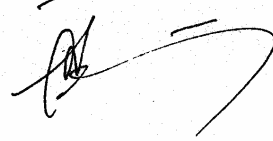
Ek 2. Araştırma ile ilgili yazışmalar

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Danışmanı bulunduğum Din Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet Ali ÇANAKCI'nın "Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü" konulu tez projesi ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim. 30.09.2004

Prof.Dr.Abdullah ÖZBEK
Danışman

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI

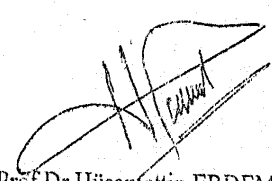
Sayı: 2004 / 81

30.09.2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Din Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ahmet Ali ÇANAKCI'nın "Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü" konulu tez projesi ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi saygı ile arz ederim.

Prof. Dr. Hüsnettin ERDEM
Anabilim Dalı Başkanı

Eki: Tez projesi
Danışman yazısı

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

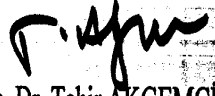
SAYI : B. 32. SEL. 0. E1. 00.00/0598

21.03.2005

VALİLİK MAKAMINA
BALIKESİR

Enstitümüz Felsefe ve Dil Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitimi bilim dalı yüksek lisans programı öğrencisi Ahmet Ali ÇANAKCI "Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü" isimli tez konusu için Balıkesir İli, İlçeleri ve bunlara bağlı köylerde çalışma yapmak istemektedir.

Gerekli kolaylığın sağlanması hususunu saygılarımla arz ederim.

Doç. Dr. Tahir AKGEMCI
MÜDÜR

EKİ : 11 adet anket

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI : B. 32. SEL. 0. E1. 00.00/0598

21.03.2005

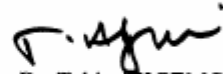
VALİLİK MAKAMINA
BALIKESİR

Enstitümüz Felsefe ve Dil Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitimi bilim dalı yüksek lisans programı öğrencisi Ahmet Ali ÇANAKCI "Balıkesir ve Merkez Köylerinde İmam-Hatiplerin Mesleki Yeterliliği ve Yaygın Din Eğitimindeki Rolü" isimli tez konusu için Balıkesir İli, İlçeleri ve bunlara bağlı köylerde çalışma yapmak istemektedir.

Gerekli kolaylığın sağlanması hususunu saygılarımla arz ederim.

EKİ 1 adet anket

M. Y. F. L. Y. C.
30.03.2005
Vali

Doç. Dr. Tahir AKGEMCI
MÜDÜR

Ek 3. İmam – Hatiplere Uygulanan Anket Formu

Değerli meslektaşım,

Görüşlerinizi almak üzere hazırlanmış olan bu anket sorularına vereceğiniz cevaplar “Balıkesir ve merkez köylerinde imam hatiplerin mesleki yeterliliği ve yaygın din eğitimindeki rolü” konulu yüksek lisans tezine veri olarak kullanılacaktır. Bu çalışmamız tamamen bilimsel amaçlı olup şahsınız ya da diğer imam hatiplilerin kişileri ile ilgisi yoktur. Bu nedenle ne kendinizin ne de başka birisinin isim veya adresini yazmayınız.

Takdir edeceğiniz gibi sorunların cevaplandırılmasında göstereceğiniz dikkat ve özen sonuçların güvenilirlik ve geçerlilik derecesini belirlemede en önemli faktör olacaktır. Cevaplarınız sadece bu bilimsel araştırma için kullanılacaktır. Bunun dışında başka hiçbir kişi yada kurumun amaçlarına açık tutulmayacaktır. Bu bakımdan soruları tam bir gönül rahatlığı içinde sizce en doğru şekilde cevaplandırmaya çalışınız. Çoktan seçmeli soruların sizce uygun olan şıklarını (x) işareti koyunuz. Bazı sorularda da önem sırasına göre birden çok cevap isteniyorsa (1) ,(2) ,(3) ... Şeklinde numara koyunuz. Bir kısım sorularda da birden fazla işaretleyebilirsiniz şeklinde ibare varsa size uygun ne kadar şık varsa işaretleyebilirsiniz. Çoktan seçmeli sorulara verilen şıklardan hiçbiri sizce en uygun değilse diğer şıkkı işaretleyerek doğru bildiğiniz cevabınızı bu kısma yazınız.

Vereceğiniz doğru cevaplara bu çalışmamızda isabetli tespitler yapmamıza katkıda bulunacağınız düşüncesi ile ilgili ve yardımlarınıza teşekkür ederim.

Ahmet Ali ÇANAKCI

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din
Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

I. ŞAHISLA İLGİLİ SORULAR

1. Hayatınızın çoğunluğu nasıl bir çevrede geçti?

1 - () Köy 2 - () Belde 3 - () İlçe 4 - () İl

2. **Kadro durumunuz?**

1 - () Asil 2 - () Vekil

3. **Yaşınız?**

1 - () 18-30 2 - () 31-40 3 - () 41-50 4 - () 51-yukarısı

4. **Meslekte kaçınıcı yılınız?**

1 - () 1-9 yıl 2 - () 10-19 yıl 3 - () 20-25 yıl 4 - () 26-yukarısı

5. Halen görev yaptığınız cami nerededir?

1 - () İlde merkezi cami 2 - () Köy camisi

6. **Eğitim durumunuz nedir (Mezuniyetiniz) ? (**

1 - () İHL Orta Kısım 5 - () M.Y.O. (Önlisans) mezunuyum
2 - () İ.H.L. 6 - () Yüksek Lisans/Doktora
3 - () İlahiyat Fak./Yük. İslam Ens. 7 - () İlahiyat Fak./Yük. İslam Ens.
4 - () Düz Lise dışında bir fakülte mezunu

7. **Medeni durumunuz?**

1 - () Bekar 2 - () Evli 3 - () Dul 4 - () Boşanmış 5 - () Diğer

II. MESLEKİ YETERLİLİKLE İLGİLİ SORULAR

8. Sizce İmam Hatip Liselerinde öğrencilere yeterli mesleki bilgiler ve formasyon verilebiliyor mu?

1 - () Evet 2 - () Hayır 3 - () Diğer

9. Öğrencilik yıllarında iken din görevlisi olmak istiyor muydunuz?

1 - () Evet 2 - () Hayır

10. 9. soruya cevabınız 'HAYIR' ise en önemli sebebi nedir?

1 - () Okulda yeterince yönlendirilemedim
2 - () İmamlığı maddi açıdan cazip bulmuyordum
3 - () Mesleğin toplum içinde yeterli saygınlığının olmadığını düşünmüyordum
4 - () Bu okullara yalnızca yeterli din bilgisi almak için geldiğimden imamlığı istemiyordum
5 - () Diğer

11. **Diyanet Dergisi dışında devamlı takip ettiğiniz bir gazete veya dergi var mıdır?**

1 - () Evet 2 - () Hayır

12. **Radyo-televizyon programlarından severek izlediğiniz hangileridir? (İlk üç tercihinizi 1, 2, 3 şeklinde belirtiniz)**

1 - () Radyo-televizyon izlemem 6 - () Sinema, dizi filmler
2 - () Ayrım yapmadan hepsini severek izlerim 7 - () Haberler, siyasi tartışmalar
3 - () Eğitici kültürel programlar ve belgeseller 8 - () Müzik, eğlence ve yarışma
4 - () Dini ve ahlaki programlar 9 - () Diğer

5 - () Spor programları

13. Arapça bilgi düzeyiniz nedir?

1 - () İyi 2 - () Orta 3 - () Zayıf 4 - () Hiç bilmiyorum

14. Arapça'nın yanında bir batı dili biliyor musunuz? Belirtiniz.

1 - () Evet (.....) 2 - () Hayır

15. Kuran tefsiri yönünden kendinizi geliştirmek için ne gibi çalışmalar yaptınız?

1 - () Bir meal / tefsir okudum 3 - () Birden fazla meal / tefsir okudum
2 - () Sadece ihtiyaç oldukça bakarım 4 - () Hiç okumadım

16. Hz. Peygamber'in sünnetini öğrenme ve bu konuda kendinizi geliştirmek için ne gibi çalışmalar yaptınız?

1 - () Temel kaynaklardan bir hadis kitabı okudum 3 - () İhtiyaç duydukça bakarım
2 - () Birden fazla hadis kitabı okudum 4 - () Hiç okumadım

17. Fıkıh, ilmihal açısından ne gibi çalışmalarınız oldu?

1 - () Bir temel fıkıh kaynağı okudum 3 - () İhtiyaç duydukça okudum
2 - () Birden fazla okudum 4 - () Hiç okumadım

18. Siyer ve İslam tarihi ile ilgili ne gibi okumalarınız oldu?

1 - () Bir temel kaynak okudum 3 - () Sadece ihtiyaç duydukça bakarım
2 - () Birden fazla okudum 4 - () Hiç okumadım

19. Ansiklopedik bilgilerinizi ve genel kültürünüzü geliştirmek için ne gibi çalışmalarınız oldu?

1 - () Kendimi geliştirmek için bir genel kültür ansiklopedisi sürekli okurum
2 - () İhtiyaç duydukça okurum
3 - () Ara sıra okurum
4 - () Alışkanlığım yoktur

20. Din görevliliği mesleğini niçin seçtiniz?

1 - () Kutsal olduğunu düşündüğüm için
2 - () Toplum tarafından saygı duyulan bir meslek olduğu için
3 - () Hac, Umre ve yurtdışı görevleri gibi maddi imkanları iyi olduğu için
4 - () Aile büyüklerin istediği için
5 - () Başka bir mesleğe giremediğim için
6 - () Diğer

21. Yeniden bir meslek seçme imkanınız olsa hangi mesleği seçerdiniz?

1 - () Yine din görevlisi olurum 5 - () Avukat olurum
2 - () Doktor olurum 6 - () Tarım-hayvancılıkla uğraşırdım
3 - () Esnaf-tüccar olurum 7 - () Başka varsa yazınız
4 - () Öğretmen olurum

22. Kendinizi mesleki ve kültürel yönden yeterli buluyor musunuz?

1 - () Çok yeterli 2 - () Yeterli 3 - () Orta 4 - () Yetersiz 5 - () Çok yetersiz

23. Kendinizi yetersiz görüyorsanız sizce nedeni ne olabilir?

1 - () Kur'an bilgim yeterli değil
2 - () Mesleki bilgi ve uygulamam zayıf

- 3 - () Mesleği sevmeme rağmen zorla yapıyorum
4 - () Sesim iyi değil, Kur'an-ı Kerim'i iyi okuyamıyorum
5 - () Sosyal yönüm zayıf, içime kapanığım
6 - () Diğer

24. 23. soruda 5. şıkkı işaretlediyseniz (yani meslekte zorlanıyorsanız) nedeni nedir?

- 1 - () Ekonomik zorunluluklar 3 - () Çevrenin etkisi 5 - () Diğer
2 - () Aile baskısı 4 - () Başka hiçbir meslek bulamadığımdan

25. Mesleğinizde daha yeterli hale gelmek için konu ile ilgili hizmet içi eğitim kurslarına katıldınız mı?

- 1 - () Evet 2 - () Hayır

26. 25. soruya cevabınız 'HAYIR' ise niçin katılmadınız?

- 1 - () Faydalı olmadığını düşünüyorum 2 - () Henüz çağrılmadım 3 - () Diğer

27. 25. soruya cevabınız 'EVET' ise niçin katıldınız?

- 1 - () Verilenler yeterli değil, takviye edilmeli, daha uzun süreli ve disiplinli olmalı
2 - () Çok faydalı oldu, kendimi yetiştirdim
3 - () Tekrar katılmayı arzu ederim
4 - () Diğer

28. Size göre bir din görevlisinin en önemli özelliği ne olmalıdır?

- 1 - () Hafızlık tecvid 4 - () Giyim kuşam ve görünüm
2 - () Ses ve kıraat 5 - () Cami içi-dışı cemaatle sosyal ilişki
3 - () Dini bilgiler mesleki uygulama 6 - () Diğer

29. Şimdiye kadar görevli olarak Hacc veya Umre'ye gittiniz mi?

- 1 - () Evet 2 - () Hayır

30. Hacc ve Umre'nin dışında görevli olarak başka bir ülkeye gittiyseniz ülkenin adını lütfen belirtiniz?

- 1 - () Evet (.....) 2 - () Hayır

31. Mesleğinizde daha iyi olabilmek için bir üst eğitim-öğretim yapmayı düşünüyor musunuz?

- 1 - () Evet 2 - () Hayır

32. 31.soruya Cevabınız 'EVET' ise hangi eğitim-öğretimi düşünüyorsunuz?

- 1 - () İmkan tanınırsa Meslek Yüksek Okulunda okumak istiyorum
2 - () İlahiyat Fakültesinde okumak istiyorum
3 - () Yüksek Lisans yapmak istiyorum
4 - () Doktora yapmak istiyorum

33. Evinizde hangi tür kitaplar bulunur? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- 1 - () Hiç kitap yok 6 - () İlmihal ve fıkıh kitapları
2 - () Kuran ve Türkçe anlamı 7 - () İlmihal ve fıkıh kitapları
3 - () Kuranı açıklayan tefsir kitapları 8 - () Namaz hocası ve dua kitapları
4 - () Hadislerle ilgili kitaplar 9 - () Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitaplar
5 - () Genel kültür ansiklopedisi 10 - () Diğer

III. YAYGIN DİN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ SORULAR

34. Cami dernek yöneticileri ile bir probleminiz var mı?

1 - () Evet 2 - () Hayır 3 - () Cami derneğimiz yok

35. Caminize devamlı (5 vakit) devam eden cemaatinizin sayısı ortalama ne kadardır?

1 - () 1-10 2 - () 11-20 3 - () 21-30 4 - () 31-50 5 - () 51- yukarısı

36. Genel olarak cemaatinizin yaş ortalaması aşağıdakilerden hangisine uygundur?

1 - () 15-25 yaş 2 - () 26-35 yaş 3 - () 36-50 yaş 4 - () 51- yukarısı

37. Gençlerin camiye daha az gelmelerinin sebepleri size göre genelde aşağıdakilerden hangisi olabilir?

1 - () Anne babaların ilgilenmemeleri, gerektiği kadar dini eğitim ve telkinde bulunmamaları

2 - () Okullarda verilen dini eğitimin yetersizliği

3 - () Medyadaki, gençliği dinden soğutan yayınların etkisi

4 - () Gençlerin cami içi dini konuşmaları tatmin edici bulmamaları

5 - () Görevlilerin gençlerle yeteri kadar diyalog kuramaması

6 - () Diğer

38. Cemaatinizde en çok problem çıkaranlar daha çok hangi yaştandır?

1 - () 15-25 yaş 2 - () 26-35 yaş 3 - () 36-50 yaş 4 - () 51- yukarısı

39. Komşularınıza dini konularda rehberlik yapar mısınız?

1 - () Evet 2 - () Hayır

40. Gerek cemaatinizden gerekse çevrenizden son bir ay içinde hiç dini bir soru veya problemini size danışan oldu mu ?

1 - () Evet 2 - () Hayır

41. Toplumda hangi yaştakilerle daha iyi diyalog kurabiliyorsunuz?

1 - () 15-25 yaş 2 - () 26-35 yaş 3 - () 36-50 yaş 4 - () 51- yukarısı

42. Cami cemaatinizle diyalogu daha çok hangi yeteneğinizle sağlıyorsunuz?

1 - () Bilgim ve mesleki yeterliliğimle 3 - () Sosyal etkinliklere katılmam ile

2 - () Söz ve davranışlarımın birbiri ile uyumuyla 4 - () Diğer.....

43. Yaz Kur'an kurslarını başarılı buluyor musunuz?

1 - () Evet 2 - () Hayır

44. Yaz kurslarında yeterli öğrenci sayısına ulaşabiliyor musunuz?

1 - () Evet 2 - () Hayır

45. 44. soruya cevabınız 'HAYIR' ise sebepleri nelerdir?

1 - () Yeteri kadar ilgilenemediğim için 4 - () Müfredat programının yetersizliği

2 - () Aileler yazlıklara veya tarlaya gidiyorlar 5 - () Zaman darlığı

3 - () Yaş sınırlamasının olması 6 - () Diğer

46. Yetişkinler için dini etkinlikler (sohbet) yapıyor musunuz?

1 - () Evet 2 - () Hayır

47. 46. soruya cevabınız 'EVET' ise hangi konularda yapıyorsunuz?

1 - () K.Kerim 3 - () Hadis okuma 5 - () Genel bilgiler ve genel kültür

2 - () Fıkıh,dini bilgiler 4 - () Tefsir okuma 6 - () Diğer

48. Aşağıdaki sosyal faaliyetlere katılıyor musunuz?

1 - () Yeni doğanlara ad koyma 5 - () Spor faaliyetlerine iştirak

- 2 - () Sünnet ve mevlüte iştirak 6 - () Hayır işlerine yardım
3 - () Cenazelerin defin işleri 7 - () Hasta ziyaretleri yapma
4 - () Nikah ve düğüne iştirak 8 - () Diğer

49. Genelde katıldığınız faaliyetlerden para alır mısınız?

- 1 - () Evet 2 - () Hayır 3 - () Zorunlu kalırsam

50. 49. soruya cevabınız 3. şık ise yani zorunlu durumlarda para almanızın sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

- 1 - () Adet olduğu için 2 - () İhtiyacım olduğu için
3 - () Almadığımda arkadaşlarım darıldığı için 4 - () Diğer

51. Bütün çalışanlar ve ek gelirleriniz dahil aileniz ortalama aylık gerili ne kadardır?

.....

52. Mesleğiniz dışında ikinci bir ek iş yapıyor musunuz?

- 1 - () Evet 2 - () Hayır

53. 52.soruya cevabınız ‘ EVET’ ise bu ek iş aşağıdakilerden hangisidir?

- 1 - () Ticaret ile uğraşıyorum

2 - () Tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorum
3 - () Esnaf ve ticaret erbabının yanında bulunuyorum
4 - () Mevlüt, hatim, cenaze... işlerinden gelirim oluyor
5 - () Diğer.....

54. Son olarak bu konularla ilgili eklenmesinde yarar veya gerek gördüğünüz husus ve öneriler var mı? Lütfen belirtiniz

.....
.....
.....